

संस्कृत-गद्य-कौस्तुभ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಕೌಸ್ತುಭ Samskruta-Gadya-Kousthubha

ಸಂಸ್ಕೃತಭಾಷಾಪಠ್ಯ
ಬಿ.ಸಿ.ಎ./ಬಿ.ಹೆಚ್.ಎಂ.-ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರು
ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ

ಸಂಪಾದಕರು
ಶ್ರೀಮತಿ. ಯದುಗಿರಿ ಜಿ.ಎಸ್.

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜು ಆವರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು-560 001

संस्कृत-गद्य-कौस्तुभ
ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಕೌಸ್ತುಭ
Sanskruta-Gadya-Kousthubha

Sanskrita Text Book
B.C.A./B.H.M. - II Semester

CHIEF EDITOR
Dr. K.R. Kumudavalli

EDITOR
Smt. Yadugiri G.S.

Bengaluru City University
Central College Campus, Bengaluru-560 001.

SAMSKRUTA-GADYA-KOUSTHUBHA : A prescribed Text Book in Sanskrit for Second Semester B.C.A./B.H.M. Degree Classes : Edited with Introduction, Translation and notes in Kannada and English by Smt. Yadugiri G.S., Associate Professor & H.O.D. in Sanskrit, SJRC College, Bengaluru.

Pages : 171+xii

Published by
Bengaluru City University
Central College Campus,
Bengaluru-560 001.

Bengaluru City University
Board of Studies in Sanskrit, UG

	Name	Designation
1.	Dr. K.R.Kumudavalli, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Vijaya College, R.V. Road, Bengaluru-560 004.	Chairperson
2.	Smt. G.S.Yadugiri, HOD & Associate Professor in Sanskrit, SJR College, Bengaluru	Member
3.	Dr. K.R.Janardhanachar Associate Professor in Sanskrit, Vijaya College, R.V. Road, Bengaluru-560 004.	Member
4.	Dr. N.S.Suresh, Associate Professor in Sanskrit, BMS College for Women (Autonomous) Bugle Park Road, Basavanagudi, Bengaluru-560 004.	Member
5.	Dr. S.N. Pranesha, HOD & Associate Professor in Sanskrit, Jain College, Vasavi Temple Road, Basavanagudi, Bengaluru-560 004.	Member

6. Vidwan N.R.Subramanya, Member
HOD & Associate Professor in Sanskrit,
Sindhi College,
Kempapura, Hebbala, Bengaluru-560 024.
7. Vidwan H.N.Suresh, Member
Associate Professor in Sanskrit,
Vijaya College, R.V. Road,
Bengaluru-560 004.
8. Smt. Rajeshwari K., Member
HOD & Assistant Professor in Sanskrit,
MES College of Arts, Commerce & Science,
Prof M.P.L. Sastry's Road,
Malleshwaram, 15th Cross,
Bengaluru-560 003.
9. Vidushi Malathi H., Member
HOD & Assistant Professor in Sanskrit,
RNS First Grade College, Channasandra,
Bengaluru-560 098.
10. Vidwan S.Ramaprasad, Member
Assistant Professor in Sanskrit,
Vijaya College, Jayanagar 4th Block,
Bengaluru-560 011.

ಮುನ್ನುಡಿ

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವು 2024-25ನೇ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ವರ್ಷದಿಂದ ಜಾರಿಗೆ ಬರುವಂತೆ ಹೊಸ ಪದ್ಧತಿಯ ಅನ್ವಯ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳ ಪರಿಷ್ಕರಣೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಇದರಂತೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಸಿ.ಎ./ಬಿ.ಹೆಚ್.ಎಂ. ಪದವಿ ತರಗತಿಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಕೌಸ್ತುಭ" ಎಂಬ ಗದ್ಯಗಳ ಸಂಕಲನಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪಠ್ಯವನ್ನು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿತು. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಎಸ್.ಜಿ.ಆರ್. ಕಾಲೇಜಿನ, ಶ್ರೀಮತಿ ಯದುಗಿರಿ ಜಿ.ಎಸ್. ರವರಿಗೆ ವಹಿಸಿತು. ಅದರಂತೆ ಈಗ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಹಾಗೂ ಅಧ್ಯಾಪಕರ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಯೋಜನವು ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಹಾಗೂ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರಾದ ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದಕರಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ಯದುಗಿರಿ ಜಿ.ಎಸ್. ಅವರುಗಳಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಪ್ರೊ|| ಲಿಂಗರಾಜ ಗಾಂಧಿ
ಉಪಕುಲಪತಿಗಳು
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಪ್ರಧಾನಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಕಥೆಯು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ರೀತಿಯ ಮನೋರಂಜನೆಯ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನವರು ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ನೀತಿವಂತರನ್ನಾಗಿಯೂ, ಉದಾತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನಾಗಿಯೂ ರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಅನುಭವಗಳ ನೆಲೆ ಕಥೆಗಳು. ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಉತ್ತಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕೀರ್ತಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಗೌರವ ಮೊದಲಾದವು ಸಿಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಗುವಿನ ಮನದಲ್ಲಿ ನಾನು ಉತ್ತಮ ಮನುಷ್ಯನಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮೂಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು ಸಾತ್ವಿಕರಾಗಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ಮೋಸ, ವಂಚನೆ, ಹಿಂಸೆ, ದ್ವೇಷ, ಅಸೂಯೆ, ಪಕ್ಷಪಾತ ಮೊದಲಾದ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿವೆಯೋ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗುಣಗಳೇ ಒಬ್ಬನ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದವೇ ಹೊರತು ಆಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಯಸ್ಸಾಗಲೀ, ಕುಲವಾಗಲೀ, ಪ್ರದೇಶವಾಗಲೀ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿನ ನಾನಾ ಕಥೆಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಆಂತರಿಕ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಗುಣಾಡ್ಯ ಕವಿಯ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯು ಭಾರತದ ಮೂಲೆಮೂಲೆಗಳಲ್ಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಾಣಭಟ್ಟ, ದಂಡಿ ಮೊದಲಾದ ಕವಿಗಳು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಜ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್‌ನ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಸಾಹಿತ್ಯಲೋಕದ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೃತಿಗಳ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕಾದಂಬರಿಯ ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶದ ಕೆಲವು ಪ್ರಮುಖ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಮಹಾರಾಜ ತಾರಾಪೀಡ. ಅವನ ಪುತ್ರ

ಚಂದ್ರಾಪೀಡ. ಅವನು ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಾಗ ತಾರಾಪೀಡನು, ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಾದ ಶುಕನಾಸನ ಉಪದೇಶದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆಯೆಂದು ಬಗೆದು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಶುಕನಾಸನು ಯೌವನ, ಧನ-ಸಂಪತ್ತು ಅಧಿಕಾರ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವಿವೇಕವೇನಾದರೂ ಸೇರಿದರೆ ಮಹಾ ಅನರ್ಥವಾಗುವುದು. ಎಂಥವನೇ ಆದರೂ ಅವನ ಜೀವನದ ನಡೆ ತಪ್ಪಬಹುದು ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮನದಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶುಕನಾಸನ ಉಪದೇಶವು ತಾರಾಪೀಡನ ಮಗನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾಗಿಯೂ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿ ನಡೆವ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೇ ಆದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ನೀತಿಯು ಇಂದಿನ ಯುವಜನತೆಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. “ಕಾದಂಬರಿ”ಯ ಈ ಭಾಗವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಆಲೋಚಿಸಿದಷ್ಟೂ ಅರ್ಥವೈಶಾಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಷ್ಟು ಸರಳವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕಥಾಭಾಗವು ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಸೌಖ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಪಾಠವು ಬಹಳ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಮನೋರಂಜನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ, ನೀತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಈ ಕಾವ್ಯದ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರ ಕಥೆಯು ಮನೋರಂಜನೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಅದರಂತೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ವಿರಚಿತ “ಭಾರತಸಂಗ್ರಹ”ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದಿಂದ ಒಂದು ಪರ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದ ನೈತಿಕತೆಯ, ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಮೂಲ ಮಹಾಭಾರತ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಅರಿವು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ನಮ್ಮ ದೇಶವನ್ನು

ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ ಕಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಥಹದೇ ಸಂಪತ್ತಿನ ಗಳಿಕೆ-ಅಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಹಿಗ್ಗು-ಕುಗ್ಗುಗಳುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಆರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿನ ಆಧುನಿಕ ಅನೂದಿತ ಕಥೆಯ ಪರಿಚಯಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗದ್ಯಭಾಗದ ಸಂಕಲನವು ಪದವಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಜೀವನದ ಸಾತ್ವಿಕನಡೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಆಶಯ. ಈ ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಿ.ಸಿ.ಎ. ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್‌ನ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಕೌಸ್ತುಭ" ಎಂಬ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನಾ ಕಾರ್ಯದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಎಸ್.ಜೆ.ಆರ್. ಕಾಲೇಜಿನ ಶ್ರೀಮತಿ ಜಿ.ಎಸ್.ಯದುಗಿರಿ ಅವರಿಗೆ ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಅವರು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಈ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಸೂಕ್ತವಾದ ಅನುವಾದಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮತಿ ಜಿ.ಎಸ್.ಯದುಗಿರಿ ಅವರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಅಭಿವಂದನೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನಿತ್ತು ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯ ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ. ಲಿಂಗರಾಜಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ.

ಈ ಪಠ್ಯ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವರೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ವಿಶ್ವಾಸ.

ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮಾರವಲ್ಲಿ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿ,
ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸಂಪಾದಕರ ನುಡಿ

ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೇ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ, ಓದುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಆ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿನ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು, ನೀತಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಥೆಗಳನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮಶ್ರದ್ಧೆ, ದೈವಭಕ್ತಿ, ನೈತಿಕತೆ, ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಸಹಜವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಪುರಾಣ, ಇತಿಹಾಸಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ವಿಶೇಷ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೀಡಿ, ಅವರನ್ನು ಆದರ್ಶ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಣಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಲಿ, S.E.P. ಯೋಜನೆಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಪದವಿ ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ "ಸಂಸ್ಕೃತ-ಗದ್ಯ-ಕೌಸ್ತುಭ" ಎಂಬ ಪಠ್ಯ-ಪುಸ್ತಕದ ರೂಪುರೇಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದೆ. ದ್ವಿತೀಯ ಸೆಮಿಸ್ಟರ್ ಬಿ.ಸಿ.ಎ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಭಾಗ-1 ರಲ್ಲಿ ವೇತಾಳ ಪಂಚವಿಂಶತಿಯಿಂದ "ವೀರವರನ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆ", ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರ ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹದ "ವಿರಾಟಪರ್ವ", ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯಿಂದ "ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶ" ಮತ್ತು "ಕೃಪಣತಾಯಾಃ ಫಲಮ್" ಎಂಬ ನವೀನ ಅನುವಾದಿತ ಕಥೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪಠ್ಯವಾಗಿ ನಿಗದಿಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಮೂರು ಪಠ್ಯಗಳ ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಆಂಗ್ಲ ಅನುವಾದವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಭಾಗ-2 ರಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಿರು ಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಪಾಠಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಉದಾತ್ತ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾಗರಿಕರಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ಸಮಿತಿಯ ಆಶಯ. ಕೇವಲ ಅಂಕಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಪಠ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದಾಗ ನಮ್ಮ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕ.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದಕೀಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನನಗೆ ನೀಡಿದ, ಸಮಿತಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ. ಕೆ.ಆರ್.ಕುಮುದವಲ್ಲಿಯವರಿಗೆ, ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಲಹೆ, ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಬಳಿಯಿರುವ ಸಂಗ್ರಹಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ಸಮಿತಿಯ ಎಲ್ಲಾ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಉಪಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ|| ಲಿಂಗರಾಜ ಗಾಂಧಿಯವರಿಗೂ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಎಲ್ಲಾ ಪಠ್ಯಗಳ ಮೂಲ ಲೇಖಕರಿಗೂ, ಅನುವಾದಕರಿಗೂ, ಸಂಗ್ರಹಕಾರರಿಗೂ ನಾನು ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಇತರ ಕೃತಿಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥ ಕರ್ತೃಗಳಿಗೂ ನಮ್ಮ ಧನ್ಯವಾದಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಕು|| ಬಿ.ಹೇಮಲತಾರವರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಉಪನ್ಯಾಸಕರಿಗೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಶ್ರಮ ಸಾರ್ಥಕ.

ಶ್ರೀಮತಿ ಜಿ.ಎಸ್.ಯದುಗಿರಿ

ಎಸ್.ಜಿ.ಆರ್. ಕಾಲೇಜು

विषयानुक्रमणिका

भाग-1

ಪುಟ ಸಂಖ್ಯೆ

1.	वेतालपञ्चविंशति:-वीरवरस्य स्वामिनिष्ठा	1-46
2.	शुकनासोपदेश-सङ्ग्रहः	47-64
3.	भारतसङ्ग्रहः - विराटपर्व	65-115
4.	नवीनकथा - कृपणतायाः फलम्	116-121

भाग-2

1.	ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ	122-167
2.	उपपद-विभक्तयः	168-170

Scheme of Examination

171

* * *

काण्ड-1

प्रथमः पाठः

॥ वेतालपञ्चविंशतिः ॥

कथोपक्रमः

अस्ति गोदावरीतटे प्रतिष्ठानाख्यो जनपदः । तत्र विक्रमसेनस्य भूपतेः पुत्रः शक्रपराक्रमः त्रिविक्रमसेनो नाम विख्यातकीर्तिः अभूत् नृपतिः । तस्य सभाऽऽसीनस्य नृपस्य सेवार्थं प्रत्यहं क्षान्तिशीलो नाम भिक्षुः एकैकं फलम् उपानयत् । सोऽपि तदादाय आसन्नचरस्य कोशाधिकारिणो हस्ते प्रतिदिनं न्यक्षिपत् ।

इत्थं द्वादशसु वर्षेषु गतेषु एकदा सभागतोऽसौ भिक्षुः राज्ञे यथायथं फलं दत्त्वा सभागृहात् निरगात् । राजा तु तस्मिन् अहनि, दैवात् प्रविष्टाय रक्षिणां हस्तच्युताय क्रीडामर्कटपोताय तत् फलं प्रादात् । स मर्कटः यावत् तत् फलमश्नात्, तावत् तस्मात्फलात् विदलितात् अनर्घम् उत्तमं रत्नं निरगात् । तद्दृष्ट्वा राजा तदादाय तं भण्डागारिकं पप्रच्छ-‘भिक्षुणा उपनीतानि यानि फलानि मया तव हस्ते दत्तानि, तानि त्वया सदा क्व स्थपितानि?’ । तदाकर्ण्य कोशाध्यक्षः सभयस्तं व्यजिज्ञपत्-‘देव! मया तानि अखण्डानि च गवाक्षतः क्षिप्तानि, यदि आदिशति देवः, तदा तानि साम्प्रतं गवेषये’ इत्यूचिवान् स राज्ञाऽनुमतो गत्वा क्षणादेव प्रत्यावृत्य पुनः व्यज्ञापयत्-‘देव! तानि कोशे शीर्णानि फलानि, तेषु च रश्मिज्वालाकुलान् रत्नराशीन् पश्यामि’ । तदाकर्ण्य सन्तुष्टः तान् मणीन् कोशरक्षिणे दत्त्वा, अन्येद्युः आगतं तं भिक्षुं

पर्यपृच्छत्-‘भिक्षो! कथमेवं धनव्ययेन नित्यं मां सेवसे? यावत् कारणं न वक्ष्यसि, तावत् ते फलं न ग्रहीष्ये ।’

इत्युक्तवन्तं तं नृपं स भिक्षुः विजनं नीत्वाऽब्रवीत्-‘वीर! किमपि साधनं साचिव्यसापेक्षम् अस्ति, तत्र वीरेन्द्रेण त्वया क्रियमाणं साहाय्यम् अर्थये ।’ इति श्रुत्वा राजा ‘तथा’ इति तस्य साहाय्याय प्रत्यपद्यत।

ततः स श्रमणः तुष्टः पुनस्तं नृपम् अवादीत्-‘प्रभो! अस्याम् आगामिन्यां कृष्णचतुर्दश्यां निशाऽऽगमे इतो महाश्मशानं गत्वा वटतरोरधः स्थितस्य मे सकाशं त्वया गन्तव्यम्’ इति । ततस्तेन राज्ञा ‘बाढमेवं करिष्यामि’ इति अभिहिते स क्षान्तिशीलो भिक्षुः प्रहृष्टः स्वं निलयं ययौ ।

अथाऽऽगतायां कृष्णचतुर्दश्यां स महासत्त्वो नरपतिः भिक्षोस्तां प्रार्थनां प्रतिपन्नां स्मरन् प्रदोषे नीलवसनेन समलङ्कृतशिराः खड्गपाणिः अलक्षितः तत् महाश्मशानम् अगात् । गत्वा इतस्ततोऽन्विष्यन् वटतरोः अधः स्थितं तं मन्त्रन्यासं कुर्वाणं भिक्षुं दृष्ट्वा समुपेत्य च जगाद-‘भिक्षो! एषोऽस्मि आगतः, किं ते करवाणि? वद ।’ भिक्षुः नृपं दृष्ट्वा हृष्टः प्रोवाच,-‘राजन्! यदि प्रसादस्ते कर्तव्यः, तदा इतो दक्षिणामुखं गत्वा एकाकी विदूरे यं शिशपातरं द्रक्ष्यसि, तस्मिन् प्रलम्बितो मृतः कोऽपि तिष्ठति, तमिहानीय मे साहाय्यं कुरु ।’

तदाकर्ण्य स वीरो नृपतिः ‘तथा’ इति उक्त्वा सत्यसङ्गरः दक्षिणादिशम् आलम्ब्य तत्र प्रययौ । कथञ्चिच्च तेन श्मशानमार्गेण गच्छन् विदूरे तं शिशपातरं प्राप्य तदुपरि लम्बमानं शवम् एकम् अद्राक्षीत् । दृष्ट्वा तं तरुम् आरुह्य छिन्नरज्जुं तं भूमौ अपातयत् । पातितश्च सः अकस्मात् जीवित इव भृशं चक्रन्द । ततोऽसौ राजा

अवरुह्य कृपया तज्जीविताकाङ्क्षी यावत् तस्य अङ्गानि परामृशत् तावत् स शवः अट्टहासम् अकरोत् । ततः स राजा तं वेतालाधिष्ठितं मत्वा, - 'कथं हससि? एहि, गच्छावः' इति निर्भयं यावत् ब्रवीति, तावत् तं वेतालं न भूमौ समवैक्षत, ऐक्षत च तस्यैव तरोरुपरि यथापूर्वं लम्बमानम् । ततो भूयोऽपि तरुमारुह्य स राजा यत्नतः तं शवम् अवारोहयत्, वीराणां चित्तं वज्रादपि अखण्डितम् अकम्प्यं च । ततः तं वेतालाधिष्ठितं शवं स्कन्धम् आरोप्य मौनेन गन्तुम् उपचक्रमे । यान्तञ्च शवाधिष्ठितो वेतालस्तं राजानम् अब्रवीत्- 'राजन्! अध्वविनोदाय कथामाख्यामि, शृणु' -

वीरवरस्य स्वामिनिष्ठा

अस्ति शोभावती नाम यथार्थनाम्नी काऽपि नगरी, तस्याम् अभूत् शूद्रको नाम प्रभूतपराक्रमो महाप्रतापो नृपतिः । यस्य जयिनः प्रतापानलोऽनवरतं बन्दीकृतारिवनिताधृतचामरमारुतैः ज्वलति स्म । येन च अलुप्तधर्मचरणा स्फीता वसुन्धरा रामादीन् अपि भूपतीन् विसस्मार।

कदाचित् तं महीपालं प्रियशूरं सेवितुं मालवात् कश्चित् वीरवरो नाम क्षत्रियः समागात्; तस्य धर्मवती नाम भार्या, शक्तिधरो नाम सुतः, वीरवती नाम्नी कन्या आसीत् । सेवापरिच्छदः तस्य त्रयम् एव, कट्यां कृपाणिका, करे तरवारिः, अपरे च करे चर्म; एतावन्मात्रपरिच्छेदपरिवारः स प्रत्यहं तं राजानं दीनारशतपञ्चकं वेतनं प्रार्थयामास । राजा च तम् आकारसूचितोदारपौरुषं मत्वा, तस्मै यथेप्सितां वृत्तिं ददाति स्म, स्थापयति स्म च कौतुकात् प्रच्छन्नं चारान् तत्पृष्ठतः 'किम् एभिः प्रभूतैः वेतनैः एष करोति?' इति अन्वेष्टुम् ।

स च वीरवरः प्रातः राजदर्शनं कृत्वा, मध्याह्ने धृतायुधः तस्य सिंहद्वारे स्थित्वा च स्ववृत्तिलब्धानां दीनाराणां शतं गार्हस्थ्यनिर्वाहाय भार्याया हस्ते प्रादात्; अपरेण च शतेन वस्त्रम् अङ्गरागं ताम्बूलादीनि च क्रीणाति स्म; अपरञ्च शतं स्नात्वा विष्णोः शिवस्य च पूजार्थं विनियुज्ज; अन्यच्च शतद्वयं विप्रेभ्यः दरिद्रेभ्यश्च प्रादात् । एवं विभज्य प्रत्यहं तानि पञ्चशतानि स व्ययीचकार । ततश्च अग्निकार्यादिकं विधाय भुक्त्वा च निशि एकाकी तदेव सिंहद्वारं धृतकृपाणचर्मा प्रत्यहं तस्थौ । एतत् सर्वं चारमुखात् श्रुत्वा राजा शूद्रकः भृशं तुतोष, निवारयामास च तान् चारान् पुनस्तस्य मार्गणे; मेने च विशेषपूजार्हं तं पुरुषातिशयम् ।

अथ गच्छत्सु दिनेषु एकदा धारावर्षिणि दिवानिशं जलदपटले गगनम् आवृण्वति, जनरहिते च समन्तात् राजमार्गे, एकाकी स वीरवरः तस्मिन् सिंहद्वारं एव अतिष्ठत् । स च राजा दिनपतौ अस्तंगते तादृशे भीषणे तमसि विजृम्भिते सधारावर्षे, तस्य वीरवरस्य भावं जिज्ञासुः निशि प्रासादाग्रम् आरुह्य जगाद,- 'कोऽत्र सिंहद्वारि स्थितः?' इति । तद् आकर्ण्य,- 'अहमेव स्थितः' इति वीरवरः प्रत्यवादीत् । 'अहो! महासत्वोऽयं वीरवरः मद्भक्तः, तदेष मया अवश्यमेव महत् पदं प्रापणीयः' इति सञ्चिन्त्य राजा प्रासादाद् अवतीर्य अन्तः पुरं प्रविश्य शयनम् अगात् ।

अन्येद्युश्च तथैव मेघेषु धाराऽऽसारान् वर्षत्सु निशायाम्, भुवने कालतमसि विजृम्भिते, राजा पुनश्च तद्भावं जिज्ञासुः प्रासादम् अधिरुह्य सिंहद्वारमभि- 'कोऽत्र स्थितः?' इति व्याजहार । वीरवरेण च- 'अहं स्थितो देव!' इति प्रोक्ते स राजा भृशं विसिष्मिये, शुश्राव च तावद्

अतिदूरे सहसा रुदतीं काम् अपि स्त्रियं वामस्वरेण; व्यचिन्तयञ्च, - 'का इयं विषादविकला इव सप्रलापकरुणं विरौति? राष्ट्रे च मम पराभवः नास्ति, न दरिद्रः, नापि कश्चित् दुःखितः, तदेषा का?' इति । आदिदेश च करुणार्द्रचेताः तं वीरवरम् अधःस्थितम्, - 'भो वीरवर! शृणु, एषा दूरे काऽपि रोदिति, किमर्थं सा रोदिति, का च इयम्? त्वया गत्वा एतत् निरूप्यताम्' इति ।

तद् आकर्ण्य स वीरवरः 'तथा' इत्युक्त्वा निबद्धासिधनुः करतलधृतकरवालश्च गन्तुं प्रावर्तत, नागणयत् तत् स्थूलधाराशिलावर्षि ज्वलद्विद्युद्विलोचनं नवमेघान्धकारम् । तञ्च तादृश्यां निशायां प्रस्थितम् एकाकिनं दृष्ट्वा करुणाकौतुकाऽऽविष्टो राजा प्रासादाद् अवतीर्य गृहीतासिः एकाकी अनुपलक्षितः तम् अनुजगाम ।

स च वीरवरः रुदितम् अनुसरन् नगर्याः वहिः सरोवरम् एकं प्राप, ददर्श च तत्र, - 'हा शूर! हा कृपालो! हा वदान्य! त्वया शून्या कथमहं वत्स्यामि?' इत्येवं रुदतीं वारिमध्यवर्तिनी कामपि स्त्रियम् । स च वीरवरः, - 'का त्वम्? कथं वा रोदिषि?' इति विस्मितः सचकितम् अपृच्छत् । सा अभ्यधात्, - 'भो वीरवर! मां पृथिवीं जानीहि, अस्याश्च मम इदानीं धार्मिकः शूद्रको नाम राजा भर्ता; इतश्च तृतीये दिने तस्य राज्ञो मृत्युः भविष्यति, तादृशम् अन्यं पतिं कथम् अवाप्नुयाम् इति शोकेन विधुराऽहं शोचामि' इति ।

एतद् आकर्ण्य स वीरवरः त्रस्त इव ताम् अब्रवीत् - 'देवि! अस्ति कश्चिद् अस्य प्रतीकारः? येनास्य जगत्प्रभो रक्षा स्यात्!' इति । तस्य वचनम् आकर्ण्य सा वसुमती प्रत्यभाषत, - 'वत्स! एक एव अस्ति उपायः, कर्तुश्च शक्तो भवान्' इति । वीरवरोऽवदत् - 'देवि! तद् वद

द्रुतम्, यावत् शीघ्रं तत् साधयामि! अन्यथा कोऽर्थः प्राणैरस्माकम्?’। तद् आकर्ण्य धरित्री प्राब्रवीत्,- ‘वत्स! त्वदन्यः कः प्रवरः स्वामिभक्तः? तद् अस्य उपायं शृणु, अस्य राजकुलस्य अन्तिके राज्ञाऽनेन प्रतिष्ठापिता देवी चण्डिकाऽस्ति; तस्यै चेत् सत्वरं पुत्रम् उपहारीकरोषि, तदा एष राजा न म्रियेत, अन्यत् शतं समा जीवेत्। अद्यैव चेत् भवता एतत् क्रियते, तदैव शिवं, नान्यथा’ इति । पृथिव्या तथाऽभिहितः स वीरो वीरवरः तदा,- ‘यामि देवि! करोमि अधुना एव एतत्’ इति प्रत्यवादीत् । वसुन्धरा च,- ‘भद्रं तेऽस्तु’ इत्यभिधाय तिरोदधे । गुप्तम् अनुसृतः स राजा तत् सर्वं शुश्राव ।

ततश्च गूढे तस्मिन् राजनि तद्भावं जिज्ञासमाने गच्छति स वीरवरः त्वरितं गृहम् अगात् आगत्य च तत्र पत्नीं धर्मवतीं विबोध्य तत् सर्वं वसुन्धराप्रोक्तम् अर्थं प्राब्रवीत् । साऽपि तद् आकर्ण्य तं स्वामिनम् आह स्म,- ‘प्रभो! शिवं भाव्यं चेत्, तदा शिशुम् एनं प्राबोध्य भवानेव ब्रवीतु’ ततः स वीरवरः तं सुतं बालं सुप्तं प्राबोध्य वृत्तान्तम् आख्याय समवोचत्,- ‘पुत्र! त्वयि चण्डिकादेव्या उपहारीकृते राजाऽसौ जीवति, नो चेत् विपत्स्यते’ । तद् आकर्ण्य बालोऽपि यथार्थं नाम दर्शयन् अकातरचित्तः सत्वरं पितरम् अवदत्,- ‘तात! यदि राजा मम प्राणैर्जीवेत् तदाऽहं कृतार्थः, भुक्तस्य च तदन्नस्य परा निष्कृतिः प्रदत्ता स्यात्, ततः किं विलम्ब्यते? शीघ्रं मां नीत्वा भगवत्या उपहारीकुरुष्व, मञ्जीवनेन राज्ञोऽमङ्गलशान्तिः भवतु’ । इति तेनोक्तो वीरवरः सहर्षम्,- ‘साधु! सत्यं त्वं मत्पुत्रः’ इति तम् अभ्यनन्दयत् । तस्य भार्या धर्मवती, कन्या वीरवती च तस्यां रात्रौ ताभ्यां वीरवरशक्तिवराभ्यां सह चण्डिकागृहे ययतुः । राजाऽपि छन्नवेशः तान् पृष्ठतोऽलक्षितः समनुससार ।

तत्र देव्याः पुरः पित्रा स्कन्धाद् अवतारितः स शक्तिधरः देवीं प्रणम्य धैर्यराशिः कृपाञ्जलिः न्यवेदयत्, - 'देवि! मम शिरस उपहारेण राजाऽसौ अन्यत् शतं वत्सरान् जीवन् अकण्टकं राज्यं करोतु' इत्येवं प्रार्थयतः तस्य सूनोः शक्तिधरस्य शिरश्छित्त्वा वीरवरः चण्डिकायै, - 'मत्पुत्रोपहारेण राजा जीवतु' इति वदन् प्रददौ । तत्क्षणम् अन्तरिक्षात् वागुदचरत्, - 'कस्त्वदन्यः स्वामिभक्तः? भो वीरवर! येन त्वया एकमात्रपुत्रेण तथाविधसत्पुत्रप्राणव्ययिना अस्य भूपतेः जीवनं राज्यं च दत्तम्' इति ।

तच्च सर्वं तस्मिन् नृपे पश्यति शृण्वति च तस्य वीरवरस्य कन्या वीरवती तस्य भ्रातुः निहतस्य मूर्द्धानम् आश्लिष्य शोकान्धा स्फुटितहृदया तत्क्षणात् व्यपद्यत । ततो भार्या धर्मवती वीरवरम् अब्रवीत्, - 'नाथ! राज्ञः तावत् श्रेयः कृतम्; इदानीमहं वदामि, दृष्ट्वा त्वया, कन्याऽपि मे शोकात् मृता, तद् इदानीं नष्टापत्याया मे जीवितेन किम्? प्रागेव मूढ्या मया राज्ञः श्रेयोऽर्थं स्वशिरः उपहर्तव्यम् आसीत्, तद् अधुना अनुज्ञां देहि, अहं शीघ्रम् अनलं प्रविशामि' इति । आग्रहेण वदन्तीं तां वीरवरोऽवदत्, - 'एवं कुरुष्व, अपत्यदुःश्वैकमये जीवितव्ये का प्रीतिः? यच्च त्वयोक्तम्, - 'किं न दत्तो मयाऽऽत्मा' इति, तदत्र व्यथां मा कुरु, यदि अन्यसाध्यम् एतद्राज्ञः श्रेयो भवेत् तदाऽहमपि किम् आत्मानं न दद्याम्? तत् प्रतीक्षस्व तावत् अमीभिः दारुभिः ते चितां रचयामि' । इत्युक्त्वा चितायां तेन सज्जितायां ज्वलन्त्यां धर्मवती प्रत्युः पादयोः पतित्वा तां चण्डीं देवीं प्रणम्य व्यजिज्ञपत्, - 'देवि! जन्मान्तरेऽपि अयमेव मे पतिर्भूयात्, अस्य च प्रभोः शूद्रकस्य मदीयेनात्मजेन शिवम्' इति समुदीर्य, तस्मिन्नेव ज्वालामालिनि अनले देहं न्यक्षिपत् ।

ततश्च स वीरवरः चिन्तयामास,- 'निष्पन्नं मे राजकार्यम्, दिव्यवाण्या विज्ञातम्, भुक्तस्य च राजान्नस्य साम्प्रतम् अनृणोऽस्मि, तद् इदानीम् एकस्य मम का इयं जीवनतृषा? भरणीयं सर्वं कुटुम्बकं व्ययीकृत्य एकम् आत्मानं जीवयन् मादृशो न शोभते; तत् किम् आत्मोपहारेण अम्बिकां न प्रीणयामि?' इत्यालोच्य स वीरवरः तां देवीं प्रथमं स्तुत्वा प्रसीद इदानीं शूद्रकस्य नृपतेरनेन मदीयेन मस्तकोपहारेण' । इति स्तुत्वा स वीरवरः सद्यः तरवारेण स्वं शिरः चिच्छेद ।

तद् आलोक्य स छन्नस्थितः शूद्रको नृपः व्याकुलः सदुःखः साश्चर्यश्च व्यचिन्तयत्,- 'अहो! न मया ईदृशम् अन्यत्र दृष्टं वा श्रुतम्: साधुनाऽनेन सपरिवारेण मदर्थे दुष्करं कृतम् । विचित्रेऽस्मिन् संसारे कोऽन्यः अनेन समो धीरः? प्रभोरर्थे यः पुत्रादीन् स्वं च जीवितं प्रादात्; एतस्य उपकारस्य सदृशम् उपकारं यदि अहं न कुर्याम्, तदा मे प्रभुत्वेन किम्? जीवितेन वा पशोरिव किम्? सत्त्वर्भ्रंशात् सर्वत्र एव मे अयशो भविष्यति' । इति सञ्चिन्त्य स राजा कोशात् करवालम् आकृष्य समुपेत्य तां देवीं व्यजिज्ञपत्,- 'देवि! सततम् अनुप्रपन्नस्य मम अधुना अनेन शरीरोपहारेण सुप्रीता सती अनुग्रहं कुरु; अयं नानागुणयुतो वीरवरः सपरिवारो मदर्थं त्यक्तकलेवरः साम्प्रतं जीवतु' । इति उदीर्य असिना यावत् स्वं शिरश्छेतुं प्रावर्तत, तावत् गगनात् भारती उदभूत्-'वत्स! मा साहसं कृथाः, अनेन ते सत्वेन परितुष्टाऽस्मि, प्रत्युज्जीवतु अयं सापत्यदारो वीरवरः' । इत्युक्त्वा तस्याम् अन्तरिक्षवाचि विरतायामेव स वीरवरः पुत्रेण दुहित्रा पत्न्या च सह अक्षतशरीरो जीवन्मुत्तस्थौ ।

तदवलोक्य राजा पुनः छन्नविग्रहः हर्षाश्रुपूरया दृष्ट्या तान् पश्यन् न तृप्तिम् आययौ । सोऽपि वीरवरः सुप्तोत्थित इव तं पुत्रं पत्नीं दुहितरं च पश्यन् विभ्रान्तमानसः समभवत् अपृच्छत् च पृथङ्नामग्रहं तान्; ‘कथं विनष्टा यूयं जीवन्तः पुनरुत्थिताः? किमयं मे विभ्रमः? आहोस्वित् स्वप्नः? माया वा? उत देव्या अनुग्रहः?’ एवं वदन् स दाराऽपत्न्यैः,- ‘देव्यनुग्रहेणैव वयं जीवामः’ इति निजगदे । ततः स वीरवरः ‘तथा’ इति मत्वा तां देवीं प्रणम्य पुत्रदारानादाय कृतार्थो गृहं ययौ । तत्र च तं पुत्रं तां च भार्यां दुहितरं च प्रवेश्य तस्याम् एव रात्रौ राज्ञः सिंहद्वारम् आगमत् ।

राजा च शूद्रक एतत् सर्वं दृष्ट्वा अलक्षित एव गत्वा स्वं प्रासादम् आरूरोह, पप्रच्छ च,- ‘कोऽत्र सिंहद्वारे स्थितः?’ इति । वीरवरः प्रत्यवादीत्,- ‘प्रभो! अहं वीरवरः तिष्ठामि देवादेशाच्च तां रुदतीं स्त्रियं प्रति गतश्च अहम्; सा काऽपि राक्षसी, मम वचसा दृष्ट्वै कापि प्रणष्टा’ इति । एतत् तस्य वचः श्रुत्वा राजा नितरां विस्मितो दृष्टोदन्तो व्यचिन्तयत्- ‘अहो! समुद्रगम्भीरधीरचित्ता मनस्विनः, ये अनन्यसामान्यं कर्म कृत्वाऽपि नोद्गिरन्ति’ । इत्यालोच्य प्रासादाद् अवरुह्य स राजा अन्तःपुरं गत्वा रात्रिशेषम् अत्यवाहयत् ।

अथ प्रातः आस्थानसमये दर्शनार्थम् उपगते वीरवरे स्थिते हृष्टो राजा सर्वेभ्यो मन्त्रिभ्यः अन्येभ्यश्च तं रात्रिवृत्तान्तम् अवर्णयत् । सर्वे सविस्मयाः मोहिताश्च वीरवरगुणश्रवणेन तत्क्षणम् अभवन्, प्राशशंसुश्च,- ‘साधु साधु’ इति । ततो राजा वीरवरश्च अन्योऽन्यं तुल्यविभवौ सुखम् आसाताम् ।

इति कथाम् आख्याय वेतालस्तं त्रिविक्रमसेनं नृपम् अपृच्छत्-
 ‘राजन्! एतेषु कोऽधिकस्ते मतः? यदि जानन् न वक्ष्यसि; तदा पूर्वं
 एव स शापः सेत्स्यति’ । एतद् आकर्ण्य स राजा तं वेतालम्
 अभाषत्-‘देवयोने! एतेषु सर्वेषु राजा शूद्रक एव समधिकः प्रवरः’ इति
 । वेतालोऽब्रवीत्,- नृपते! कथं वीरवरो न? यस्य तुल्यः पृथिव्यां
 सेवको न विद्यते, तत्पत्नी वा कथं समधिका इति न प्रशस्यते? या
 सूनोः पशूपहारतां प्रत्यक्षं दृष्ट्वाऽपि न धैर्यात् प्रच्युताऽऽसीत्; स वा
 पुत्रः शक्तिधरः कथं नाभ्यधिकः? यस्य बालस्यापि सतः तादृशः
 सत्वोत्कर्षः । तत् कथम् एकं शूद्रकं नृपं त्वं प्रवरं भाषसे!’ ।
 इत्युक्तवन्तं वेतालं स नृपः पुनः अवादीत्,-‘कुलपुत्रो वीरवरस्तादृक्
 न, तस्य प्राणैः सुतैः दारेश्च स्वामिसंरक्षणं कार्यम्, तस्य च पत्नी
 कुलजा साध्वी पतिप्राणा भर्तृवर्त्म अनुसरन्ती धर्मम् एव पालितवती;
 शक्तिधरोऽपि तयोः जातः तादृश एव, यादृशाः तन्तवः तादृश एव
 पटो जायते । येषां भृत्यानां प्राणैः नृपेण आत्मा रक्ष्यते, तेषाम् अर्थं
 प्राणान् त्यजन् शूद्रक एव सर्वेषु विशिष्यते’ । इति वचः समाकर्ण्य
 स वेतालः नृपतेः अंसाद् अलक्षितः सहसा निजाऽऽवासं ययौ ।
 राजाऽपि तन्मायया अनुच्चलितोऽपि तस्यामेव निशि पुनः तम् आनेतुं
 मतिम् अकरोत् ।

कथोपसंहार

राजानं दृष्ट्वा स वेतालः समचिन्तयत्-अहो महान् सत्त्वरशिखरम् ।
 तदद्य तं दुरात्मानम् उपायतो वञ्चयित्वा भाविनीं तत्सिद्धिं
 भाविकल्याणेऽस्मिन् राजनि निवेशयामीत्यालोच्य स वेतालस्तं
 राजानमलपत्-राजन्! त्वं कृष्णनिशाघोरेऽस्मिन् श्मशाने गतागतैरैतैः

क्लिष्टोऽपि सुखीव दृश्यसे, न च कोऽपि ते विकल्पोऽस्ति । तत्तेऽनेन आश्चर्यकरेण धैर्येणाहं तुष्टोऽस्मि । इदानीमेतं शवं नय, अहमतो निर्गच्छामि । इदं च यत्तव हितं वचो वच्मि तच्छृणु, तथैव च कुरु । यस्यार्थे भवता एतत् नरकलेवरमानीतं स कुम्भिक्षुः मामस्मिन् समाहूय अर्चिष्यति । स शठस्त्वामेव च उपहारीकर्तुमिच्छुः भूमावष्टाभिरङ्गैः प्रणामं कुरु इति वक्ष्यति । प्राक् त्वमेव मे तावत् तद् दर्शय तथैवाहं करिष्यामीति त्वया स श्रमणो वक्तव्यः । ततो भूमौ निपत्य यावदेव स ते प्रणामं दर्शयिष्यति तावत् त्वमसिना तस्य शिरः छिन्द्याः । ततः तस्य या विद्याधरैश्वर्यसिद्धिः वाञ्छिता, तां त्वं प्राप्स्यसि । अन्यथा स भिक्षुस्त्वमुपहारीकृत्य स्वाभीष्टां सिद्धिं प्रतिपत्स्यते । एतदर्थमत्र मया तवेतावच्चिरं विघ्नो विहितः । तत्ते सिद्धिरस्तु, गच्छेत्युक्त्वा स वेतालः प्रेतकायात् निर्गत्य ययौ ।

अथ स नृपतिरेवं प्रीतस्य वेतालस्य वाक्यात् क्षान्तिशीलं तं श्रमणं स्वाहितकरं मत्वा तं शवं गृहीत्वा प्रहृष्टः तद्वटतरुतलं प्रति प्रतस्थे ।

ततस्त्रिविक्रमसेनो भूपतिः शवं स्कन्धेन वहन् क्षान्तिशीलस्य तस्य भिक्षोरन्तिकज्जगाम । गत्वा च मण्डले समुपविष्टं तं भिक्षुं स राजा उपागात् । भिक्षुरपि स्कन्धारोपितशवं तं विलोक्य हर्षादुत्थाय प्रोवाच- 'महाराज! भवता मे दुष्करः किल महाननुग्रहो विहितः । क्व भवादृशाः, क्व चेयं चेष्टा, क्व चेदृशौ देशकालौ । सत्यमेव भवन्तं कुलभूभृतां मुख्यमाहुः यत आत्मानपेक्षेण भवता एवं मदर्थः साध्यते । बुधैरेतदेव महतां महत्त्वमुच्यते यत्प्राणानामत्ययेऽपि ते प्रतिपन्नान्न प्रविचलन्ति । एवं बुवन् स भिक्षुस्तस्य महीपतेः स्कन्धात् तं शवमवतारयामास । स्नापयित्वा च तं बद्धमाल्यं विधाय तस्य मण्डलस्यान्तःस्थापयामास । ततो भस्मावलिप्तगात्रः केशयज्ञोपवीती प्रावृतप्रेतकर्पटो भूत्वा क्षणं ध्यानमग्नः स्थितः । मन्त्रध्यानबलाच्च

तस्मिन् नृकलेवरे तं वेतालं प्रवेश्य स भिक्षुः क्रमात् पूजयामास । तस्मै कपालार्घपात्रेणार्घ्यं ददौ । सुनिर्मलैर्नरदन्तैः पुष्पं, सुगन्धिं च विलेपनं, मानुषनेत्रैर्धूपं तथा मांसैर्बलिं दत्त्वा, पूजां समाप्य, पार्श्वस्थितं राजानमुवाच-‘अस्मै मन्त्राधिराजाय भूमौ निपत्याष्टभिरङ्गैः प्रणामं कुरु येन वरप्रदः एष तेऽभिप्रेतसिद्धिं ददातु’ । एतत् श्रुत्वा स्मृतवेतालवचनः स नरनाथस्तं भिक्षुमब्रवीत्-‘भगवन्! नाहमेतादृशं प्रणामं कर्तुं जानामि तत्पूर्वं भवान् मे प्रदर्शयतु तथैव चाहं करिष्यामीति ।’ ततः प्रणामप्रकारं प्रदर्शयितुं यावत् स भिक्षुर्भूमौ पतितस्तावदेव स राजा खड्गप्रहारेण तस्य शिरश्चिच्छेद । तस्मै वेतालाय तस्य शिरः खड्गाकृष्टञ्च हृत्कमलं ददौ । ततः परितः परं प्रीतैर्भूतप्रेतगणैः साधुवादे दत्ते तुष्टः स वेतालो नरकलेवरात् तं नृपमब्रवीत्-‘राजन्! अस्य भिक्षोर्विद्याधरेन्द्रत्वम् अभीप्सितम् आसीत् तत् भूमिसाम्राज्यभोगान्ते ते भविष्यति । त्वं मया भृशं क्लेशितोऽसीति यथाभीष्टं कमपि वरं वृणीष्व।’ इत्युक्तवन्तं तं वेतालं नृपालः प्रत्यवादीत्,-‘त्वं चेत्प्रसन्नस्तदा को नामाभिमतो वरो न मे सिद्धः । तथाप्यमोघवचनत्वाद् भवतः, इदमभ्यर्थयि-‘नानाख्यानमनोरमा इमाः चतुर्विंशतिः प्रश्नकथाः समाप्तिगा च पञ्चविंशतितमा सर्वा भूतले ख्याताः पूजनीयाश्च भवन्तु ।’ इति। ‘तथास्तु’ इत्युक्त्वा स वेतालस्तस्मान्नरकलेवरान्निर्गत्य योगमायया यथाभिमतं धाम ययौ ।

अथ तस्मिन् राज्ञि संतृष्टो महेश्वरः सुरैः सह तत्र प्रादुरभूत्, प्रणतञ्च तं राजानमादिदेश । ‘वत्स! साधु विहितं यत्त्वयायं कूटतापसोऽद्य हतः । आदौ त्वमेव मया स्वांशतोऽसुराणां, विनाशाय विक्रमादित्यरूपेण सृष्टोऽभूः । अधुना च दुर्वृत्तकूटतापसनाशाय स एव त्वं पुनरपि त्रिविक्रमसेनाख्यो वीरो भूपतिः सृष्टः । त्वञ्च सद्दीपपातालां

ಮಹಿಂ ವಶೇ ಕೃತ್ವಾ ಅಚಿರಾದ್ ವಿद्याಧರಾಣಾಮಧಿರಾಜೋ ಭವಿಷ್ಯಸಿ । ತತ್ರ ಚಿರಂ ದಿವ್ಯಾನ್ ಭೋಗಾನ್ ಭುಕ್ತ್ವಾ ತತಃ ತದ್ವಿಗ್ರಃ ಸನ್ ಸ್ವೇಚ್ಛಯೈವೇ ತಾಂಸ್ತಯಕ್ತ್ವಾ ಅಂತಃ ಮಮೇವ ಸಾಯುಜ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಸೀತಿ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ । ಅಪರಾಜಿತನಾಮಾನಮೇತಂ ಮೇ ಖಡ್ಗಾಂ ಗೃಹಾಣ । ಅಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ತ್ವಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಸರ್ವಂ ಲಬ್ಧಾಸೇ' ಇತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ತತ್ ಖಡ್ಗಗರ್ತನಂ ತಸ್ಮೈ ಮಹಿಭೃತೇ ದತ್ತ್ವಾ ವಾಕ್ಪುಷ್ಪೈಸ್ತೇನಾಭ್ಯರ್ಚಿತೋ ಭಗವಾನ್ ಸಸುರಸ್ತಿರೋದಧೇ ।

ಅಥ ನಿಖಿಲಂ ನಿಜಕಾರ್ಯಂ ಸಮಾಪ್ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಭಾತಾಯಾಶ್ಚ ವಿಭಾವರ್ಯಾ ಸ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನಃ ಸ್ವಪುರಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಂ ಪ್ರವಿವೇಶ । ತತ್ರ ವಿತತೋತ್ಸವಾಭಿಃ ಪ್ರಕೃತಿಭಿರಭಿನಂದಿತಃ ಕ್ಷಮಾಪಃ ಸ್ನಾನದಾನಗಿರಿಶಾರ್ಚನನೃತ್ತಗೀತವಾದ್ಯಾದಿಭಿರಖಿಲಂ ತದ್ಗಿರಮನೈಷೀತ್ ।

ವೇತಾಲಪಂಚವಿಂಶತಿ

ಕಥೋಪಕ್ರಮ

ಗೋದಾವರಿ ತೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಜನಪದವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಪರಾಕ್ರಮವುಳ್ಳ, ವಿಕ್ರಮಸೇನಮಹಾರಾಜನ ಪುತ್ರನಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನೆಂಬ ರಾಜನು ಅತ್ಯಂತ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ ಇದ್ದನು. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ರಾಜನನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಭಿಕ್ಷುವು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಒಂದೊಂದು ಹಣ್ಣನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾಜನೂ ಸಹ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಯ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಹೀಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆಯಲು, ಒಮ್ಮೆ ಸಭೆಗೆ ಬಂದ ಆ ಭಿಕ್ಷುವು ಎಂದಿನಂತೆ ರಾಜನಿಗೆ ಹಣ್ಣನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಭಾಗೃಹದಿಂದ ಹೊರಟ ನಂತರ ರಾಜನು ಆ ದಿನ ಆ ಫಲವನ್ನು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ರಕ್ಷಕನೊಬ್ಬನ ಕೈಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಜಾರಿದ ಆಟದ (ವಾಡಿಸುವ) ಮಂಗನ ಮರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಮಂಗವು ಯಾವಾಗ ಆ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿಂದಿತೋ ಆಗ ಆ ಹಣ್ಣಿನಿಂದ ಒಂದು

ಅನರ್ಘ್ಯವಾದ ರತ್ನವು ಹೊರಬಂದಿತು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೋಶಾಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದನು—

ಭಿಕ್ಷುವು ತಂದ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ನಾನು ನಿನ್ನ ಕೈಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ನೀನು ಅವುಗಳನ್ನು (ಪ್ರತಿದಿನ) ಎಲ್ಲಿಡುತ್ತಿದ್ದೆ? ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನು ಭಯದಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಚ್ಛಾಪನೆ ಮಾಡಿದನು—ಒಡೆಯ, ನಾನು ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಬಿಸಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ, ನೀವು ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆ ಕೂಡಲೆ ಆ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತೇನೆ' ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವನು ರಾಜನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಹೊರಹೋಗಿ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಮತ್ತೆ ವಿಚ್ಛಾಪಿಸಿದನು—ಒಡೆಯ, ಆ ಹಣ್ಣುಗಳು ಕೋಶದಲ್ಲೇ ಒಣಗಿ, ಅವುಗಳ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಕಿರಣಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ ಬೆಳಗುವ ರತ್ನರಾಶಿಯನ್ನು ಕಂಡೆ' ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ರಾಜನು ಆ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಕೋಶಾಧ್ಯಕ್ಷನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮಾರನೇ ದಿನ ಬಂದ ಭಿಕ್ಷುವನ್ನು ಕೇಳಿದನು— "ಭಿಕ್ಷುವೇ! ಏಕೆ ಇಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ವ್ಯಯಮಾಡಿ ದಿನವೂ ನನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವೆ? ನೀನು ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವವರೆಗೂ ನಾನು ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದನು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ರಾಜನನ್ನು ಭಿಕ್ಷುವು ಜನರಿಲ್ಲದ ಕಡೆಗೆ (ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ) ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು— "ವೀರನೇ! ನಿನ್ನಿಂದ ಆಗಬಹುದಾದ ಸಹಾಯವೊಂದನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು "ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಮುಂದಾದನು.

ಅನಂತರ ಆ ಭಿಕ್ಷುವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಪುನಃ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆಂದನು— "ಪ್ರಭುವೇ! ಬರುವ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿಯಂದು ರಾತ್ರಿಯಾದಾಗ ಇಲ್ಲಿಂದ ಮಹಾಸತ್ವಶಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಮರದ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ನೀನು ಬರಬೇಕು", ಎಂದು. ಅನಂತರ ಆ ರಾಜನು "ಆಗಲಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಹೇಳಲು ಆ ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲನೆಂಬ ಭಿಕ್ಷುವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು.

ಅನಂತರ ಕೃಷ್ಣಚತುರ್ದಶಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಆ ಮಹಾಸತ್ವಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜನು ಭಿಕ್ಷುವಿಗೆ ತಾನು ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ನೆನೆದು ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ

ನೀಲಿಯ ಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಖಡ್ಗಪಾಣಿಯಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತೆ ಆ ಮಹಾಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಾಡಿ ವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತು ಮಂತ್ರನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭಿಕ್ಷುವನ್ನು ಕಂಡು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು-"ಭಿಕ್ಷುವೇ! ಇಗೋ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ನಿನಗಾಗಿ ಏನು ಮಾಡಲಿ, ಹೇಳು? ಎಂದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ಭಿಕ್ಷುವು ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಹೇಳಿದನು-"ರಾಜನೇ! ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ, ಆಗ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಶಿಂಶಪಾವೃಕ್ಷವನ್ನು ನೋಡುತ್ತೀಯೆ. ಅದರಿಂದ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಾರದ್ದೋ ಒಂದು ಶವವಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ತಂದು ಕೊಟ್ಟು ನನಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಬೇಕು" ಎಂದನು.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ವೀರನಾದ ರಾಜನು "ಹಾಗೆ ಆಗಲಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸತ್ಯವಂತನಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊರಟನು. ಹೇಗೋ ಆ ಸ್ಮಶಾನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿಂಶಪಾವೃಕ್ಷವನ್ನು ತಲುಪಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶವವೊಂದನ್ನು ನೋಡಿದನು. ನೋಡಿದವನೇ ಆ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಏರಿ ಅದರ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಆ ಶವವನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬೀಳಿಸಿದನು. ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಆ ಶವವು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಜೀವವಿರುವಂತೆ ಜೋರಾಗಿ ಕಿರುಚಿತು. ಆಗ ಆ ರಾಜನು ಕೆಳಗಿಳಿದು ಅತ್ಯಂತಕರುಣೆಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬದುಕಿಸುವವನಂತೆ ಯಾವಾಗ ಅವನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದನೋ, ಆಗ ಆ ಶವವು ಅಟ್ಟಹಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಆಗ ರಾಜನು ಆ ಶವದೊಳಗೆ ಬೇತಾಳವು ಸೇರಿರುವುದನ್ನು ಮನಗಂಡು-"ಏಕೆ ನಗುತ್ತೀಯೇ? ಬಾ ಹೋಗೋಣ" ಎಂದು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದನೋ ಆಗ ಆ ಬೇತಾಳವು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಮೊದಲು ಹೇಗೆ ಕಂಡಿತ್ತೋ ಹಾಗೆ ಮರದ ಮೇಲೆಯೇ ನೇತಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡನು. ಆ ರಾಜನು ಮತ್ತೆ ಮರವನ್ನು ಏರಿ ಬಹಳ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ಆ ಶವವನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದನು. ವೀರರ ಮನಸ್ಸು ವಜ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಗಟ್ಟಿಯಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಅಕಂಪ್ಯವಾದದ್ದು. ಅನಂತರ ಹಾಗೆ ಕೆಳಗಿಳಿಸಿದ ಶವವನ್ನು ತನ್ನ ಭುಜದ ಮೇಲೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೌನವಾಗಿ ಹೊರಟನು. ಹಾಗೆ ಹೋಗುವಾಗ

ಆ ಶವದಲ್ಲಿದ್ದ ಬೇತಾಳವು ಆ ರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿತು-"ರಾಜನೇ! ದಾರಿ ಸಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು-

ವೀರವರನ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆ

ಶೋಭಾವತೀ ಎಂಬ ತನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಸರಿಸಾಟಿಯಾದ ಒಂದು ನಗರವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಶುದ್ರಕನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಅತ್ಯಂತ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಯಾದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪವುಳ್ಳ ರಾಜನಿದ್ದಾನೆ. ಜಯಶಾಲಿಯಾದ ಅವನ ಪ್ರತಾಪವೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯು ತಾನು ಬಂಧಿಸಿ ಕರೆತಂದ ಶತ್ರುವಿನ ಹೆಂಡತಿಯರು ಹಿಡಿದ ಚಾಮರದ ಗಾಳಿಯಿಂದಲೇ ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದಿಷ್ಟು ಧರ್ಮಲೋಪವಿಲ್ಲದ ಅವನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಳಾದ ವಸುಂಧರೆಯು ರಾಮನೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಜರನ್ನೂ ಮರೆತಳು.

ಒಮ್ಮೆ ಶೂರರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಆ ರಾಜನನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಮಾಲವದಿಂದ ವೀರವರನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕ್ಷತ್ರಿಯನೊಬ್ಬನು ಬಂದನು. ಅವನಿಗೆ ಧರ್ಮವತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪತ್ನಿ ಶಕ್ತಿಧರನೆಂಬ ಮಗ, ವೀರವತಿ ಎಂಬ ಮಗಳು ಇದ್ದರು. ಸೇವೆಯಲ್ಲೇ ನಿರತನಾದ ಅವನಿಗೆ ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಕಠಾರಿ, ಒಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗ ಮತ್ತೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗುರಾಣಿ ಈ ಮೂರು ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅವನು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಆ ರಾಜನನ್ನು ತನಗೆ ದಿನಕ್ಕೆ 500 ದೀನಾರಗಳನ್ನು ವೇತನವಾಗಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ರಾಜನು ಅವನ ಆಕಾರದಿಂದಲೇ ಪೌರುಷವಂತನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು, ಅವನು ಕೇಳಿದಷ್ಟು ವೇತನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹಾಗೆಯೇ, ಕುತೂಹಲದಿಂದಾಗಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ, ಇಷ್ಟೊಂದು ವೇತನವನ್ನು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ? ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ಚಾರರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು.

ಆ ವೀರವರನು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ರಾಜದರ್ಶನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಆಯುಧವನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಾಜನ ಸಿಂಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತನ್ನ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ದೀನಾರಗಳಲ್ಲಿ ನೂರನ್ನು ಮನೆಯ ಖರ್ಚನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಲು ತನ್ನ ಭಾರ್ಯೆಯ ಕೈಗೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಇನ್ನು ನೂರು ದಿನಾರಗಳಿಂದ ವಸ್ತ್ರ, ಅಂಗರಾಗ (ಸೌಂದರ್ಯಸಾಧನ) ತಾಂಬೂಲಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು; ಇನ್ನುಳಿದ ನೂರನ್ನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಾಗೂ ಶಿವನ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಇನ್ನುಳಿದ 2 ನೂರನ್ನು ವಿಪ್ರರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಬಡವರಿಗೂ

ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಆ 500 ದಿನಾರಗಳನ್ನು ಖರ್ಚು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅನಂತರ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಊಟ ಮಾಡಿ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಅದೇ ಸಿಂಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಕತ್ತಿಯನ್ನು, ಗುರಾಣಿಯನ್ನೂ ಹಿಡಿದು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಚಾರರ ಮೂಲಕ ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ರಾಜಾ ಶೂದ್ರಕನು ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟನು ಹಾಗೂ ಅವನಿಗಾಗಿ ನೇಮಿಸಿದ್ದ ಚಾರರನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿದನು ಹಾಗೂ ಪುರುಷಾತಿಶಯನಾದ ಅವನನ್ನು ವಿಶೇಷವಾದ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದನು.

ಹೀಗೆ ದಿನಗಳು ಕಳೆಯುತ್ತಿರಲು ಒಮ್ಮೆ ರಾತ್ರಿ-ಹಗಲು ಮಳೆ ಸುರಿಯುತ್ತಿರಲು, ಆಕಾಶವು ಮೋಡದಿಂದ ಆವರಿಸಿರಲು, ರಾಜಮಾರ್ಗವು ಸುತ್ತಲೂ ಜನರಹಿತವಾಗಿರಲು ಆ ವೀರವರನು ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಆ ಸಿಂಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಆ ರಾಜನು ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತನಾದಾಗ ಆ ತೀವ್ರ ಅಂಧಕಾರವುಳ್ಳ, ಮಳೆಯು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಿರುವ ಆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವೀರವರನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ, ಅರಮನೆಯ ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೇರಿ ಹೇಳಿದನು-‘ಯಾರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂತವರು?’ ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ವೀರವರನು- ‘ನಾನೇ ನಿಂತಿರುವವನು’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. ‘ಆಹಾ, ಮಹಾಸತ್ವಶಾಲಿಯಾದ ಈ ವೀರವರನು ನನ್ನ ಭಕ್ತನು, ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನಿಂದ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇವನು ದೊಡ್ಡಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು’ ಎಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ರಾಜನು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯಿಂದ ಇಳಿದು ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದನು.

ಇನ್ನೊಂದು ದಿನ ಅದೇ ರೀತಿ ಮೋಡಗಳು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಗಾಢಾಂಧಕಾರವು ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಿರಲು ರಾಜನು ಮತ್ತೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನ್ನೇರಿ ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ- ‘ಯಾರಲ್ಲಿ ಇರುವವರು?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ವೀರವರನು- ‘ದೇವ ಇಲ್ಲಿ ನಾನಿದ್ದೇನೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಆ ರಾಜನು ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ಮಿತನಾದನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ಜೋರಾಗಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು ಯೋಚಿಸಿದನು- ‘ವಿಷಾದದಿಂದ ಕೂಡಿರುವವಳಂತೆ ಪ್ರಲಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾ

ಅಳುತ್ತಿರುವ ಇವಳು ಯಾರು? ನನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರಿಗೂ ತಿರಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಬಡವರಿಲ್ಲ, ಯಾರೂ ದುಃಖಿತರಿಲ್ಲ, ಹಾಗಾದರೆ ಈಕೆ ಯಾರು? ಎಂದು. ಕರುಣೆಯಿಂದ ಅದ್ವರ್ಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಆ ರಾಜನು ಕೆಳಗಿದ್ದ ವೀರವರನಿಗೆ ಹೀಗೆಂದು ಆದೇಶಿಸಿದನು- ‘ಎಲೈ ವೀರವರನೇ ಕೇಳು, ದೂರದಲ್ಲಿ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬಳು ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳೇಕೆ ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ಮತ್ತು ಅವಳು ಯಾರು? ಎಂಬುದನ್ನು ನೀನು ಹೋಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಬಾ’ ಎಂದು.

ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಆ ವೀರವರನು ‘ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸಣ್ಣ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಕೈಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಕರವಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೊರಡಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾದನು ಮತ್ತು ಆಗ ಅವನು ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಳೆಯನ್ನಾಗಲೀ, ಕಣ್ಣನ್ನು ಕೋರೈಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಿಂಚನ್ನಾಗಲೀ, ಹೊಸ ಮೇಘಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಂಧಕಾರವನ್ನಾಗಲೀ ಲಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ, ಹಾಗೇ ಅಂತಹ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಹೊರಟಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು, ಕರುಣೆ ಹಾಗೂ ಕೌತುಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಾಜನು ಉಪರಿಗೆಯಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ತಾನೂ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅವನಿಗೆ ಕಾಣದ ಹಾಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದನು.

ಆ ವೀರವರನು ಅಳುವ ಧ್ವನಿಯನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋಗಿ ನಗರದ ಹೊರಗೆ ಸರೋವರವೊಂದನ್ನು ತಲುಪಿದನು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿ- ‘ಎಲೈ ಶೂರನೇ, ಕೃಪಾಳುವೇ, ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆಯುವವನೇ, ನೀನಿಲ್ಲದೆ ನಾನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಲಿ?’ ಹೀಗೆಂದು ಅಳುತ್ತಾ ನೀರಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕಂಡನು.

ಆ ವೀರವರನು ಅವಳನ್ನು- ‘ನೀನಾರು? ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಅಳುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ?’ ಎಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತನಾಗಿ ಕೇಳಿದನು. ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು- ‘ಎಲೈ ವೀರವರ, ನನ್ನನ್ನು ಪೃಥ್ವಿ ಎಂದು ತಿಳಿ. ನನಗೀಗ ಶೂದ್ರಕನೆಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕರಾಜನೇ ನನ್ನ ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಇಲ್ಲಿಂದ ಮೂರನೇ ದಿನ ಆ ರಾಜನಿಗೆ ಮೃತ್ಯುವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಒಡೆಯನನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆಯಲಿ? ಎಂದು ಶೋಕಾಕುಲಳಾಗಿ ನಾನು ಅಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ’ ಎಂದು.

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ವೀರವರನು ಆ ಕೂಡಲೇ ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳಿದನು ‘ದೇವಿ, ಇದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಪರಿಹಾರವಿದೆಯೇ? ಯಾವುದರಿಂದ ಈ

ಜಗತ್ಪ್ರಭುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಇವನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದ ಆ ಭೂದೇವಿಯು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು- ‘ಮಗನೇ, ಒಂದೇ ಒಂದು ಉಪಾಯವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಮಾಡಲು ನೀನು ಶಕ್ತನಾಗಿರುವೆಯೋ?’ ಎಂದು. ವೀರವರನು ಹೇಳಿದನು- ‘ದೇವಿ, ಅದನ್ನು ಕೂಡಲೇ ಹೇಳು. ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು?’ ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಭೂದೇವಿಯು ಹೇಳಿದಳು- ‘ಮಗನೇ, ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತನಿದ್ದಾನೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೋ, ಈ ರಾಜಭವನದ ಸಮೀಪವೇ ಇದೇ ರಾಜನಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿತನಾದ ದೇವಿ ಚಂಡಿಕೆ ಇದ್ದಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ಈ ಕೂಡಲೇ ನಿನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ಬಲಿದಾನ ಕೊಟ್ಟರೆ, ಆಗ ಈ ರಾಜನು ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ನೂರು ವರ್ಷಕಾಲ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಈ ದಿನವೇ ನೀನಿದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ’ ಎಂದನು.

ಪೃಥ್ವಿಯಿಂದ ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ವೀರನಾದ ವೀರವರನು ಹೊರಡುತ್ತೇನೆ ದೇವಿ, ಇಂದೇ ಇದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ’ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನು. ವಸುಂಧರೆಯು ಕೂಡ ‘ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂತರ್ಧಾನಳಾದಳು. ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜನು ಇದೆಲ್ಲವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಅನಂತರ ಆ ರಾಜನು ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಗೂಢವಾಗಿ ಅವನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರಲು, ವೀರವರನು ವೇಗವಾಗಿ ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಧರ್ಮವತಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ವಸುಂಧರೆಯು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವೆಲ್ಲವನ್ನು ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳಿದನು. ಅವಳೂ ಸಹ ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ, ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದಳು- ‘ಪ್ರಭು, ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ಈ ಮಗುವನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ನೀವೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿ’ ಎಂದು. ಆಗ ವೀರವರನು ಮಲಗಿದ್ದ ಬಾಲಕನಾದ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ ಈ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಿದನು- ‘ಮಗನೇ, ನಿನ್ನನ್ನು ಚಂಡಿಕಾದೇವಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ಈ ರಾಜನು ಬದುಕುತ್ತಾನೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನು ಸಾವನ್ನಪ್ಪುತ್ತಾನೆ’ ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ಬಾಲಕನೂ ಕೂಡ

ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ ಎಂಬಂತೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಆತಂಕವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ಹೇಳಿದನು- 'ತಂದೆಯೇ, ಒಂದು ವೇಳೆ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣದಿಂದ ರಾಜನು ಜೀವಿಸುವುದಾದರೆ ಆಗ ನಾನು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗುವೆ. ತಿಂದ ಅನ್ನಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕೆ ವಿಳಂಬ ಮಾಡುವೆ? ಬೇಗನೆ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಭಗವತಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ, ನನ್ನ ಜೀವನದಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಅಮಂಗಳವು ನಿವಾರಣೆಯಾಗಲಿ' ಎಂದು. ವೀರವರನು ಹರ್ಷದಿಂದ- 'ಒಳ್ಳೆಯದು, ನೀನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನನ್ನ ಮಗನೇ' ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದನು. ಅವನ ಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಧರ್ಮವತಿ ಹಾಗೂ ಕನ್ಯೆಯಾದ ವೀರವತಿ ಇಬ್ಬರೂ ಆ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವೀರವರ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿವರರ ಜೊತೆಗೆ ಚಂಡಿಕಾಗೃಹಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ವೇಷಮರೆಸಿಕೊಂಡ ರಾಜನೂ ಸಹ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಅನುಸರಿಸಿದನು.

ಅಲ್ಲಿ ದೇವಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಭುಜದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶಕ್ತಿಧರನು ದೇವಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಧೈರ್ಯರಾಶಿಯಾದ ಅವನು ಅಂಜಲಿಬದ್ಧನಾಗಿ 'ದೇವಿ, ನನ್ನ ಶಿರದ ಬಲಿದಾನದಿಂದ ರಾಜನು ಇನ್ನೂ ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಜೀವಿಸಿ ಯಾವುದೇ ಕಂಟಕವಿಲ್ಲದೆ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಮಾಡಲಿ' ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಆಗ ವೀರವರನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಶಕ್ತಿಧರನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಚಂಡಿಕೆಯನ್ನು ಕುರಿತು- 'ನನ್ನ ಪುತ್ರನ ಬಲಿದಾನದಿಂದ ರಾಜನು ಬದುಕಲಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ದೇವಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದನು. ತತ್ಕ್ಷಣವೇ ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ ಮಾತೊಂದು ಕೇಳಿಸಿತು- 'ನಿನ್ನಂತಹ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತರು ಯಾರಿದ್ದಾರೆ? ಎಲೈ ವೀರವರನೇ, ನೀನು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಿನ್ನ ಏಕಮಾತ್ರ ಸತ್ಪುತ್ರನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಈ ಭೂಪತಿಗೆ ಜೀವನವನ್ನು ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀಯೆ' ಎಂದು.

ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ರಾಜನು ಕೇಳುತ್ತಲೂ, ನೋಡುತ್ತಲೂ ಇರುವಾಗಲೇ ಆ ವೀರವರನ ಮಗಳಾದ ವೀರವತಿಯು ಸತ್ತುಬಿದ್ದ ತನ್ನ ಸಹೋದರನ ತಲೆಯನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಶೋಕದಿಂದ ಕುರುಡಾಗಿ ಒಡೆದ ಹೃದಯವುಳ್ಳವಳಾಗಿ ಆ ಕೂಡಲೇ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟಳು. ಆಗ ಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಧರ್ಮವತಿಯು ವೀರವರನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು- 'ನಾಥ, ರಾಜನಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು' ಈಗ ನಾನು

ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ನೀನು ನೋಡಿದೆಯಷ್ಟೇ!? ನನ್ನ ಮಗಳೂ ಶೋಕದಿಂದ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟಳು. ಹೀಗೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ನಾನು ಜೀವಿಸುವುದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ. ಮೊದಲೇ ನಾನು ರಾಜನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ನನ್ನ ಶರೀರವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ನನಗೆ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಕೊಡು, ನಾನು ಬೇಗನೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ ವೀರವರನು ಹೇಳಿದನು- 'ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡು, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದುಃಖದಿಂದ ಬದುಕುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸುಖವಿದೆ. ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ 'ನಾನು ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನೇಕೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ?' ಎಂದು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಥೆ ಪಡಬೇಡ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೆ, ನಾನು ನನ್ನನ್ನೇ ಅರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ತಾಳು. ಈ ಕಟ್ಟಿಗೆಗಳಿಂದ ನಿನಗೆ ಚಿತೆಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇನೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅವನು ಚಿತೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಅದು ಉರಿಯುತ್ತಿರಲು ಧರ್ಮವತಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ಎರಗಿ, ಆ ಚಂಡೀದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹೀಗೆಂದು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದಳು- 'ದೇವಿ, ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಇವನೇ ನನ್ನ ಪತಿಯಾಗಲಿ, ರಾಜನಾದ ಶೂದ್ರಕನಿಗೆ ನನ್ನ ಮಗನಿಂದಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅಲ್ಲಿ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಜ್ವಾಲೆಗಳುಳ್ಳ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಳು.

ಅನಂತರ ವೀರವರನು ಯೋಚಿಸಿದನು- 'ದಿವ್ಯವಾಣಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಲಾದ ನನ್ನ ರಾಜಕಾರ್ಯವು ಸಫಲವಾಯಿತು. ರಾಜಾನ್ನವನ್ನು ತಿಂದ ಋಣದಿಂದ ಈಗ ಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಈಗ ಏಕಾಕಿಯಾದ ನನಗೆ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಆಸೆಯಿದೆ? ನಾನು ಪೋಷಿಸಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನಾನೊಬ್ಬನೇ ಜೀವಿಸುವುದು ಶೋಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ನಾನೇ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವುದು ಬೇಡವೇ? ಹೀಗೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಿ ಆ ವೀರವರನು, ಮೊದಲು ದೇವಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಎಲೈ ದೇವಿ, ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ಈ ನನ್ನ ಮಸ್ತಕವನ್ನು ಉಪಹಾರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಶೂದ್ರಕರಾಜನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗು' ಹೀಗೆಂದು ಸ್ತುತಿಸಿ ಆ ವೀರವರನು ಕೂಡಲೇ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡನು.

ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮೌನವಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶೂದ್ರಕರಾಜನು ದುಃಖದಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡನು ಹಾಗೂ ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡನು! ಅವನು, “ಅಬ್ಬಾ....! ನಾನು ಇಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಇನ್ನೆಲ್ಲೂ ನೋಡಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಅಥವಾ ಇಂಥವನ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲೂ ಕೇಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ! ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ಈ ಸಾಧುಪುರುಷನು ನನಗಾಗಿ ದುಷ್ಟರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ! ಈ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಇವನಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಧೈರ್ಯಶಾಲಿ ಯಾರಿರುವರು?! ಪ್ರಭುವಿಗಾಗಿ ಇವನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳು, ಮಡದಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನೂ ಅರ್ಪಿಸಿದನು! ಇವನ ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನಾನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ನನ್ನ ಪ್ರಭುತ್ವದಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಪಶುವಿನಂತೆ ಬದುಕಿಯಾದರೂ ಉಪಯೋಗವೇನು? ನನ್ನ ಸತ್ತ್ವ ನಾಶವಾದರೆ, ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೇ ನನಗೆ ಅಪಖ್ಯಾತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ!” ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಕೋಶದಿಂದ ಕತ್ತಿಯನ್ನೆಳೆದು ದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹದ ಸಮೀಪ ಬಂದು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡನು, “ದೇವಿ! ಸದಾ ನಿನಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿರುವ ನನ್ನ ಶರೀರದ ಬಲಿದಾನದಿಂದ ಈಗ ಪ್ರಸನ್ನಳಾಗಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸು! ನನಗಾಗಿ ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ದೇಹತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಅನೇಕ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ವೀರವರನು ಬದುಕಲಿ!”

ಹೀಗೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಆ ರಾಜನು ಕತ್ತಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ತನ್ನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅಶರೀರವಾಣಿ ಮೊಳಗಿತು! “ಪುತ್ರ! ಇಂಥ ಸಾಹಸ ಮಾಡದಿರು! ನಿನ್ನ ಈ ಸಾಹಸದಿಂದ ನಾನು ಸಂತುಷ್ಟಳಾಗಿದ್ದೇನೆ! ವೀರವರನು ಸಪರಿವಾರವಾಗಿ ಜೀವಿಸಲಿ!”

ಆಕಾಶವಾಣಿಯು ನಿಲ್ಲಲು, ಪತ್ನಿ ಮತ್ತು ಪುತ್ರ, ಪುತ್ರಿಯರೊಂದಿಗೆ ವೀರವರನು ಅಕ್ಷತಶರೀರನಾಗಿ ಜೀವಂತಗೊಂಡು ಎದ್ದು ನಿಂತನು!

ಇದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ರಾಜನು ಪುನಃ ಅಡಗಿಕೊಂಡನು; ಹರ್ಷದಿಂದ ಅವನ ಕಂಗಳು ಕಣ್ಣೀರಿನ ಪ್ರವಾಹದಿಂದ ತುಂಬಿಬರಲು, ಅವನಿಗೆ ವೀರವರ ಮತ್ತು ಅವನ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಎಷ್ಟು ನೋಡಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ! ವೀರವರನಾದರೋ, ಮಲಗಿದ್ದವನಂತೆ ಏಳುತ್ತಾ, ತನ್ನ ಪತ್ನೀಪುತ್ರರನ್ನು ನೋಡಿ ಭ್ರಮಾವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಹೆಸರು ಹಿಡಿದು ಕೂಗಿದ! ಅನಂತರ ಅವರನ್ನು

ಕೇಳಿದ, “ಸತ್ತು ಹೋಗಿದ್ದ ನೀವು ಜೀವಂತಗೊಂಡು ಪುನಃ ಹೇಗೆ ಎದ್ದಿರಿ? ಇದೇನು ನನ್ನ ಭ್ರಮೆಯೇ?! ಅಥವಾ ದೇವಿಯ ಕೃಪೆಯೇ?”

ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು, “ದೇವಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ನಾವು ಬದುಕಿದ್ದೇವೆ!” ಎಂದರು. ವೀರವರನು, ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ದೇವಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಪತ್ನೀಪುತ್ರರೊಂದಿಗೆ, ತಾನು ಕೃತಾರ್ಥನಾದೆನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾನು ಪುನಃ ರಾಜನ ಸಿಂಹದ್ವಾರದ ಬಳಿಗೆ ಹೋದನು.

ಶೂದ್ರಕ ರಾಜನಾದರೋ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿಯೂ ಏನನ್ನೂ ನೋಡಿಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ ತನ್ನ ಭವನದ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯನ್ನೇರಿ ಪುನಃ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದನು, “ಸಿಂಹದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಯಾರಿದ್ದೀರಿ?” ವೀರವರನು ಉತ್ತರಿಸಿದನು, “ಪ್ರಭು! ನಾನು ವೀರವರ ಇಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ! ನಿಮ್ಮ ಆದೇಶದಂತೆ ಅಳುತ್ತಿದ್ದ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋದೆ. ಅವಳ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಲು ಅವಳು ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯಾಗಿದ್ದಳು! ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿ ಎಲ್ಲೋ ದೂರ ಹೊರಟುಹೋದಳು!”

ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನಿಜವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಾನೇ ನೋಡಿದ್ದ ರಾಜನು ಬಹಳ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡನು! ಅವನು ಯೋಚಿಸಿದನು, “ಆಹಾ.....! ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಗಂಭೀರರಾಗಿಯೂ ಧೀರರಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಇತರರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ!”

ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿ ರಾಜನು ಉಪ್ಪರಿಗೆಯಿಂದಿಳಿದು ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಉಳಿದ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಕಳೆದನು.

ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವೀರವರನು ರಾಜದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ಸಂತೋಷಗೊಂಡ ರಾಜನು ಮಂತ್ರಿಗಳಿಗೂ ಇತರ ಸಭಾಸದರಿಗೂ ರಾತ್ರಿಯ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದ. ಎಲ್ಲರೂ ವೀರವರನ ಗುಣಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿ ಆಶ್ಚರ್ಯ, ವಿಸ್ಮಯಗಳಿಗೊಳಗಾಗಿ, “ಭಲೆ! ಭಲೆ!” ಎಂದು ಅವನನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದರು!

ಅಂದಿನಿಂದ ರಾಜನೂ ವೀರವರನೂ ಬಹಳ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಸುಖದಿಂದ ಜೀವಿಸಿದರು.

ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಬೇತಾಳನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನ ರಾಜನನ್ನು ಕೇಳಿದನು, “ಮಹಾರಾಜ! ನಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ, ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಅಧಿಕರು? ಇದನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಹೇಳದಿದ್ದರೆ, ಮೊದಲಿನ ಶಾಪವೇ ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. (ನಿನ್ನ ತಲೆ ಚೂರು ಚೂರಾಗುತ್ತದೆ)!”

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಾಜನು ಬೇತಾಳನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು, “ಎಲೈ ಬೇತಾಳ, ಇವರಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಆ ರಾಜ ಶೂದ್ರಕನೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನು!”

ಬೇತಾಳನು ಹೇಳಿದನು, “ಮಹಾರಾಜ! ವೀರವರನು ಏಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಲ್ಲ? ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲೇ ಅವನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಸೇವಕರಿಲ್ಲ! ಅಥವಾ ಅವನ ಪತ್ನಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆಂದು ನೀನೇಕೆ ಪ್ರಶಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಮಗನನ್ನು ಪಶುವಿನಂತೆ ಬಲಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ನೋಡಿಯೂ ಅವಳು ಧೈರ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ! ಆ ಪುತ್ರ ಶಕ್ತಿಧರನಾದರೂ ಏಕೆ ಅಧಿಕನಲ್ಲ? ಅವನು ಇನ್ನೂ ಬಾಲಕನಾದರೂ ಅಂಥ ಸಾಹಸ ತೋರಿದನಲ್ಲ! ಅದು ಹೆಚ್ಚಲ್ಲವೇ? ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನೀನೇಕೆ ಒಬ್ಬ ಶೂದ್ರಕರಾಜನನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಹೇಳುವೆ?”

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಬೇತಾಳನನ್ನು ಕುರಿತು ರಾಜನು ಪುನಃ ಹೇಳಿದನು, “ವೀರವರನು ಉಚ್ಚ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನಾಗಿದ್ದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಈ ರೀತಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ! ಅವನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣ, ಪತ್ನಿ, ಪುತ್ರರ ಮೂಲಕ ಒಡೆಯನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಪತ್ನಿಯೂ ಉಚ್ಚವಂಶದವಳೇ ಆಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಪತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಪಾಲನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಿದಳು. ಶಕ್ತಿಧರನೂ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ಉಚ್ಚ ಕುಲಕ್ಕೇ ಸೇರಿದವನಾದನು. ದಾರವು ಹೇಗಿರುವುದೋ ಬಟ್ಟೆಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇರುವುದು. ರಾಜನಾದರೋ, ಸೇವಕರ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ, ಅಂಥ ಒಬ್ಬ ಸೇವಕನಿಗಾಗಿ ತಾನೇ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಹೊರಟ ಶೂದ್ರಕರಾಜನೇ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ”.

ರಾಜನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಬೇತಾಳನು ರಾಜನ ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಕೂಡಲೇ ಮಾಯವಾಗಿ ತನ್ನ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಶಿಂಶಪಾವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋದನು! ರಾಜನೂ ಬೇತಾಳನು ಮಾಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಹೆದರದೇ ಆ ರಾತ್ರಿಯೇ ಪುನಃ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದನು.

ಕಥೋಪಸಂಹಾರ

ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ ಬೇತಾಳನು ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದನು. ಮಹಾಸಾಹಸಿಯೂ ಸತ್ತ್ವಶಾಲಿಯೂ ಆದ ಇವನಲ್ಲಿ ನಾನು ಸಂಪ್ರೀತನಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದು ಆ ದುಷ್ಟನನ್ನು ವಂಚಿಸಿ, ಅವನಿಗೆ ಬರುತ್ತಿರುವ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಭವಿಷ್ಯದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಇವನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತೇನೆ!"

ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿ ಬೇತಾಳನು ರಾಜಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು, "ಮಹಾರಾಜ! ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ರಾತ್ರಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಯಂಕರವಾಗಿರುವ ಈ ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು ಅತಿ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿರುತ್ತದೆ! ಆದರೂ ನೀನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿಯೇ ಕಾಣುವೆ! ಯಾರೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರರು! ಇಂಥ ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದಲೂ ನಿನ್ನ ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೂ ನಾನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿದ್ದೇನೆ! ಈಗ ನೀನು ಈ ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗು. ನಾನು ಇದರಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ನಿನ್ನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆದುಕೋ! ಯಾರಿಗಾಗಿ ನೀನು ಈ ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರುವೆಯೋ, ಆ ದುಷ್ಟಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಇಂದು ಇದರಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ನನ್ನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಾಗೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿನಗೆ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಲು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ! ಮಹಾರಾಜ! ಆ ದುಷ್ಟನಿಗೆ ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು- 'ನನಗೆ ಆ ರೀತಿ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಲು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ! ಮೊದಲು ನೀನು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸು! ಅನಂತರ ನಾನು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ!' ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಅವನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂದು ಯಾವಾಗ ತೋರಿಸುವನೋ, ಆಗ ನೀನು ನಿನ್ನ ಖಡ್ಗದಿಂದ ಅವನ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಡಬೇಕು! ಆಗ, ಅವನು ಯಾವ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಐಶ್ವರ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿರುವನೋ, ಆ ಸಿದ್ಧಿ ನಿನಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ!"

ನೀನು ಹೀಗೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಲಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ! ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನಾನು ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟು ವಿಳಂಬ ಮಾಡಿದ್ದು! ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲಿ! ಈಗ ಹೊರಡು!"

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಆ ಬೇತಾಳನು ರಾಜನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲಿದ್ದ ಶವದಿಂದ ಹೊರಟುಹೋದ!

ಅನಂತರ, ರಾಜಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನು ಬೇತಾಳನ ಮಾತಿನಿಂದ, ಆ 'ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲ' ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು, ತನ್ನ ಅಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉದ್ಯತನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ಹರ್ಷದಿಂದ ಆ ಮಾನವಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಆ ವಟುವಕ್ಷದ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದು ಹೊರಟ.

ರಾಜಾತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನು ಶವವನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಕ್ಷಾಂತಿಶೀಲಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಶವವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಂದ ರಾಜನನ್ನು ಕಂಡ ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಎದ್ದು, ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ "ರಾಜಾ! ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬಹು ದುಷ್ಕರವಾದ ಮಹಾ ಅನುಗ್ರಹವು ನಿನ್ನಿಂದ ನನಗೆ ಆಯಿತು! ನಿನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಎಲ್ಲಿರುವನು? ಆಹಾ! ಎಲ್ಲಿಯ ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯ?! ಎಲ್ಲಿಯ ಇಂಥ ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಸಮಯ? ನೀನು ರಾಜರ ಕುಲಗಳಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಜನರು ಹೇಳುವುದು ನಿಜ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಜೀವವನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗಾಗಿ ಉಪಕಾರಮಾಡುವೆ! ಮಹಾನ್ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮಹತ್ವವು ಇದೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ! ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಣವೇ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕೊಟ್ಟ ಮಾತನ್ನು ತಪ್ಪಲಾರರು.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ರಾಜನ ಹೆಗಲಿನಿಂದ ಆ ಶವವನ್ನು ಕೆಳಗಿಳಿಸಿಕೊಂಡ. ಅನಂತರ ಆ ಶವಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ, ಪುಷ್ಪಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಆ ಮಂಡಲದ ಮಧ್ಯೆ ಇಟ್ಟ. ಅನಂತರ ಅವನು ಮೈಗೆಲ್ಲಾ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೂದಲಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಶವದ ಮೇಲಿನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಧ್ಯಾನಮಗ್ನನಾದ. ಧ್ಯಾನಬಲದಿಂದ ಮಾನವಶವದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ

ಬೇತಾಳನನ್ನು ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ. ಮೊದಲು ಈ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ಕಪಾಲದಿಂದ ಅರ್ಘ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿದ. ಅನಂತರ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಹೊಸ ದಂತಪುಷ್ಪಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿದ. ರಕ್ತದ ಸುಗಂಧಲೇಪನ ಮಾಡಿದ. ಮಾನವ ನೇತ್ರಗಳ ಧೂಪವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ, ನರಮಾಂಸದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿದ "ರಾಜಾ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಮಂತ್ರಾಧಿರಾಜನಿಗೆ ನೀನು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡು. ಅದರಿಂದ ಅವನು ನಿನ್ನ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ವರಪ್ರದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ."

ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ ರಾಜನು ಬೇತಾಳನ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ "ಹೇ ಮಹಾತ್ಮ! ಆ ರೀತಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ಮೊದಲು ಹಾಗೆ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ. ಅನಂತರ ನಾನು ಹಾಗೇ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ."

ಆಗ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯು ಸಾಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬೋರಲು ಬಿದ್ದನು. ಆಗ ರಾಜನು ಕೂಡಲೇ ತನ್ನ ಖಡ್ಗಪ್ರಹಾರದಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿದ. ನಂತರ ಎದೆಯನ್ನು ಬಗೆದು ಹೃದಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಳೆದು, ಆ ಹೃದಯವನ್ನೂ ಅವನ ಶಿರವನ್ನೂ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ ಭೂತಗಣಗಳು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಲು, ಬೇತಾಳನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಆ ಮಾನವಶವದೊಳಗಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿದ. "ರಾಜಾ! ಆ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಧರಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾಗುವ ಯಾವ ಬಯಕೆಯಿತ್ತೋ ಆ ಉದ್ದೇಶವು, ನೀನು ಈ ಭೂಮಿಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಬಳಿಕ, ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ವರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೋ".

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಬೇತಾಳನಿಗೆ ರಾಜನು ಹೇಳಿದ "ಯೋಗೀಂದ್ರ! ನೀನು ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಯಾವ ಅಭೀಷ್ಟವು ತಾನೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ಆದರೂ ಅಮೋಘ ವಚನನಾದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತೇನೆ. ನೀನು ಇದುವರೆಗೂ ಹೇಳಿದ ಮನೋಹರವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಪ ಕಥೆಗಳು ಮತ್ತು

ಉಪಸಂಹಾರ ರೂಪವಾದ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನೆ ಕಥೆಯೂ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ವಿಖ್ಯಾತವೂ ಪೂಜನೀಯವೂ ಆಗಲಿ.

ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಹೇಳಿ ಆ ಬೇತಾಳನು ಮಾನವಶವದಿಂದ ಹೊರಹೋಗಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಯೋಗಮಾಯೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನು.

ಸಕಲದೇವಗಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಹೇಶ್ವರನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದನು. ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿದ ರಾಜಾತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸೇನನಿಗೆ ಮಹೇಶ್ವರನು ಆದೇಶವಿತ್ತನು. "ವತ್ಸ ವಿದ್ಯಾಧರಮಹಾರಾಜಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಕಟವಾಗಿ ಆಸೆಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಈ ಕಪಟಸಂನ್ಯಾಸಿಯನ್ನು ನೀನು ಕೊಂದಿದ್ದು ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದಾಯಿತು. ಮ್ಲೇಚ್ಛರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿರುವ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಲು ಹಾಗೂ ದುರಾಚಾರಿಗಳನ್ನು ದಮನಮಾಡಲು ನೀನು ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ ಇಬ್ಬರೂ ನನ್ನಿಂದಲೇ, ನನ್ನ ಅಂಶದಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನು ಭೂಮಂಡಲದ ಎಲ್ಲಾ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನೂ ಪಾತಾಳಲೋಕವನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಿದ್ಯಾಧರರಾಜನಾಗುವೆ. ಅನಂತರ ಅಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಸ್ವರ್ಗೀಯಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವೆ. ನಾನು ನೀಡುವ ಈ 'ಅಪರಾಜಿತ'ವೆಂಬ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊ, ಇದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಾನು ಹೇಳಿದುದೆಲ್ಲವೂ ನಿನಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಶಿವನು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನಿಗೆ ರತ್ನಪ್ರಾಯವಾದ ಆ ದಿವ್ಯ ಖಡ್ಗವನ್ನು ನೀಡಿದನು. ಆಗ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಶಿವನನ್ನು ತನ್ನ ವಚನಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲು, ಅವನು ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಅದೃಶ್ಯನಾದನು.

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಮುಗಿಯುವ ವೇಳೆಗೆ ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದು ಬೆಳಗಾಗಲು ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜನು ತನ್ನ ನಗರವಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಪುರಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವಮಾಡಿ ರಾಜನನ್ನು ಸಂಪೂಜಿಸಿದರು. ಆಗ ಅವನು ಸ್ನಾನ, ದಾನ, ಶಿವಪೂಜೆ, ಗೀತೆ, ನರ್ತನ, ವಾದ್ಯಗೋಷ್ಠಿಗಳಿಂದ ಆ ದಿನವನ್ನು ಕಳೆದನು.

Vethalapanchavimshathi

Kathopakrama

On the bank of River Godavari, there was a country named 'Pratishtaana'.

Son of Vikramasena named 'Trivikramasena' a celebrated king equaling Indra in valor ruled that country. When the king attended the court, a Buddhist mendicant (Bhikshu) named Kshaantisheela daily visited the king and offered him a fruit. The king just took the fruit and handed it over to the treasurer who was standing next to him. In this manner twelve years passed.

One day the mendicant as usual gave the fruit to the king and left the court premises. On that day, the king gave that fruit to a 'performing monkey cub' which had escaped from its guardian and had entered the court by chance. The moment the monkey ate it, a priceless excellent precious stone fell out of the bitten fruit. The king saw that and questioned the treasurer-'Where have you kept the fruits offered by the mendicant which I handed over to you daily?' The treasurer answered with fear-"Lord! I threw all the fruits through the window into the treasury. If permitted, I will go and search for them."

He went out permitted by the king and returned within some seconds and said-"Lord! I found a heap of rotten fruits and countless precious stones shining in their midst."

The king ordered the gems to be placed in the treasury.

Next day, when the mendicant came, the king said to him. "Hey Bhikshu! Why do you serve me like this spending so much wealth? If you do not tell me the reason for your action. I will not accept any more fruit from you."

The mendicant took the king to an isolated place and said. "O Brave one! There is some achievement that can be completed only with the help of a courageous king like you." The king agreed to help. The mendicant was happy and said to the king again—"Lord! You should meet me in the large cremation ground, under the fig tree, on the forthcoming fourteenth night of the dark half of the lunar month." The king promised to meet him as requested and the mendicant Shaantisheela returned to his monastery happily.

On the fourteenth day of the dark half of the lunar month the honorable king remembered the request of the mendicant; wore a blue turban on his head; held a sword in his hand; and went to the cremation ground at night fall. He searched for the mendicant here and there in that cremation ground; found him sitting under a fig tree reciting some chants.

He approached him and said—"Bhikshu! I have come as I promised! What do you want me to do now? Tell me!"

The Bhikshu saw the king; was very happy and said—"King! If you want to please me, go in the southern direction alone towards that Shimshapaa tree at a distance; bring me the corpse hanging there; and thus help me."

The king who never broke any promise he ever made, heard his words, said "So be it"; and walked in the southern direction. After he walked in that cremation ground alone like this for some distance, he saw a Shimshapaa tree and a corpse hanging from that tree. He climbed the tree; cut the rope tied to the corpse; and made it fall on the ground. The moment the corpse touched the ground; it cried loudly as if it had become alive. Then the king climbed down the tree; wondered if the person was alive; and touched it moved by kindness. Immediately the corpse laughed uproariously.

The king then understood the corpse to be possessed by a spirit (Vetaala) and said without fear-

"Why are you laughing? Come on, let us go".

Before he finished his words he saw the corpse had vanished from the ground. He looked up and found that the corpse was hanging from the tree as before.

Again the king climbed up the tree; brought down the corpse with great effort; placed it on his shoulder and started walking silently.

The minds of the brave ones are harder than the diamond and never tremble in fear.

The spirit spoke to him through the corpse's mouth-

'King! You are undergoing an unnecessary strain. So let me entertain you with a story. Listen-

Veeravarasya Swaminishtha

There is a city named Shobhaavatee beautiful as its name suggests. It was ruled by a king named Shudraka who was highly valorous and was extremely courageous and brave. He was always victorious in wars; the fire of his valor blazed high fanned by the wind blown by the chowries held by the wives of enemies who were imprisoned. The earth filled with all sorts of wealth became more prosperous by the unswerving righteous behavior of the king so much so that she forgot even kings like Rama.

The king always welcomed brave men to enter his services. A valorous man of the Kashatriiya (warrior-class) named Veeravara once came to him from the city of Maalava to join his services. He had a wife named Dharmavati; a son named Shaktidhara; a daughter named Veeravati. He had only three things as his tools for the service the dagger tied to his waist; a sword held in the hand; a shield in the other hand. With this much as his weaponry for fighting he requested the king to give him daily five hundred gold coins as his salary. The king was impressed by his personality shining with valor and agreed to give him the salary he desired. He arranged some spies to follow him to find out what he did with so much money.

Veeravara arrived early in the morning to the palace, offered his respects to the king; stood all through the day at the main gate with his sword; took the salary of five hundred gold coins; gave a hundred to his wife with another hundred he

purchased things like clothes, sandal cream to apply on the body, Taamboola etc.

He bathed and used up another hundred in the worship of Vishnu and Shiva. He distributed the left over two hundred coins among the poor and the Brahmins.

In this manner he spent away daily five hundred gold coins. After that he finished his rituals had food and again went back to the main gate of the palace and spent the night guarding it all alone holding the sword in one hand and the shield on the other.

This was his daily routine.

The king heard all this through his spies and felt very happy. He told them not to follow Veeravara anymore. He felt that Veeravara was an outstanding character and deserved to be honored in a special way.

As days went by, rainy season arrived and clouds covered the sky like a screen, day and night; rains poured heavily. The highways near the palace were all deserted.

Veeravara stood at the palace gate alone under the pouring rain. The skies were dark. Rains were pouring down continuously.

The king wanted to check the loyalty of Veeravara. He climbed up to the terrace in that night and shouted.

‘Who is there at the main gate?’

Veeravara heard the king’s voice and shouted back. ‘I alone am here’.

The king thought.

‘Aha! This Veeravara is very honest and respects me a lot, I should definitely promote him to a higher post’.

Then he descended from the terrace, entered the harem and went to sleep.

Another night, when the skies were pouring heavily, as the earth was covered by dense darkness, the king wanted to check the loyalty of Veeravara; climbed up the terrace and shouted-

‘Who is there at the main gate?’

Veeravara heard the king’s voice and shouted back. ‘I alone am here’.

At that time the king was surprised to hear from a distance, a pathetic weeping sound of a woman.

The king thought-

‘Who is crying pitifully like this as if stuck by some great tragedy? In my country no one harasses anyone. No one is poor or suffering. Who is this woman then?’

He was moved by compassion and ordered Veeravara who was standing under the terrace.

‘Hey Veeravara! Listen’ There is some lady crying far from here. Go and find out who she is and why she is crying’.

Veeravara said-

‘As the king commands.’

He tied the dagger to his waist, took the sword in the hand and went in search of that crying woman. He did not bother about the hail stones falling along with the heavy rains and the dense darkness created by the freshly gathered clouds with their flashing 'lightning-eyes'. Observing that he was going alone in that dark night, the king moved by kindness and curiosity climbed down from the terrace, took a sword in his hand and followed him secretly.

Veeravara followed the sound and was soon at the outskirts of the city and reached a lake. He saw a woman in the center of the lake inside the waters crying loudly-'Ha, brave one! Ha, kind one! Ha, charitable one! How will I live without you?'

Veeravara was surprised and feeling apprehensive asked her.

'Who are you? Why are you crying?'

She replied.

'Hey Veeravara! Know me to be the Mother Prithvee (Earth)! The righteous king Shudraka is my Lord now. Third day from today the king is going to die. I do not know how I can get another Master like him. That is why I am distressed and crying like this'.

Veeravara was shocked by her prediction and asked again.

'Goddess! Is there any remedy for that? Is there any way our king can be saved?'

The Goddess of Earth answered-

‘Son! There is just one way to save the king! Can you do that?’

Veeravara said-

‘Gooddess! What is it? Tell me quickly! Let me do it fast. Otherwise what is the use of our lives?’

Goddess Earth said-

‘Son! Who is greater devotee of our Lord than you? Then listen to what I say! Near the palace there is the temple of Chandikaadevi built by this king. If you offer your son to her then the king will not die and live for hundred years more. If you do it today itself, it will be good; not otherwise!

Veeravara told her-

‘I will Goddess! I will do it today itself!’

Goddess said-‘May you be blessed!’ and vanished from sight.

The king who had followed Veeravara unseen by him heard all this.

The king wanted to know what Veeravara would do now, and followed him as he hurried towards his house.

Veeravara woke up his wife; told her what Goddess Earth had said. His wife heard all that and told her husband-

‘Lord! If it is all for the good of the world, then wake up the child and tell him everything yourself’.

Veeravara then woke his son up; told him everything and said-

‘Son! If you are offered to Devi Chandikaa, the king will live; otherwise he will die on the third day from today’.

The boy did not show any anxiety and with a behavior well-suited to his name said to his father-

‘Father! If the king survives by my sacrifice I am blessed indeed, I will be freed of the obligation.

What are you waiting for? Quickly take me and offer me to the Goddess. Let the inauspiciousness waiting for the king, vanish by my death’.

Veeravara felt very happy by his words. He praised him saying.

‘Good! You are a son befitting your father!’

Veeravara placed his son on his shoulder and started walking.

His wife Dharmavati and his daughter Veeravati followed Veeravara and Shaktidhara to the temple of Goddess Chandikaa. The king also followed unseen by them.

In front of the statue of the Goddess, Shaktidhara the personification of courage, got down from his father’s shoulders, saluted the Goddess; and with folded hands said-‘Goddess! Accept my head as an offering and let this king rule the kingdom for hundred more years without any problem’.

As he remained praying, Veeravara took the sword and chopped off his son’s head; took the head in his hand and placed it at the feet of the Goddess and said.

‘Let the king live by the offering of my son’s head.’

At that moment a voice rose from the sky.

‘Who can be a better devoted servant of the king than you? Hey Veeravara! You have given life and kingdom to the king by taking away the life of your one and only son of such a noble character!’

The king was watching all this and hearing all that.

Veeravara’s daughter Veravati clasped the sliced off head to her bosom; was blind with grief; her heart broke; next moment she collapsed on the ground dead.

Then Veeravara’s wife Dharmavati said to him-

‘Master! The king has been saved.

Now I Tell you; you saw how our daughter died of grief; when both the children are dead what for should I hold on to life?

I was an idiot; I should have offered my head to the goddess to save the king before you killed our son. At least give me permission now. I will immediately enter the fire’.

As she spoke these words pained by the death of her children, Veeravara said-

‘Do that only! What happiness can there be in a life where the pain of the children’s death lingers on! You said-‘Why did I not offer my life’? But do not worry about that. If there was any other

way to save the king, would I not have offered my own life?

So wait for a few minutes. I will collect some wood and light a fire for you’.

The fire was made ready; It was blazing with high flames; Dharmavati saluted her husband by falling at his feet; she saluted Goddess Chandikaa and prayed.

‘Goddess! In the other life also, this Veeravara alone should become my husband. Let all the good be there for the king Shudraka by my son’.

She said this much; entered the fire burning with high flames and offered her body to it. Then Veeravara started thinking.

‘I have done may duties to the king. The voice from the sky proved it. I have repaid by serving the king. I am not obligated any more. Then what is there for me to live for?

When the very family for whom I earned by serving the king is gone, it is not right that I should continue to live alone any more. Why don’t I please the Goddess by offering my own life?’

Veeravara thought like this and offered prayers to the Goddess before he killed himself.

Accept my head as an offering and bestow all the good on King Shudraka!’ saying so he immediately chopped off his head with the sword.

The king, who was watching all this hiding in a corner, was shocked; grieved and worried.

He thought.

‘Alas! I have never seen or heard such a thing. This good man has performed a very difficult deed along with his family.

In this amazing worldly existence which other person is equal to this brave man! He has offered the lives of his children and his own too for his king. If I do not do something to redeem his sacrifice, then what is the meaning of my being a king?’ What use is there living like an animal? Because of this incident my fame will be tainted always!’.

Having thought like this, the king pulled out the sword from its sheath; went near the statue of the Goddess and said.

‘Goddess! I am always in your shelter. If you are pleased now by my offering of the body then bestow your grace on me. Let this Veeravara filled with many virtues who sacrificed his life for me become alive along with his family’.

Having said these words, he raised the sword to chopped off his head, then immediately a voice spoke from the sky.

‘Son! Do not do such a terrible act of valor. I am pleased by your greatness. Let Veeravara become alive along with his family’.

As soon as the voice subsided, Veeravara stood there alive along with his wife, son and daughter unhurt in the body.

The king immediately hid himself in a dark corner. His eyes were filled with tears of happiness. He could not believe himself and looked at them again and again with joy.

Veeravara got up as if from sleep; saw his wife, son and daughter alive, was puzzled in his mind. He asked each of them-

‘How did you become alive after dying?’ Or am I hallucinating?

Aha! Or is it a dream? Or is it illusion? Or is it the grace of the Goddess?’

When he talked like this, his wife and children said to him.

‘We are all alive by the grace of the Goddess!’

He also agreed thinking that is how it could be explained, saluted the Goddess; feeling satisfied with all that had happened, he took his family home; left them there, reached the main gate on that very night and stood there as usual.

King Shudraka saw all this; returned to the palace unseen by them; climbed the terrace; and shouted.

‘Who is standing guard at the main gate?’

Veeravara answered back.

‘Lord! I, Veeravara am standing here. As you ordered me, I went in search of the woman who was crying. She was some demoness. As soon as she saw me, she ran away’.

The king was very much surprised by his words as he had actually seen what had truly taken place. He thought-

‘Aha! Wise men who are courageous and have minds deep like the ocean, never talk about their

deeds even if they have done something for above the level of an ordinary man’.

The king thought like this, climbed down the terrace, went back to the harem; and slept the rest of the night peacefully.

Next morning. Veeravara came to visit him as usual. The king felt happy by seeing him and told all his ministers and courtiers all that had happened the previous night.

All were surprised and bewildered by the account given by the king and praised Veeravara- ‘Well-done! Well-done!’

Later the king and Veeravara lived happy with the kingdom equally divided between them.

After recounting the story of Veeravara, Vetaala asked TrivikramaSena- “King! Who is the greatest among them all? If you know and yet do not answer, you will be the victim of the curse which I mentioned already!”

Hearing the words of the Vetaala, the king said- “O Divine being! King Shudraka alone is the greatest among them all.”

Vetaala said- “King! Why not Veeravara? There is no one equal to him in service! Why not you commend the wife as the greatest? She did not lose her courage even when her son’s head was sliced off! Why is not the son Shaktidhara the greatest? Being a small child, he showed such courage! Why do you say that only Shudraka is the greatest of all?”

The king said- “Veeravara was of a noble family; yet he was not the greatest! It is his duty to protect

the king with his lives, wife and children; his wife was of a good family, a devoted wife, loved her husband like her lives; she did only the duty of a wife by co-operating with her husband. Shaktidhara, their son also did what a son had to do; because the cloth has the same character as the threads.

King Shudraka was ready to sacrifice his life for his servants who saved him by sacrificing their own lives. So he is the greatest among them all.”

Vetaala vanished immediately from his shoulders and flew away to its place on the tree. The king unmoved by its magical powers started walking back towards the Shimshapaa tree to bring it back again.

Kathopasamhara

Seeing the king, Vetala thought thus-‘I am pleased with the noble characters of this great king. Therefore I will cheat that deceitful mendicant and bestow the Siddhi (result) of this task to this king for the good of the world’. Thus thinking the Vetala said to the king-‘King! Though exhausted by walking to and fro in this cremation ground in this terrifying dark night, you look happy only. You do not feel disturbed in any way. I am amazed at your determination. I am pleased also by your courage. You take this corpse and go. I will also leave. But follow my instructions carefully. That mendicant for whose sake you are taking this corpse is a wicked man. Tonight he will invite me to manifest in this corpse and will worship me. He wants to offer you to me by killing you. He will ask you to lie down on the ground, prostrate and salute the deity. At that time you tell that wicked man-‘I

do not know how to salute. Please show me how to do it'. When he prostrate on the ground and shows you how to do it, you take your sword and chop off his head. The emperorship of Vidyadhara desiring for which he is doing all these efforts will then belong to you. Otherwise this mendicant will kill you and fulfill his desire. That is why I delayed you all this time breaking you silence again and again. May you succeed, go now.'

Vetala left the corpse and vanished.

The king understood by the words of Vetala, the wicked nature of the mendicant and his evil plan to kill him to get his desire fulfilled. Pleased at heart by the Vetala's timely advice, he walked towards the fig tree ready to face the evil mendicant.

King Vikramasena carried the corpse on his shoulder and went to the fig tree in the cremation ground where the mendicant Kshaantisheela was waiting for him on that new moon night. The mendicant was seated inside the mandala. The mendicant got up as soon as he saw the King. He said-"King! You have done a great service to me not possible for anyone else on this earth. Who can equal you? What sort of a great task this is! What sort of a time and place this is! It is true indeed when they praise you as the greatest among kings! Who else will neglect one's own comforts and do service to others? This is greatness of the great men that they do not swerve from completing the intended task even at the cost of their own lives." The mendicant was happy that his wish was getting fulfilled. He got the corpse on the shoulder

of the king down on to the ground. He bathed the corpse; garlanded it; and placed it inside the circle. He then applied ashes all over his body; wore a sacred thread made of hair; covered himself with the cloth which was on the corpse.

Then by the power of meditation, the mendicant worshipped the spirit inside the corpse in the due manner. He offered Arghya (water) from the skull-bowl; flower from the clean new teeth; application of fragrant paste with blood; fragrant smoke from human eye; flesh as food; finished the worship and said to the King who was seated nearby- "King! Salute this great king of Magical hymns who has manifested in this corpse by falling fully in the ground with all your eight limbs touching the ground. He will give you any boon you desire." The King remembered the warning of Vetaala and said- "Bhagavan! I do not know how to salute in that manner. You please show me how to do it. Then I will do exactly as you said." The mendicant showed him the method by himself lying on the ground, prostrate. The King immediately chopped off his head with the sword; tore open his chest and took out the heart and offered the head and the heart to the Vetaala. All the dead spirits praised him with good words. Vetaala was pleased by the king's action. It spoke to him through the corpse-"King! This mendicant wanted the emperorship of Vidyaadharas. You will get the same after the end of your life as a king on this earth, ask for a boon".

The King said-"Yogeendra! If you are pleased, what boon will not be possible for me? Yet I ask you this boon; I know your words will not fail. Let these

twenty four pleasant stories with questions and answers you told me complete with the twenty-fifth one which fulfilled the desires become famous in the world and become praiseworthy.” Thus prayed by the King, Vetaala said- “King! Let it be so! and came out of the corpse and went back to its abode through Yoga-Maayaa. Lord Shiva appeared there along with his groups of Gods pleased by all this. The king saluted him with devotion. Lord Shiva said-”Well-done my child! You have killed the deceitful ascetic who wanted to attain the emperorship of Vidyaadharas. You and Vikramaaditya have been created with my essence to subdue the demons who have taken birth on this earth as lowly beings and for controlling the arrogant wicked men. Therefore you will keep in control the entire earth with its islands and nether worlds; later become the emperor of Vidyaadharas.

There you will enjoy the pleasures of that world for long and renounce them by your own will and will get absorbed in me at the end. Accept this sword named ‘Aparaajita (unconquerable)’. With the help of this sword you will be able to accomplish whatever I told you. Lord Shiva gave him the sword. The king offered him flowers of hymns. Lord Shiva disappeared along with the Gods.

After all the work was completed, and the night disappeared, the King entered his city in the morning. The people of his city welcomed him with festivities. He spent the day taking bath; charity; worship of Shiva; music and songs.

द्वितीयः पाठः

शुकनासोपदेश-सङ्ग्रहः

पीठिका

एषः कथाभागः बाणभट्ट-विरचित-कादम्बरी-गद्य-काव्यात्
स्वीकृतः । अस्मिन् काव्ये चन्द्रापीडः, पुण्डरीकश्च नायकौ ।

तारापीड-महाराजस्य पुत्रः चन्द्रापीडः । चन्द्रापीडः बाल्यादपि
कुशलः, बुद्धिमान् च । श्रेष्ठ-गुरूणां सकाशे सर्वविध-विद्या अधीत्य
विद्यया, विनयेन च विभूषितः अभवत् । तस्य यौवनं, चातुर्यं
सर्वविद्या-कुशलतां च समीक्ष्य महाराजः तारापीडः तस्य
यौव्वराज्याभिषेकं कर्तुम् इष्ये । तस्मिन् समये स्वपुत्रस्य चन्द्रापीडस्य
कृते मन्त्रिणः शुकनासस्य उपदेशः अत्यन्तम् आवश्यकः इति विचिन्त्य
तं शुकनासस्य समीपं प्रेषयामास । तत्र शुकनासः चन्द्रापीडम्
बहुसमीचीनतया उपदिदेश । स च उपदेशः शुकनासोपदेशः इत्येव
अत्यन्तं प्रसिद्धः ।

‘यौवनं धनस्मपत्तिः प्रभुत्वम् अविवेकिता ।

एकैकमप्यनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम्’ ॥

इत्युक्तप्रकारेण यौवने वर्तमानस्य मनुष्यस्य बुद्धिः सामान्यतया
धनसम्पत्त्यादिभिः चञ्चला अविवेकभूयिष्ठा च भवति । अतः अहङ्कारेण
स्वकर्तव्यानां ज्ञानं नश्यति । तस्मिन् समये गुरूणां, ज्येष्ठानां च सूक्तं
मार्गदर्शनम्, आवश्यकम् । इदानीमपि शुकनासोपदेशस्य अध्ययनेन पुनः

पुनः चिन्तनेन च अस्माकं बुद्धिः शुद्धा, निशिता, सकल-सञ्जन-प्रशंसनीया, सर्व-विध-समस्या-परिहारकुशला, जीवननिर्वहणे बहुसमर्था च भविष्यति इति सुविदितम् । अतः पदवी-कक्षायाम् अध्ययनं कुर्वतां युवच्छात्राणामपि एष उपदेशः अत्यन्तं सूक्तः इति प्रतिभाति । तदर्थमेव शुक्नासोपदेशस्य भागः अत्र पाठ्यांशत्वेन प्रदत्तः ।

* * *

१) एवं समतिक्रामत्सु दिवसेषु राजा चन्द्रापीडस्य यौवराज्याभिषेकं चिकीर्षुः प्रतीहारान् उपकरण-संभार-संग्रहार्थम् आदिदेश । समुपस्थित-यौवराज्याभिषेकं च तं कदाचिद् दर्शनार्थम् आगतम् आरुढविनयमपि विनीततरं-कर्तुम् इच्छन् शुक्नासः सविस्तरमुवाच-, तात चन्द्रापीड, विदितवेदितव्यस्य अधीत-सकल-शास्त्रस्य ते नाल्पम् अपि उपदेष्टव्यमस्ति । केवलं च निसर्गत एव अभानुभेद्यम् अप्रदीप-प्रभापनेयम् अतिगहनं तमो यौवनप्रभवम् । अपरिणामोपशमो दारुणो लक्ष्मीमदः । अनञ्जनवर्ति-साध्यम् अपरम् ऐश्वर्यमिरान्धत्वम् । इत्यतो विस्तरेणाभिधीयसे ।

२) गर्भेश्वरत्वम् अभिनवयौवनत्वम् अप्रतिमरूपत्वम् अमानुषशक्तित्वं चेति महतीयं खलु अनर्थ-परम्परा । सर्वाविनयानाम् एकैकमपि एषामायतनम्, किमुत समवायः । यौवनारम्भे च प्रायः शास्त्र-जल-प्रक्षालन-निर्मलापि कालुष्यमुपयाति बुद्धिः । अपहरति च वात्येव शुष्कपत्रं समुद्धूत-रजोभ्रान्तिः अतिदूरम् आत्मेच्छया यौवनसमये पुरुषं प्रकृतिः । नाशयति च दिङ्मोह इव उन्मार्गप्रवर्तकः पुरुषम् अत्यासङ्गो विषयेषु ।

३) भवादृशा एव भवन्ति भाजनानि उपदेशानाम् । अपगतमले हि मनसि स्फटिकमणाविव रजनिकर-गभस्तयो विशन्ति सुखेन उपदेशगुणाः । गुरुवचनम् अमलमपि सलिलमिव महदुपजनयति श्रवणस्थितं शूलम् अभव्यस्य । इतरस्य तु करिण इव शंखाभरणम् आननशोभा-समुदयम् अधिकतरम् उपजनयति । हरति अतिमलिनम् अन्धकारमिव दोषजातं प्रदोष-समय-निशाकर इव गुरूपदेशः प्रशमहेतुर्वयः परिणाम इव पलित-रूपेण शिरसिज-जालम् अमलीकुर्वन् गुणरूपेण तदेव परिणमयति । अयमेव च अनास्वादित-विषयरसस्य ते काल उपदेशस्य । विषय-विष-सम्मूर्च्छिते हि हृदये जलमिव गलति उपदिष्टम् । अकारणं च भवति दुष्प्रकृतेः अन्वयः श्रुतं च अविनयस्य । चन्दन-प्रभवो न दहति किमनलः ? किं वा प्रशमहेतुनापि न प्रचण्डतरीभवति वडवानलो वारिणा ?

४) गुरूपदेशश्च नाम पुरुषाणाम् अखिल-मल-प्रक्षालन-क्षमम् अजलं स्नानम्, अनुपजात-पलितादि-वैरूप्यम् अजरं वृद्धत्वम्, असुवर्णविरचनम् अग्राम्यं कर्णाभरणम्, अतीतज्योतिः आलोकः, नोद्वेगकरः प्रजागरः । विशेषेण तु राज्ञाम् । विरला हि तेषामुपदेष्टारः । प्रतिशब्दक इव राजवचनम् अनुगच्छति जनो भयात् । उद्दाम-दर्प-श्वयथु-स्थगितश्रव-विवराश्च उपदिश्यमानमपि ते न शृण्वन्ति । शृण्वन्तोऽपि च गजनिमीलितेन अवधीरयन्तः खेदयन्ति हितोपदेश-दायिनो गुरुन् । अहंकार-दाह-ज्वर-मूर्च्छान्धकारिता विह्वला हि राजप्रकृतिः, अलीकाभिमानोन्मादकारीणि धनानि, राज्य-विषय-विकार-तन्द्रा-प्रदा राजलक्ष्मीः ।

५) आलोकयतु तावत् कल्याणाभिनवेशी लक्ष्मीमेव प्रथमम् । इयं हि खड्ग-मण्डलोत्पल-वन-विभ्रम-भ्रमरी लक्ष्मीः क्षीरसागरात् पारिजात-पल्लवेभ्यो रागम्, इन्दुशकलादेकान्तवक्रताम्, उच्चैःश्रवसः चञ्चलताम्, कालकूटात् मोहनशक्तिम्, मदिराया मदम्, कौस्तुभमणेः नैष्ठुर्यम्, इत्येतानि सहवास-परिचय-वशात् विरहविनोदचिह्नानि गृहीत्वैव उद्गता । न हि एवं विधम् अपरिचितमिह जगति किञ्चिदस्ति यथेयमनार्या । लब्धापि खलु दुःखेन परिपाल्यते । दृढगुण-संदान-निस्पन्दीकृतापि नश्यति । न परिचयं रक्षति । नाभिजनमीक्षते । न रूपमालोकयते । न कुलक्रममनुवर्तते । न शीलं पश्यति । न वैदग्ध्यं गणयति । न श्रुतमाकर्णयति । न धर्ममनुसूयते । न त्यागमाद्रियते । न विशेषज्ञतां विचारयति । नाचारं पालयति । न सत्यमनुबुध्यते, न लक्षणं प्रमाणीकरोति । गन्धर्व-नगर-लेखेव पश्यत एव नश्यति ।

६) एवं विधयापि च अनया दुराचारया कथमपि दैववशेन परिगृहीता विकलवा भवन्ति राजानः । सर्वाविनयानाम् अधिष्ठानतां च गच्छन्ति । मिथ्या-माहात्म्य-गर्वनिर्भराश्च न प्रणमन्ति देवताभ्यः, न पूजयन्ति द्विजातीन्, न मानयन्ति मान्यान्, नार्चयन्ति अर्चनीयान्, नाभिवादयन्ति अभिवादनाहान्, नाभ्युत्तिष्ठन्ति गुरून्, अनर्थक-आयास-अन्तरित-उपभोग-सुखम् इति उपहसन्ति विद्वज्जनम्, जरा-वैक्लव्य-प्रलपितमिति पश्यन्ति वृद्धोपदेशम्, आत्मप्रज्ञापरिभव इति असूयन्ति सचिवोपदेशाय, कुप्यन्ति हितवादिने ।

७) सर्वथा तमभिनन्दन्ति, तमालपन्ति, तं पार्श्वे कुर्वन्ति, तं संवर्धयन्ति, तेन सह सुखमवतिष्ठन्ते, तस्मै ददति, तं मित्रतामुपजनयन्ति, तस्य वचनं शृण्वन्ति तत्र वर्षन्ति, तं बहु मन्यन्ते, तम् आसताम्

आपादयन्ति योऽहर्निशम् अनवरतम् उपरचिताञ्जलिः अधिदैवतमिव विगतान्यकर्तव्यः स्तौति, यो वा माहात्म्यमुद्गावयति ।

८) आभिचारक्रियाः क्रूरैकप्रकृतयः पुरोधसो गुरवः, पराभिसंधानपरा मन्त्रिण उपदेष्टारः, सहज-प्रेमार्द्र-हृदयानुरक्ता भ्रातर उच्छेद्याः ।

९) तदेवं प्राये अतिकुटिल-कष्ट-चेष्टा-सहस्र-दारुणे राज्यतन्त्रेऽस्मिन् महामोह-कारिणि च यौवने कुमार, तथा प्रयतेथा यथा नोपहस्यसे जनैः, न निन्द्यसे साधुभिः, न धिक्क्रियसे गुरुभिः नोपालभ्यसे सुहृद्भिः, न शोच्यसे विद्वद्भिः, न प्रतार्यसेऽकुशलैः नावलुप्यसे सेवकवृक्कैः, न वञ्च्यसे धूर्तैः, न प्रलोभ्यसे वनिताभिः, न विडम्ब्यसे लक्ष्म्या, न नर्त्यसे मदेन, नोन्मत्तीक्रियसे मदनेन, नाक्षिप्यसे विषयैः, नावकृष्यसे रागेण, नापह्नियसे सुखेन ।

१०) कामं भवान् प्रकृत्यैव धीरः, पित्रा च समारोपित-संस्कारः, तरल-हृदयम् अप्रतिबुद्धं च मदयन्ति धनानि, तथापि भवद्गुणसन्तोषो मामेवं मुखरीकृतवान् ।

११) इदमेव च पुनःपुनरभिधीयसे । विद्वांसमपि सचेतनमपि महासत्त्वमपि अभिजातमपि धीरमपि प्रयत्नवन्तमपि पुरुषमियं दुर्विनीता खलीकरोति लक्ष्मीरिति । सर्वथा कल्याणैः पित्रा क्रियमाणम् अनुभवतु भवान् यौव-राज्याभिषेक-मङ्गलम् । कुल-क्रमागताम् उद्वह पूर्व-पुरुषैरूढां धुरम् । अवनमय द्विषतां शिरांसि । उन्नमय स्वबन्धुवर्गम् । अभिषेकानन्तरं च प्रारब्ध-दिग्विजयः परिभ्रमन् विजितामपि तव पित्रा सप्तद्वीप-भूषणां पुनर्विजयस्व वसुन्धराम् । अयं च ते कालः

ಪ್ರತಾಪಮಾರೋಪಯಿತುಮ್ । ಆರೂಢ-ಪ್ರತಾಪೋ ರಾಜಾ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯದರ್ಶಿವ ಸಿದ್ಧಾಧೇಶೋ
ಭವತಿ ಇತ್ಯೇತಾವತ್ ಅಭಿಧಾಯ ಉಪಶಾಸಾಮ ।

೧೨) ಉಪಶಾಂತವಚಸಿ ಶುಕನಾಸೇ ಚಂದ್ರಾಪೀಠಃ ತಾಭಿಃ ಉಪದೇಶವಾಗ್ನಿಃ
ಪ್ರಕಾಶಲಿತ ಇವ, ಉನ್ಮೀಲಿತ ಇವ, ಸ್ವಚ್ಛೀಕೃತ ಇವ, ನಿರ್ಮೃಷ್ಠ ಇವ, ಅಭಿಷಿಕ್ತ
ಇವ, ಅಭಿಲಿಪ್ತ ಇವ, ಅಲಂಕೃತ ಇವ, ಪವಿತ್ರೀಕೃತ ಇವ, ಉದ್ವಾಸಿತ ಇವ
ಪ್ರೀತಹೃದಯಃ ಮುಹೂರ್ತ ತತ್ರೈವ ಸ್ಥಿತವಾ ಸ್ವಭವನಮಾಜಗಾಮ ।

ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶ ಸಂಗ್ರಹ

ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜನಾದ ತಾರಾಪೀಠನ ಮಗ ಚಂದ್ರಾಪೀಠ.
ಉತ್ತಮಗುಣಗಳ ನಿಧಿ. ವಿದ್ಯಾವಂತ, ಬುದ್ಧಿವಂತ, ಕುಶಲ, ಚತುರಮತಿ.
ವಿದ್ಯಾತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಮಗನನ್ನು ನೋಡಿ ತಾರಾಪೀಠನು
ಬಹಳ ಆನಂದದಿಂದ ಉಬ್ಬಿಹೋಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಯುವರಾಜ
ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿದನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ
ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದನು.

1) ಅಭಿಷೇಕದ ದಿನವು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಿರಲು ಒಂದು ದಿನ ಚಂದ್ರಾಪೀಠನು,
ಮಹಾಮಂತ್ರಿಯಾದ ಶುಕನಾಸನನ್ನು ಕಾಣಲು ಅವನ ಮನೆಗೆ ಬಂದನು.
ರಾಜಕುಮಾರನು ಒಳ್ಳೆಯ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದ ಯುವಕ. ಆದರೆ ರಾಜನ
ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ
ಉಪದೇಶದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎಂದು ಅರಿತ ಶುಕನಾಸನು ರಾಜತಂತ್ರದ
ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದನು.

‘ಮಗು, ಚಂದ್ರಾಪೀಠ, ನೀನು ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ
ಮಾಡಿ ಕುಶಲನಾಗಿರುವಿ. ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವಿ. ನಿನಗೆ
ಉಪದೇಶದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರೂ, ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬರುವ
ಅಹಂಕಾರವು ಎಂಥವರ ಅರಿವನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುತ್ತದೆ. ಅದೊಂದು ಕತ್ತಲು.

ಯಾವುದೇ ದೀಪ ಬೆಳಗಿದರೂ ನೀಗದು. ಎಂಥಹ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಬೆಳಕಿನ ಮಣಿಗೂ ಕರಗದು. ಸೂರ್ಯನೇ ಉದಿಸಿದರೂ ಅಳಿಯದು.

ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಹಂಕಾರ ಬಹಳ ಆತಂಕವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತದ್ದು. ಅದು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹಿಗ್ಗುತ್ತದೆ. ದಿನಗಳೆದಂತೆ ಬಲಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಣವೆಂಬುದು ಮನುಷ್ಯನ ಕಣ್ಣನ್ನು ಕುರುಡಾಗಿಸುವ ಅಂಧಕಾರ. ಯಾವ ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದಲೂ ಈ ಕುರುಡುತನವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲಾಗದು. ಈ ಅಹಂಕಾರವು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮೆತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೊಳೆ. ಯಾವ ಆರೈಕೆಯೂ ಇದನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸದು. ಅದರ ಕಾವು ತೀವ್ರ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳೆಂಬ ವಿಷಗಳೆಲ್ಲದರ ಹಿರಿಯ ವಿಷವದು. ಯಾವ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದಲೂ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲಾಗದು. ಯಾವುದೇ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಬಗ್ಗದು. ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಮೈತಿಕ್ಕಿಕೊಂಡರೂ ಈ ಕೊಳೆಯು ಹೋಗದು.

ರಾಜ್ಯಸುಖದ ಮತ್ತು, ಹಗಲಿನಲ್ಲೇ ನಿದ್ರೆ ಬರಿಸುತ್ತದೆ. ಇರುಳು ಕಳೆದು ಹಗಲಾದರೂ ಘೋರನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಗದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೇ ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂಬ ಬಯಕೆ ನನಗೆ.

2) ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವ ಸಿರಿವಂತಿಕೆ, ನವ ಯೌವನ, ಅನುಪಮವಾದ ರೂಪಸೌಂದರ್ಯ, ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮೀರಿದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆಪತ್ತುಗಳ ಸರಮಾಲೆಯೇ ಆಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದೂ ಮನುಷ್ಯನ ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೂ ಆಶ್ರಯ. ಇನ್ನು ಎಲ್ಲವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆಯೇ ಇದ್ದರಂತೂ ಊಹಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಯೌವನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅರಿವೆಂಬ ಶುದ್ಧನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆದರೂ ಬುದ್ಧಿಯು ಶುದ್ಧವಾಗದು. ದಿಗ್ವಾಂತಿಯು ಮಾನವನನ್ನು ದಾರಿತಪ್ಪಿಸುವಂತೆ, ಅತಿಯಾದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯು ಜೀವನದ ದಾರಿತಪ್ಪಿಸಿ ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಯೌವನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮಂಕು ಕವಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅವನನ್ನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕುಣಿಸಿ ಗಾಳಿಯು ಒಣಗಿದ ತರಗಲೆಯನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವಂತೆ ಎತ್ತೆತ್ತಲೋ ಒಯ್ದುಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾದ ಮನುಷ್ಯನು ವಿಷಯಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಆಸಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ದಿಕ್ಕೇ ತೋಚದ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಯು ಕೆಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುವಂತೆ ಆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯು ಅವನನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ.

3) ನಿನ್ನಂಥಹ (ಸಹೃದಯರು) ಮಾತ್ರವೇ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಥಳಿಕಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ದೋಷವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೇ ಉಪದೇಶದ ಗುಣಗಳು ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಡಮೂಡುತ್ತವೆ. ಗುರುಗಳ ಮಾತು ನಿರ್ಮಲವಾದರೂ ಅಯೋಗ್ಯನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ, ಕಿವಿಗೆ ಸುರಿದ ತಿಳಿನೀರಿನಂತೆ ಚುಚ್ಚುವ ಶೂಲವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯನಿಗಾದರೋ, ಆನೆಯ ಕಿವಿಯ ಶಂಖಾಭರಣದಂತೆ, ಮುಖದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿಯ ಕಗ್ಗತ್ತಲನ್ನು ಚಂದ್ರನು ಕಳೆಯುವಂತೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ತೀವ್ರವಾದ ಕೊಳೆಯನ್ನೂ ತೊಳೆಯುತ್ತದೆ ಈ ಗುರೂಪದೇಶ. ವಯಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮದಿಂದಾಗಿ ಕಪ್ಪಾದ ಕೂದಲು ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಶುದ್ಧಗೊಂಡು ಬಿಳಿಯಾಗುವಂತೆ, ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಸಮಾಧಾನ, ತಾಳ್ಮೆ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಮೂಡುತ್ತವೆ.

ನೀನಿನ್ನೂ ಹೆಣ್ಣಿನ ಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿಲ್ಲ. ಇದು ನಿನಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಲು ಸರಿಯಾದ ಕಾಲ. ವಿಷಯಸುಖಭೋಗಗಳೆಂಬ ವಿಷದ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಮೂರ್ಛಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಉಪದೇಶವು ನೀರಿನಂತೆ ಹರಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ್ದರೇನು? ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿದ್ದರೇನು? ವಿನಯವು ಸುಳಿಯಲಾರದು. ಬೆಂಕಿಯು ಚಂದನವನವನ್ನು ಸುಡದಿದ್ದೀತೆ? ನೀರು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಇಂಗಿಸುವಂತದ್ದಾದರೂ, ಸಮುದ್ರದ ನೀರು ವಡವಾನಲವನ್ನು ಇಂಗಿಸುವುದೇ? (ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನಂದಿಸುವ ಆ ನೀರಿಗಿಂತಲೂ ವಡವಾನಲದ ಶಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಲ್ಲವೇ?)

4) ಗುರೂಪದೇಶವು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಕೊಳೆಯನ್ನೂ ತೊಳೆಯುವ ನೀರಿಲ್ಲದ ಸ್ನಾನ. ಕೂದಲು ನೆರೆಯದೆ, ಸೌಂದರ್ಯ ಸವೆಯದೆ ಆವರಿಸುವ ಮುಪ್ಪು. ಬಂಗಾರವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಸಿದ್ಧವಾದ, ಶುದ್ಧವಾದ ಕರ್ಣಾಭರಣ. ದೀಪವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳಗುವ ಬೆಳಕು. ಆತಂಕವಿಲ್ಲದ ಎಚ್ಚರ. ಈ ಉಪದೇಶವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಾಜರಿಗೇ ಅವಶ್ಯಕ. ರಾಜರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವವರು ಬಹಳ ವಿರಳ. ರಾಜನ

ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವರು ಅವನ ಭಯದಿಂದ ಕಂಗೆಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವನು ನುಡಿದಿದ್ದನ್ನು 'ಹೌದು, ಹೌದು', ಎಂದು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಯಂತೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರಷ್ಟೆ. ಅತಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಅವರ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವವೋ ಏನೋ, ಅವರ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶವು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಉಬ್ಬುಗಳು ತಡೆಯೊಡ್ಡುತ್ತವೆ) ಒಂದು ವೇಳೆ ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಆನೆಯು ಓರೆನೋಟದ ಮೂಲಕ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ನೋಡುವಂತೆ ಉಪದೇಶಿಸುವ ಗುರುಗಳನ್ನೇ ಧಿಕ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜರ ಸ್ವಭಾವವೇ ಇಂಥದ್ದು. ಅಹಂಕಾರದ ಕಾವು ಜ್ವರದಂತೆ ಏರಿ ಮೂರ್ಛೆಯಿಂದ ಕಳವಳಗೊಂಡು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಣವು ದುರಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಹುಚ್ಚಿಬ್ಬಿಸುವಂತದ್ದು. ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರವೆಂಬ ವಿಷವಿಕಾರದಿಂದ ತೂಕಡಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುವಂತದ್ದು.

5) ನೀನು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತನಾದವನು. ಮೊದಲಿಗೆ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೇ (ಸಂಪತ್ತನ್ನೇ) ಗಮನಿಸು. ಇವಳು ಸೈನಿಕರ ಕತ್ತಿಗಳೆಂಬ ನೈದಿಲೆಯ ವನದಲ್ಲಿ ತೂರಾಡುತ್ತಾ ವಿಹರಿಸುವವಳು. ಇವಳು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಕ್ಷೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ. (ಅಲ್ಲವೇ?) ಹಾಗಾಗಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಜನಿಸಿದ ಎಲ್ಲರ ಪರಿಚಯದ ಚಿಹ್ನೆಯೆಂಬಂತೆ ಕೆಲವು ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿನೊಂದಿಗೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ಪಾರಿಜಾತದ ಹೂವಿನ ಕೆಂಪನ್ನು ಅಂಟಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ (ಅತ್ಯಾಸಕ್ತಿ ಎಂದರ್ಥ). ಚಂದ್ರನಿಂದ ವಕ್ರತೆ, ಉಚ್ಚೈಶ್ರವಸ್ಸಿನಿಂದ (ದೇವಲೋಕದ ಕುದುರೆ) ಚಂಚಲತೆ, ಕಾಲಕೂಟವಿಷದಿಂದ ಮೋಹಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ, ಮದ್ಯದ ಮಾದಕತ್ವ, ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯ ಕಾರಿಣ್ಯ, ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡೇ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. (ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ನಂದನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಕೇವಲ ಭೌತಿಕವಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಎಚ್ಚರ ತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ ಕೆಡುಕನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಷ್ಟೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ).

ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಈ ಹಣದಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟ ವಸ್ತು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಯಾರ ಗುರುತೂ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ. ಹಣ ಕೈಗೆ ಬಂದರಂತೂ, ಅದನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಬಹು ಕಷ್ಟ. ಬಲವಾದ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದರೂ ಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾರ

ಪರಿಚಯವೂ ಇದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡದಲ್ಲ. ಕುಲೀನನನ್ನೂ ಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದವನ ಬಗ್ಗೆ ಕಿವಿಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಂಬುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ತುಂಬ ಬಲ್ಲವರ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವವಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡದು. ಲಕ್ಷಣವಂತನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಗಂಧರ್ವ ನಗರದಂತೆ ಕ್ಷಣ ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಕಾಣದಾಗುತ್ತದೆ. (ಆಗಸದಲ್ಲಿನ ಮೋಡಗಳು-ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಆಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು, ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ನೋಡುವವರ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮೂಡಿಬರುವ ಇವುಗಳನ್ನು ಗಂಧರ್ವನಗರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.)

6) ಹೀಗಿರುವ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ರಾಜರು ಹುಚ್ಚರಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಧದ ಅವಿನಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯತಾಣವಾಗುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಬಹಳ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ಬಗೆಯುವ ಇವರು ಗರ್ವದಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ನಮಿಸರು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸರು. ಹಿರಿಯ ಸನ್ಯಾಸರನ್ನು ಗೌರವಿಸರು. ಪೂಜ್ಯರನ್ನು ಪೂಜಿಸರು. ನಮಸ್ಕಾರಾರ್ಹರನ್ನು ಬಾಗಿ ನಮಿಸಲಾರರು. ಗುರುಗಳೆದುರು ನಿಂತು ತಲೆ ಬಾಗರು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೋದಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರನ್ನು, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸುಖಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸದೆ ವೃಥಾವಾಗಿ ಕಾಲ ಕಳೆದವರೆಂದು ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿರಿಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ವಯಸ್ಸಾದವರು ಏನೋ ಬೊಗಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಗೊಣಗುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತಮ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಉಪದೇಶ, ಇವರಿಗೆ, ತಮ್ಮ ವಿದ್ವತ್ತಿನ ಸೋಲು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿತ ನುಡಿಯುವವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

7) ಆದರೆ ಯಾರು, ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಇಂಥ ರಾಜರನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೋ, ಯಾರು ರಾಜರಲ್ಲಿರದ ದೊಡ್ಡತನವನ್ನು ಇದೆಯೆಂದು ಉತ್ತೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಂಥಹವರನ್ನೇ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಆದರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಅಂಥಹವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನೇ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ

ಆನಂದದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರೊಡನೆ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಮಾತನ್ನೇ ಕೇಳಿ, ಅದರಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನೇ ಆಪ್ತರೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತಾರೆ.

8) ಇಂಥಹ ರಾಜರಿಗೆ ಮಾಯಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ದುಷ್ಟ ಪುರೋಹಿತರು ಗುರುಗಳು. ಬೇರೆಯವರ ದೋಷಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾ ಇವರನ್ನು ಉಬ್ಬಿಸುವ ಮಂತ್ರಿಗಳೇ ಉಪದೇಶಕರು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಪ್ರೀತಿಯೋರುವ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಂತಿರುವವರು ಇವರ ಶತ್ರುಗಳು.

9) ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಕುಟಿಲವಾದ ಸಹಸ್ರಾರು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಮೋಹವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ನೀನು ಎಚ್ಚರವಾಗಿರಬೇಕು. ಸಾಮಾನ್ಯಜನರೂ ಕೂಡ ನಿನ್ನನ್ನು ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುವಂತಾಗಬಾರದು. ಸಾಧು-ಸಜ್ಜನರು ನಿನ್ನನ್ನು ನಿಂದಿಸಬಾರದು. ಗುರುಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಬಾರದು. ಸ್ನೇಹಿತರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಬಾರದು. ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿನ್ನ ಬಗ್ಗೆ 'ಅಯ್ಯೋ ಎಂತಹ ರಾಜನಿವ' ಎಂದು ದುಃಖಿಸಬಾರದು. ಅಯೋಗ್ಯರು ನಿನ್ನನ್ನು ವಂಚಿಸಬಾರದು. ಸೇವಕರೆಂಬ ತೋಳಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಬಳಿಸಬಾರದು. ಧೂರ್ತರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಬಾರದು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮೋಹಗೊಳಿಸುವಂತಾಗಬಾರದು. ಸಂಪತ್ತು ನಿನ್ನನ್ನು ಆಟವಾಡಿಸಬಾರದು. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ನೀನು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಕುಣಿದು ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತಾಗಬಾರದು. ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯ ಸೆಳೆತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಸುಖವು ನಿನ್ನನ್ನು ಬೇರೆಲ್ಲಿಗೋ ಒಯ್ಯಬಾರದು.

10) ನೀನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಧೀರನಾಗಿರುವಿ. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಪ್ರಬುದ್ಧನನ್ನು ಮಾತ್ರವೇ ಸಂಪತ್ತು ಮದಮತ್ತನನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಾನು ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇನೆ.

11) ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ನಿನಗೆ ಹೇಳುವುದಿಷ್ಟೆ, ಹಣವು ಎಂಥವನನ್ನೂ ಮರುಳುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪಂಡಿತನೇ ಆಗಲಿ, ಸದಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರುವವನೇ ಆಗಲಿ, ವೀರನೇ ಆಗಲಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೇ ಆಗಲಿ, ಧೀರನೂ,

ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲನೂ ಆಗಿರಲಿ-ಯಾರನ್ನೇ ಆದರೂ, ಅತ್ಯಂತ ಕೆಟ್ಟದ್ದಾದ ಸಂಪತ್ತು ದುಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ವಿಧವಾದ ಮಂಗಳ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ನಿನಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಂಗಳಕರವಾದ ಅಭಿಷೇಕದ ಆನಂದವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಿಸು. ನಿನ್ನ ಪೂರ್ವಿಕರಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಈ ರಾಜ್ಯದ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊರು. ಕೇಡನ್ನೇರಿಸುವ ಶತ್ರುಗಳ ಶಿರಸ್ಸು ಬಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ಆಸರೆಯಲ್ಲಿ ಬಂಧುಮಿತ್ರರ ಎಳಿಗೆಯಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ತಂದೆಯು ಸಮಗ್ರ ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಗೆದ್ದಿರುವ ಧೀರ. ನಿನ್ನ ಅಭಿಷೇಕ ಮಂಗಳ ಮಹೋತ್ಸವದ ನಂತರ ನೀನೂ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ತೆರಳು. ತಂದೆಯ ದಿಗ್ವಿಜಯವು ಮಗನಿಂದ ಮುಂದುವರೆಯಬೇಕು. ನಿನ್ನ ಪ್ರತಾಪವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಇದು ತಕ್ಕದಾದ ಕಾಲ. ಪ್ರತಾಪಶಾಲಿಯಾದ ರಾಜನು ಮಾತ್ರವೇ ಇತರ ಸಾಮಂತರಾಜರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ. (ಮೂರು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕೂತಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣುವವನಂತೆ ಇರುವ ರಾಜನ ಆದೇಶವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಹಿತವಚನಗಳನ್ನು ನುಡಿದ ಶುಕನಾಸನು ಸುಮ್ಮನಾದ.

12) ಶುಕನಾಸನ ಹಿತವಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಧಾನಗೊಂಡು ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಸ್ನಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧನಾದಂತೆ ನಿರ್ಮಲನಾದ. ಅವನಿಗೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಂತಾಯಿತು. ಯಾವುದೋ ಹೊಸಬೆಳಕು ಗೋಚರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಉಪದೇಶದಿಂದಂಟಾದ ಹೊಸ ಅರಿವು ಮೈಯೆಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹರಡಿ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡಂತಾಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲ ಶುಕನಾಸನೊಂದಿಗೆ ಕಳೆದು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು.

Shukanasopadesha Sangraha

1) Thus as the days passed on, the king Tarapida desirous of doing the coronation ceremony of Chandrapida as the Crown-Prince, ordered all the chamberlains to gather together all the things needed for the occasion. Shukanaśa, (the experienced minister of Tarapida) who was visited by Chandrapida, whose coronation ceremony was

about to begin and who was already humble by the influence of education, wishing to make him more humble spoke to him elaborately, thus. 'Dear Chandrapida, there remains nothing to advise you, who has know what has to be known and who has mastered all the sastras. Still it's natural that the thick darkness of ignorance (Tamas) arising from youth cannot be dispelled either by the Sun or by the light of a lamp. The intoxication caused due to wealth (Laxmi) has no remedy. The blindness caused due to prosperity, cannot be cured by the eye-salve applied with collyrium. Hence you are being instructed at great length.

2) Born with a silver spoon in the mouth, fresh youth, peerless beauty and superhuman power – is a succession of worst perils. Each one is a source of immodesty; what then to speak collectively of them. At the beginning of youth, the intelligence, even though pure, being washed by expounding the sastras, gets polluted. During the youth, by nature, afflicted by the illusion caused due to sensual desire, carries away a man very far away (from the right path), by its own will, like the wind, blowing away the dry leaf. Too much attachment to sensual pleasures, destroys a man, like the one going astray being mistaken of the right direction.

3) But only men like you are worthy for instructions. Only into the pure mind, easily enter the advices, like the rays of the moon into the crystal stone. The advice of Guru, though pure, causes much pain to the unfortunate person, like the water in the ears. But for fortunate ones, the same, enhances the beauty, like the beauty of the

face of an elephant, enhanced by the conches decorating the ears. Teachings of a Guru, removes all the vices like the moon dispelling darkness in the evening. The advice of the Guru is soothing and turns the vice of the youth into virtue like the hair turning grey due to advancing of the age. This is the proper time to advise you, as you have not yet tasted the sensual pleasures. The advice, conferred on the heart which is unconscious due to the poison of sensual enjoyment, slips out like water. In vain, are the race and scholarliness, for the ill-natured and arrogant (respectively). Doesn't the fire, born out of Sandal wood tree, burn ? Won't the fire Vadavanala (fire under the seabed) blaze more powerfully, even by the water which otherwise is used to put off the fire ?

4) The advice of the preceptor for men, is the bath without water, able to wash away all the impurities. It is the maturity without the deformity like the grey hair and other old age symptoms. It is the decent ear-ornament without any gold composition. It is light excelling that of (light from) the lamp. It is a state of wakefulness without any anxiety. And this is more so with the kings. Few are their advisers. Generally, people due to the fear of the king, follow his words like an echo. Unbridled with pride, they listen not to the advice as if due to their ears being blocked due to swelling. Even though (pretend) listening, like the elephant with half closed eyes, they, insulting the advice-bestowing-preceptors, torment them. Delirious is the very nature of the kings along with the blindness due to the delusion caused due to the fever of fire of ego. Wealth results in

intoxication due to false pride and the royal fortune creates lassitude as a result of excitement caused due to royal pleasures.

5) May you behold first the goddess of wealth of noble resolve. This bee-like Laxmi, wandering in the forest of blue lotuses surrounded by the circular arrays of swords, appears to have come out from milk-ocean, bringing with her, for her amusement of mind, during the separation of constant intimacy, some marks like, 1) the glow from the sprouts of the Parijata tree, 2) excessive crookedness from the moon's digit, 3) fickleness from Uccaishravas, 4) power to swoon (others) from the Kalakuta poison, 5) a state of drunkenness from wine and 6) hardness from the Kaustubha jewel. There is no one so uncourteous here in the world as this base Laxmi. Though obtained, she is protected with great difficulty. Even though made immovable by the cords of merits like valor, she disappears.

She sustains not, the familiarity. She regards not, the noble. She considers not, the form. Does not follow the family lineage. She looks not, at the character. She does not count on the scholarliness. She does not hear the sacred learning. She does not conform to the virtues. She does not respect the sacrifice (Tyaga). She deliberates not, on the extra-ordinary knowledge. She does not abide by the good practices. She knows no truth. She does not believe in virtues. Like an imaginary city (an optical illusion) in the sky she fades even as we look on her.

6) Thus, by her, the ill-behaved one, by fate, if somehow the kings are favored, they become bewildered. They turn into an abode of all types of immodesty. Weighed down with the false pride, they neither pay homage to gods nor worship the Brahmins, nor honor the honorable, nor worship those who deserve worship, nor speak to those who are to be spoken to, nor raise to greet their Gurus. They laugh at the learned people as though they have unnecessarily prevented themselves from sensual enjoyments by efforts towards learning. They look at the advice of the elderly persons as though it is blabbering due to the old age induced bewilderment/instability. They are envious of the advice of the ministers as though it is a defeat of their own intelligence, and in this way they become angry towards their own well-wishers.

7) Always they congratulate him, talk about him, take him by their side, to him they bring up, with him they live contentedly, to him they bestow, count him as friends, listen to him, on him they confer, to him they regard, him they think as their relative, who constantly day and night with folded hands, doing nothing else, but, praises them like divinities or proclaims their greatness.

8) For such kings, malignant preceptors expert in sorcery are teachers and the ministers skilled in aligning with the enemies are advisers. For such kings, brothers who are naturally tender-hearted and lovable are worthy to be discarded.

9) Thus, O prince!, in this crooked, countless trouble-bound and terrible monarchical system and in your youth, you should try to conduct yourself in

such a way that you are not be ridiculed at by the people, not abused by the pious, not reproached by the elders, not censured by friends, not pitied upon by the learned, not deceived by the skilled, remain out of the influence of the dissolute, not gulped by the wolf-like-servants, not cheated by the cheats, not tempted by the women, not mocked by the goddess of wealth Lakshmi, not made to dance by Cupid, not intoxicated by pride, not thrown away (from the virtuous path) by sensual pleasures, not angered by material attachments and not bereft of happiness.

10) Fortunately, by nature you are determined and by your father, you are bestowed with Samskara. Riches intoxicate the fickle minded and thoughtless. Pleased by your virtues I became vociferous (to say all this).

11) I tell you this again and again. This immodest Lakshmi corrupts even the learned, the cautious, the magnanimous, the noble, the firm-minded and the industrious. Yet, may you enjoy the consecration of your new prince-hood to be performed by your father with all auspicious commodities. Shoulder the yoke(responsibility) of the earth that has come down to you from your ancestors and which your forefathers have borne. Cause to bend low the heads of your enemies. Uplift your own relatives. After coronation, commencing the victory march, wandering, conquer again this earth, possessed of seven continents, once subdued by your father. This is the time for you to show your valor. A valorous king has his

commands fulfilled immediately like the seer of the three worlds. Having said thus, Shukanasa stopped.

12) When Shukanasa had finished his speech, Chandrapida, being pleased by the words of advice, became as if bathed, woken up, cleansed, cleaned, coroneted, anointed, decorated, purified and glittered. (Being absorbed in himself), he stayed there for a moment and came to his palace.

ತೃತೀಯ: ಪಾಠ:

ಭಾರತಸङ್ಗ್ರಹ - ವಿರಾಟಪರ್ವ

ಕವಿಪರಿಚಯ

ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ :

ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು 1859ರಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ತಿರುನೆಲ್ವೇಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪುನಲ್ವೇಲಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ಅವರ ತಂದೆ ಮುತ್ತುಸುಬ್ಬ ಕವಿಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಕವಿಗಳೂ ಆಗಿದ್ದವರು. ಪಂಡಿತ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ವ್ಯಾಕರಣ ಮತ್ತು ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರು. ತಂಜಾವೂರಿನ ಸೈಂಟ್ ಪೀಟರ್ಸ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರಾಗಿ 1896ರಲ್ಲಿ ನೇಮಕಗೊಂಡು ಅದೇ ಹುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ 1907ರವರೆಗೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದಿವಂಗತ ಮಹಾ ಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಕುಪ್ಪುಸ್ವಾಮಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅವರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದರು. 1907ರ ನಂತರ ಅವರು ಪಚ್ಚೈಯಪ್ಪ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು 1920ರಲ್ಲಿ ಸೇವಾ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನವನ್ನು ನೀಡಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಭಾಗವತ, ವೇದಾಂತ ಸೂತ್ರಗಳು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೇಲೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಆದ್ಯಂತ ಪ್ರವಚನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದರು. ತಂಜಾವೂರಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ್ದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಕೊನೆ ಉಸಿರಿರುವವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನಂತೆ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಭವಭೂತಿಯ ಎರಡು ನಾಟಕಗಳಾದ ಮಹಾವೀರ ಚರಿತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದರು. ಆಮೇಲೆ ಮುರಾರಿಯ ಅನರ್ಘರಾಘವ, ರಾಜಶೇಖರನ ಬಾಲಭಾರತ, ಭಟ್ಟನಾರಾಯಣನ ವೇಣೀಸಂಹಾರಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದರು. ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಷ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಧಾನ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಕಾರಿಕೆಗಳನ್ನೂ ಬರೆದರು. 1903ರಲ್ಲಿ

ಮೈಸೂರಿನ ದಿವಾನರಾಗಿದ್ದ ಕೆ.ಶೇಷಾದ್ರಿ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ತಂಜಾವೂರಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಿದ್ದಾಗ ವಿದ್ವತ್ ಸಭೆಯೊಂದು ನಡೆಯಿತು. ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೂರಿಯವರು ಕಾರಿಕೆಗಳನ್ನು ಓದಿದರು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ದಿವಾನರು 'ಸೂರಿ' ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದರು. ಭಾರತಸರಕಾರವು ಅವರಿಗೆ ಮಹಾಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಗೌರವಿಸಿತು.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮುಖ್ಯಗ್ರಂಥಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ತಲುಪಬೇಕಾದರೆ ಸರಳ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿ ಅವರು ಮೊದಲು 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಅನಂತರ 'ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನ' ಮತ್ತು 'ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ'ಗಳನ್ನು ಬರೆದರು. 1908 ರಲ್ಲೇ ಮದ್ರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಧ್ಯಯನ ಮಂಡಳಿಯು ಈ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾನ್ಯ ಮಾಡಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು ಅನೇಕ ನಾಟಕಗಳನ್ನೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. 1911ರಲ್ಲಿ ಐದನೇ ಜಾರ್ಜ್ ಸಾಹೇಬನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮದರಾಸು ಸರಕಾರವು ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾದ ಪದ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿತು. ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು 'ಜಾರ್ಜ್‌ದೇವ ಶತಕಂ' ಅನ್ನು ಬರೆದರು. ಅದನ್ನು ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಗೂ ತರ್ಜುಮೆ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಓದಲಾಯಿತು. ಮದರಾಸು ಸರ್ಕಾರವು ಸಂತೋಷಗೊಂಡು ಅವರಿಗೆ ಗೌರವಧನವನ್ನೂ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪತ್ರವನ್ನೂ ನೀಡಿ ಗೌರವಿಸಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಹಿಡಿತವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಅವರ ವಿದ್ವತ್ತು ಪ್ರೌಢ ಹಾಗೂ ಗಂಭೀರವಾದುದು. ಆದರೂ ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಸರಳ ಹಾಗೂ ಪ್ರಸನ್ನವಾದ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವರು ಗದ್ಯ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿದರು. 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಬರೆದು ಮಹಾಭಾರತದ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿದರು. ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರು 1928ರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ 69ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಿಧನರಾದರು.

ಲಕ್ಷ್ಮಣಸೂರಿಯವರ ಕೃತಿಗಳು

ಮಹಾಕಾವ್ಯ

1. ಭಗವತ್ಪಾದಾಭ್ಯುದಯ
2. ಕೃಷ್ಣಲೀಲಾಮೃತ

ಲಘುಕಾವ್ಯ

1. ವಿಪ್ರಸಂದೇಶ
2. ಕರುಣಕ
3. ಮಾನಸಸಂದೇಶ
4. ಪ್ರಪನ್ನವಿಭೀಷಣ
5. ವೇಂಕಟೇಶಸ್ತವ
6. ಜಾರ್ಜ್‌ದೇವ ಶತಕ
7. ಗುರುಸ್ತವಮಾಲಾ

ಗದ್ಯ ಕೃತಿಗಳು

1. ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ
2. ನಲೋಪಾಖ್ಯಾನ ಸಂಗ್ರಹ
3. ರಾಮಾಯಣ ಸಂಗ್ರಹ
4. ಭೀಷ್ಮ ವಿಜಯ

ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ

ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮಹಾಭಾರತವು ಪದ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಸರಳವಾದ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಕಟಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೂರಿಯವರನ್ನು 'ಭಾರತ ಸಂಗ್ರಹ'ವನ್ನು ಬರೆಯಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿತು. ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ

ನಾಟಕಗಳು

1. ದೆಹಲೀ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ
2. ಪೌಲಸ್ತ್ಯವಧ
3. ಘೋಷಯಾತ್ರಾ

ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ

ದಶೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ
ಕಾರಿಕೆಗಳು

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಕೆಳಕಂಡ ಕೃತಿಗಳ
ಮೇಲೆ

1. ಅನರ್ಘರಾಘವ
2. ಬಾಲರಾಮಾಯಣ
3. ಮಹಾವೀರ ಚರಿತ
4. ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ
5. ವೇಣೀ ಸಂಹಾರ
6. ರತ್ನಾವಳಿ
7. ಪಾರಿಜಾತ ಮಂಜರಿ

ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮಲ್ಲಿನಾಥನು ಹೇಳಿದ-

“ನಾ ಮೂಲಂ ಲಿಖ್ಯತೇ ಕಿಂಚಿತ್ ನಾನಪೇಕ್ಷಿತಮುಚ್ಯತೇ” ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ವಿನಯದಿಂದಲೇ ಅನುಸರಿಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು, ಓಜೋ ಗುಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

Mahamahopadhyaya Lakshmana Suri (1859-1928)

Mahamahopadhyaya Pandita M. Lakshmana Suri was born in the village of Punalveli, near Sri Villiputtur (the birth place of the great devotee-Andal) belonging to Tirunelveli District in Tamil Nadu. His father Muttusubba Kavi was a great scholar and a renowned poet. Lakshmana Suri studied under Subba Dikshitar of Kadayam. Dikshitar was an eminent scholar in various shastras and a great teacher. Lakshmana Suri made an intensive study of Vyakarana and Vedanta shastras and shaped into an erudite scholar. He worked as a Sanskrit Pandit in Tanjore and other places. He was a poor man rich in scholarship. After retirement from service he delivered discourses on Bhagavadgita, Bhagavata and Vedanta sutras in many places, thus spreading the knowledge he had acquired. Dr. Hultzsech, a German scholar availed the deep learning of Lakshmana Suri, when the former was the chief epigraphist at Madras. The renowned Sanskritist M.M. Kuppuswamy Shastry in whose name stands the research institute at Madras was an illustrious

student of the distinguished teacher Lakshmana Suri.

Works : Lakshmana Suri was a prolific writer and has several compositions to his credit. He has written mahakavyas, laghukavyas, abridged versions of the two national epics Ramayana and Mahabharata, dramatic literature and commentaries on plays besides a philosophical treatise based on the upanishats. His literary output is varied, voluminous and erudite. Realising the importance and need of prose works in simple Sanskrit, Pandit Lakshmana Suri narrated the epics in prose. His prose is simple and lucid, yet vigorous and captivating at the same time. His deep knowledge of the Sanskrit grammar is reflected in his writings. The chaste idiom of the Sanskrit language is fully exploited by Sri Lakshmana Suri in his prose versions of the epics.

Bharata Sangraha : Mahabharata is a huge work. It is titled शतसाहस्री संहिता, an epic of one lakh verses. All the eighteen parvas are retold in prose by Lakshmana Suri. The author has focused in attention on the main story line. The merit of this work has received both admiration and appreciation of the Sanskrit world ever since its composition. This work both in parts as well as the whole has been the coveted text book in many universities for graduate and post-graduate courses in the country. Lakshmana Suri's prose works have filled the big deficiency of good prose in Sanskrit literature. Bharata Sangraha has played a vital role in propagating the epic literature in the Sanskrit world.

Mahabharatam : The two great epics the Ramayana and the Mahabharata are recast in different modes from time to time both in Sanskrit and other Indian languages. They have percolated into the cultural and literary life of the people of the Indian subcontinent. As Oldenburg rightly said- 'In the Mahabharata breath the united soul of India and the individual souls of her people'. Short episodes are picked to elaborate them into lengthy mahakavyas. Bharavi's Kiratarjuniyam, Magha's Shishupalavadham, SriHarsha's Naishadhiyam are some of the examples. Powerful plays with passionate appeal involving important characters surrounding significant situations of the epic are in plenty. Urubhanga of Bhasa. Mukutataditaka of Bana Bhatta illustrate the point. Mahabharata is an immortal work. The appeal of the gigantic epic is unfading. Ananta Bhatta wrote an abridged version of the great epic in the Champu style which is known as Champubharatam. He concentrated on the core-story of the cousins, Pandavas and Kauravas.

विराटपर्व

अथ निश्चितानन्तरकरणीयंस्तान्धौम्यः प्राह- 'सर्वेऽपि यूयं कृतबुद्धयः समुपासितवृद्धाश्च । तथापि वार्धकं पुरस्कृत्य मयेदमुच्यते । छेकानां तिरश्चामिव कृच्छ्रो दशाविपकोऽद्य भवतामुपस्थितः । तथा हि-परगृहवासे परेच्छया वृत्तिः, अज्ञातचर्यायामन्तश्चैतन्यमात्रं, सेवास्वीकृतावात्मन्यप्यनीश्वरता । किं च । परिभवैकपदं राजकुलं, तेजस्वि च क्षत्रं, छिद्रान्वेषिणः परे, दीर्घश्च कालो गूढं गमयितव्यः, इति च मिथो वैषम्यम् । किं बहुना । अयमत्र सङ्ग्रहः-चक्षु-निमील्य

संवत्सरं गोव्रता भवत । शिवाः सन्तु पन्थानः' इत्याशास्य
 तेषामग्नीनादाय पाञ्चालान् ययौ । ततस्ते मत्स्यराज्ये तं संवत्सरं
 विवत्सवस्तत्पुरमेत्य, तस्य नातिदूरे श्मशानसंनिहिते शमीपादपे
 स्वायुधानि कुणपेन सहाबद्ध्य, स्तवेन प्रसन्नाया दुर्गायाः
 परेषामज्ञातवासवरं लब्ध्वा, पृथग्वर्तमानो ययुः । जनास्तु मृतकसम्बन्धेन
 तं वृक्षं दूरादेव परिहरन्ति स्म । युधिष्ठिरस्तु विराटमुपेत्य 'राजन्, गोत्रेण
 वैयाघ्रपद्यं, नाम्ना कङ्कं, जात्या द्विजातिम्, अक्षेषु कुशलं, वृत्त्यर्थं
 त्वामुपस्थितं च मां विजानीहि' इति वंदस्तेन प्रीत्या सभास्तारो विदधे।
 भीमस्तु वल्लवनामानं सूदमात्मानं ब्रुवंस्तेन महानसाध्यक्षोऽध्यकारि ।
 ऐन्द्रिस्तु 'बृहन्नलाख्यः षण्डस्तौर्यत्रिककुशलश्चास्मी'ति राज्ञे निवेदयंस्तेन
 स्त्रीभिः परीक्षितः सन् दुहितुरुत्तराया नर्तनशिक्षणाय न्ययोजि । माद्रेयौ
 तु ग्रन्थिकारिष्टनेमिनाम्नात्मानं व्यवहरन्तौ, क्रमेणाश्वानां गवां
 चाध्यक्षावध्यकारिषाताम् । कृष्णा तु राजपत्नीं सुदेष्णां प्राप्य
 'स्वामिनि, मालिनीं नाम सैरन्ध्रीं गन्धर्वगुप्तां केशप्रसाधनेनात्र भवतीं
 शुश्रूषितुमुपतस्थुषीं च मां विद्धि । किं तु परस्योच्छिष्टादौ नाहं
 नियोज्या। एतदेव मे महाव्रतम्' इत्युदारमुदाहरन्ती, तथेत्यभ्युपगच्छन्त्या
 तया सादरं पर्यग्राहि । सर्वेऽपि ते राज्यभ्रष्टेभ्यः पाण्डवेभ्यः
 परागतमात्मानमावेदयामासुः । अथ चतुर्थे मासि तत्र ब्रह्मोत्सवे प्रवृत्ते
 समागतो जीमूतो नाम महामल्लो राज्ञा भीमेन सह क्रीडार्थं द्वन्द्वयुद्धं
 कारितस्तेन मारितश्च । ततः स्वविक्रमं दिदृक्षुभिरन्तः पुरस्त्रीभिः प्रवर्तितः
 प्रभञ्जनात्मजः स्वयमकामेनापि सिंहव्याघ्रादिभिश्चिक्रीड ।

एवं गर्भवासनिर्विशेषामज्ञातवसतिं वसतां तेषां दशसु
 मासेष्वतीतेषु, राज्ञः सेनापतिः कीचको नाम नीचः कृष्णां निशाम्य
 कामान्धोऽसभ्यमिदं प्रलपति स्म- 'अयि सुन्दरि, अनुचितं हि त्वया

प्रतिपन्नम् । या त्वमतितरामुपचरणीयैरङ्गैरितरां परिचरसि । मम स्वसारं सुदेष्णामपि तव कृतेऽसम्यग्दर्शिनीमवगच्छामि, या कुसुममालां पादघातेन ग्लपयति । अथवा किमतीतोपालम्भेन । गृहाण सर्वेश्वरीभावम् । न हि कीचकं विराध्यन् मरुत्वानपि स्थातुमीष्टे, किं पुनर्बल्वजभूतो मत्स्यराजः, तदलमाशङ्कया । भवत्याः कृते जीवितेऽपि निराशामिमं जनं संस्थापय' इति । सा तु कर्णारुन्तुदेन तत्प्रलपितेन विदीर्णहृदयाप्यकातरमित्थं विनिनाय- 'ननु सूतपुत्र! कथमपथेन प्रवर्तितुमीहसे । सर्वात्मना विगीतं हि पारदारिकत्वम् । स्वकलत्रमुपमीकृत्य परकलत्रान्निवर्तय दृष्टिम् । न चाहं या काचिदस्मि । तदलममानुषपरिग्रहे मय्यविनयेन' इत्युक्त्वा द्रुततरं सुदूरमपससार । तत्क्षणं स खलः स्वस्त्रे निवेद्य, तया कृतमन्त्रः स्वभवनमुपेयाय । अथ कस्मिंश्चिदवसरे 'सैरन्धि! मम भ्रातुर्गृहात्सुरामाहर, तृषितास्मि' इति सुदेष्णयोक्ता सा 'अयि राज्ञि! जानास्येव तस्य दुराशयस्य हृदयम् । स्वभावदुष्टस्यापि स्वजनस्योत्पथान्नान्निवर्तने हि स्वामित्वमर्थम् । सत्येवं स्वयमेव कथं प्रवर्तयित्री भवसि । सन्त्यन्या बह्व्यः परिचारिकाः । तास्वन्यतमा नियुज्यताम्' इति याचमाना सती, 'तत्र कामयोग्यतां वीक्ष्य बिभेषि । जानामि ते भीरुत्वम् । गम्यतामनुत्तरम्' इति तया निर्बन्धेन प्रहिता भगवन्तमादित्यं मनसा शरणं व्रजन्ती, चकितचकितं तद्गृहं प्रविवेश । तत्क्षणं 'सुदिनं सुप्रभातम्' इत्युपसृत्य, स्वोत्तरीयाञ्चले परामृशन्तं तं पापं वेगेनाक्षिप्य राज्ञः सभामभिदुद्राव । पतितोत्थितः स पतितश्च स्वयं तामनुधाव्य केशपक्षे गृहीत्वा पश्यत एव राज्ञो निपात्य तदा ताडयन्सवितृप्रहितेनादृश्येन रक्षसा दूरमुत्क्षिप्तो निपपात ।

तावत्संरब्धो भीमस्तद्वधाय महान्तं वृक्षं प्रहरणीकर्तुमवलो-
कयन्स्तदिङ्गितज्ञेन निवारणायाङ्गुष्ठेनाङ्गुष्ठमवमृद्गता, युधिष्ठिरेण संज्ञां

ग्राहितः-‘वल्लव! नूनमिन्धनार्थी भवानेतं वृक्षं पश्यति, किंत्वशुष्कोऽयमधुना । अतः प्रतीक्ष्यताम् । अलं संभ्रमेण’ इति ।
 तथा सूचनया वेलयेव महोदधौ तस्मिन्विनीतरभसे, द्रौपदी राज्ञः सदसि
 बहु विलप्य कीचकाद्वीतेन मत्स्येनाप्रतिरूपं प्रत्युक्ता, युधिष्ठिरेण च
 समयप्रतिपालनाय संज्ञां ग्राहिता सती पुनरन्तःपुरमाविवेश । अथ
 विषादकारणं पृच्छन्तीं सुदेष्णाम् ‘अयि सुजनपरिभाविनि! किं स्वयमेव
 शाखामाकम्प्य पतनकारणं पृच्छसि । यो हि बलदृप्तो धर्ममतिक्रामति,
 तं धर्मबन्धना धरित्री क्षणमपि वोढुं न सहते । तदचिरेण मुमूर्षोस्तस्य
 तव भ्रातुर्विपत्तिं द्रक्ष्यसि’ इत्युक्त्वा सा निशीथे भीमस्य शय्यां प्राप्य,
 ‘कथं नाथ! वारं वारं परिभूयमानां दयितां पश्यतोऽपि तेऽक्षिणः
 निद्रावतरति । का नाम राजपुत्री वीरपत्नी वीरसूश्च सती अहमिव
 परैराक्रम्याक्रम्य क्लिश्यते । यदि तं पुनरपि सूताधमं जीवन्तं पश्येयं,
 तर्हीदमेव मम चरमसम्भावनमवधारय’ इति विलपन्ती तस्योरसि निपत्य
 रुरोद । स च तद्वधमास्थाय, तदुपायं च संविधाय, तां ससान्त्वं
 विसर्जयामास । परेद्यव्यपि समागत्य साभ्यर्थनं पूर्ववदसकृत्कद्वदं कापुरुषं
 सा भीमवाक्यं मनसिकृत्याह-‘सूतपुत्र! नूनं क्षत्रियस्ते मान्मथो व्याधिः।
 अतस्त्वं मत्तः शमनाकाङ्क्षीम । तच्चेयं नर्तनशाला, नक्तं निःशलाकायां
 तत्र सज्जो भव । अनुभव चाननुभूतपूर्वमभिप्रेतसुखं, येन पुनः स्वदारेष्वपि
 रतिं न लभसे । गन्धर्वेभ्यो विपत्तिमाकलयैवं ब्रवीमि। स्त्रीणां
 भर्तृवश्यता हि लोकसमुदाचारः । न ह्यपार्थप्रयुक्तां वाचं मादृशी
 वक्तुमर्हति । तदलमन्यथा गृहीत्वा । षट्कर्णो मास्तु’ इति।

तच्छ्रवणेनैवाभीष्टसम्पत्तिं मन्वानः स मूढः, स्वयमेवान्त्यमण्डनं
 विधाय, निशि तां शालां प्रविशन्, ‘अयि मालिनि! आगतस्तव
 पादताडनार्होऽयं जनः । विगमय मेऽङ्गजपीडाम्’ इत्यनुललाप ।

पूर्वमेवोपस्थितो वृकोदरस्तं मुष्टिघातं संपिण्डीकृत्य, द्रौपद्यै दर्शयन्स्वमेव स्थानमुपेयिवान् । अथ तयाहूय दर्शितैः सभापालैर्विज्ञापिते मत्स्ये, तद्वातरः स्थलकूर्ममिवान्तर्गतावयवं तं ज्येष्ठं संस्कुर्वन्तस्तां तत्र दृष्ट्वा 'यक्षानुरूपो हि बलिः । तदस्यां कामेन परासोरस्यानया सह संस्करणं पारलौकिकं स्यात्' इति मन्त्रयमाणास्तेन सह संयम्य तां पितृवनं निन्युः । 'हा जय ! हा जयन्त ! हा विजय ! हा जयत्सेन ! हा जयद्वल ! आगच्छत । मोचयत मां परहस्तगताम्' इति साङ्केतिकेन नाम्ना भर्तृन्व्यपदिश्याक्रोशन्त्यां तस्यां भीमो विकृतेन भीमेन च वेषेण तरुप्रहरण एव वर्त्मान्तरेण तत्स्थानं प्रधाव्य पञ्चोत्तरशतसंख्याकांस्तान्निहत्य, तां च विमोच्य, जनैरलक्षित एव पुनरागात् । ततो मन्दमन्दमागच्छन्ती सा भयात्सवदृष्टिपथं वर्जयद्विर्जनैर्मुक्तमार्गान्तःपुरं निविशमाना भृशं वेपमानया सुदण्डयाभ्ययाचि- 'अयि गन्धर्वसुन्दरि ! भवत्याः कृते त्रस्तमिदं सर्वं राजकुलम् । देहि मे सपतिपुत्रायाः प्राणभिक्षाम् । क्रियतामन्यत्र वासे मनः' इति । सा तु 'राज्ञि ! त्रयोदशाहमात्रं प्रतीक्षस्व । सर्वं शुभोदकं सम्पत्स्यते' इति तामाश्वासयति स्म ।

अत्रान्तरे पाण्डवजिज्ञासायै दुर्योधनप्रहिताः प्रणिधयः पुनरागत्य व्यजिज्ञपन्- 'कुरुराज ! अहो तव भागधेयम् । यदल्पेनैव कालेन परेषां नामधेयमपि बिनष्टं, किमु रूपधेयम् । किं चान्यत् । देवपादसुहृदस्त्रिगर्तान्द्विषन्कीचकः सर्ग एव गन्धर्वैर्मारितः । शेषप्रतिपत्तौ महाराजः प्रमाणम्' इति । अथ यथाश्रुतमेव मत्वा प्रहृष्यत्सु कर्णादिषु, नैतदेवमित्यधिक्षिपति द्रोणे, दुर्योधनेनानुयुक्तः पितामहः प्राह- 'तात ! न ह्यस्मादृशैरीदृशेऽन्तरदायिभिर्भाव्यम् । तथापि पृष्टेन तत्त्वमेव वाच्यमित्युच्यते-आचार्यमतमेवानुमन्तव्यम् । न हि तादृशाः सत्पुरुषा आकस्मिकीं दुर्गतिं कथमपि प्रपद्येरन् । यत्र सर्वं सुभिक्षतरं तत्र

धर्मनित्यस्य पाण्डवस्य वासं निश्चिनु' इति । तावत्त्रिगर्तराजः सुशर्मा प्राह-‘कुरुपते! गोमान्सम्पन्नश्च विराटः कीचकबलेनाप्रधुष्यश्च सन्नसकृन्मम विप्रियमचारीत् । अद्य त्वीषज्जयोऽयम् अतस्तदभियोगे तव कोशवृद्धिर्मित्रार्थसिद्धिश्चेत्युभयार्थता भवति । तथा रोचतां भवते' इति । सोऽपि तथेति तद्वचनमभ्युपगम्य, प्रथमं दक्षिणभागे तद्गोग्रहणार्थं तं नियुज्य, पश्चात्स्वयमपि दण्डयात्रामादिदेश । अथ त्रिगर्तैर्गाः काल्यमाना आज्ञाय, तत्प्रत्याजिहाषया महत्या सेनया सह प्रस्थितो विराटः, ‘ननु कङ्कादयोऽपि सांयुगीना भान्ति । ततस्ते च समराय संनद्धा भवन्तु' इत्यादिश्य तैः सहितोऽपराहे परस्यानीकमरुधत् । तदानीं पूर्णप्रतिज्ञतया, तस्य प्रियं चिकीर्षुर्धृष्टिरोऽर्जुनवर्जं भ्रातृभिः संग्रामभुवं प्राप्तस्तत्र रात्रियुद्धे शत्रुभिर्गृहीतं मत्स्यं विमोचयता भीमेन संयतं सुशर्माणं कृपया विसर्जयामास । तान्मानयन्विराटस्तत्र तैः सह रात्रिशेषं गमयित्वा, प्रातर्नगराय प्रतस्थिवान् ।

तावदुदीच्यां सर्वं गोधनं कुरुभिरपह्नियमाणमाकर्ण्य वैराटिरुत्तरः- ‘यदि कश्चित्कुशलं यन्तारमाप्नुयां तदा सव्यसाचिनमपि ममाजिमुखे क्लैब्यभाजं पश्येयं, किमुतापरान्' इति स्त्रीसमक्षमुद्रघोषयन्सन्, मदान्धं दयोर्योधनं दमयितुकामेन पार्थेन प्रयुक्तया स्वयमपि तथा स्वभर्तुरधिक्षेपवचनमसहमानया कृष्णयोचे-‘राजपुत्र! एषा बृहन्नला खाण्डववनं दिधक्षोः पाण्डवस्य सारथ्यं कृतवती सती तन्निर्विशेषं मया दृष्टा । तदेनां रथ्यानां प्रग्रहान्ग्राहय' इति । ननु सैरन्धि! वयं कथं षण्डं साक्षान्नियोजयाम' इति वदन्नुत्तरः स्वस्त्रोत्तरयानीतं पार्थं सूतकर्मणि प्रेरयन्तस्मै कवचं प्रायच्छत । तद्भारणेऽप्यकृतहस्ततामभिनयन्सव्यसाची तेन संनाहितो हयान्संगृह्णन्नुत्तरया न्यवेदि-‘सखि बृहन्नळे! पाञ्चालिकार्थं कुरुवासांस्याहर' इति । ‘तव भ्रातरि परेषां, जेतारि, को मम भारो

वस्त्राहरणे' इति सोल्लुण्ठमुत्तरां प्रत्युत्तरयन्नर्जुनस्तद्रथं श्मशानस्य नातिदूरे कृतसंनिवेशस्य कुरुसैन्यस्य सदेशं निनाय । तत्र गजानां बृंहितेन, हयानां हेषितेन, पत्तीनां सिंहनादेन, रथानां क्रैकारेण, धनुषां टंकारेण च बधिरीकृतकर्णः संजातवेपथुर्वैराटिः स्यन्दनादवप्लुत्य, गृहाभिमुखं विद्रवन्ननुद्रवता पार्थेन वलाद्विनिवर्तितो भूमौ निपत्य मुक्तकण्ठं विललाप- 'अयि बृहन्नळे! शस्त्रेष्वकृतपरिश्रमं स्त्रीनिर्विशेषं च मां मृत्युमुखे प्रक्षिप्य किमात्मनः श्रेयः पश्यसि । जीवन्हि भद्रे! भद्राणि पश्यति । तदलं व्यायामबहुलेन साहसेन । कामं हरन्तु गोधनमन्यद्वा वसु । मामके हूते प्रत्याहूते वा तव किमायातम् । महार्हा हि कुरवः । तदेभ्यो नमोवाकं प्रयुज्य निवर्तय रथम् । अथ यदि ते युद्धश्रद्धा हृदयतो नापैति, तर्हि मां विसृज्य स्वैरं विहर' इति । अर्जुनस्तु 'कथं स्त्रीमध्ये तथा गर्जित्वा शत्रुमध्ये एवं कातरोऽसि । यो हि युद्धे प्राणभयत्स्वपृष्ठं शत्रवे दर्शयति, स मा जीवन्हि । गा अनिवर्त्य परानविजित्य च न रथं निवर्तयेयम्; एष मे सर्गः । यदि त्वं स्वयं योद्धुं नोत्सहसे, तर्हि हयान्मे यच्छ । अहं प्रहरामि' इति तं कथंचित्सान्त्वयन् पुनरपि रथमारोपयामास ।

तथाविधं तं दृष्ट्वा बहुधा विकल्पयत्सु सैन्येषु, भारद्वाजः प्राह- 'पश्य पश्य गाङ्गेय! क्लीबरूपमप्युदात्तदर्शनं सारथिमात्रद्वितीयमपि तेजः पुञ्जपरिवारपरिवृतमभ्यमित्रिणं पुरुषम् । नूनमयं भस्मनेव वेषेण प्रच्छन्नो धनञ्जयः । कोऽन्यः पत्ररथेश्वरमन्तरेण महाविषधरमण्डलमभिवीक्षितुमपि क्रमेत । मोक्षयत्स्यस्मासु चिरसंभृतं क्रोधाग्निं नियन्त्रणोन्मुक्त' इव कण्ठीरवः । को हि नामास्मास्वेनं प्रतियुद्ध्यते । अद्य सर्वात्मना फलितो हि धार्तराष्ट्रोपक्रमं दुर्नयः इति । तदसहमानो दुर्योधनस्तं प्रत्यधिचिक्षेप- 'अङ्गराज! अनवसरे प्रकाशीभवन्नर्जुनोऽस्माकं समीहितं पूरयति यदि,

तदा किमित्यस्थाने आचार्यस्येत्थं परिदेवितम् । रणमुखे विपक्षप्रशंसया युयुत्सूनामुत्साहो हि भज्यते । कथं दुर्वादिसमय इवोपक्रमोपसंहारयोर्वैरूप्यम् । अथवा न वर्षीयसां वचनं विमर्शक्षमम् । तस्मात्तान्पृष्ठतः कृत्वा भवन्तो यत्ता भवन्तु' इति । तदनु कर्णोऽप्याह- 'अहो कथमयं भवतां वेपथुः । युष्माकं भीतिर्हि परं सिंहीकरोति, न तस्य विक्रान्तिः । नेदं भीरुष्ठानम् । अथवा सर्वेऽपि यूयं गोभिः समं हस्तिनां प्रत्यपसरत । पार्थमपार्थं वा वयं वारयाम' इति । ततो गौतमः प्रोवाच- 'सूतपुत्र! कथं महेश्वरसहयुद्धवना महेन्द्रसहकृत्वना किरीटिना सहैक एव योद्धुमाशंससे । कीदृशी गन्धहस्तिनोऽपि मृगेन्द्रेण स्पर्धा । तदलमतिसाहसेन । यदि योद्धव्यमेव, तर्हि सर्वे च सम्भूय योत्स्यामहे' इति । द्रौणिस्तु गुरोर्न्यक्कारेण कुपितः प्राह- 'अहो कुरुराजस्य परिच्छेदवैदग्धी, यद् वृथावाचाटोऽसमीक्ष्यकारी कार्येषु विमुखो विशेषज्ञानशून्यश्च राधेयोऽस्य पूजास्थानम्, आप्तवाचः परीक्ष्यकर्तारः कर्मठा गुणदोषविवेचकाश्च वयं पुरोभागिनश्च संवृत्ताः । स्वभावदुष्टस्य हि सर्वं दुष्टमेव भवति, यथा पित्तोपहतस्य मधुरमपि तिक्तभूतम् । अनुरूपश्चानयोः स्वाम्यमात्यभावः । अथवा किमुक्तिप्रत्युक्तिकया । कुरुराजार्थेऽङ्गराजो युद्ध्यतां, वयं भीताः स्मः' इति । एवं मिथः कलहायमानेषु तेषु पितामहः प्राह- 'क्षाम्यत्वाचार्यः । पथ्यं तथ्यं च भवतां वचनम् । कर्णस्तु क्षत्रधर्मं पुरस्कृत्य समुत्तेजनार्थमेवमाह । न ह्ययं भेदकालः' इति वदन्सवनिव क्षमयामास ।

अर्जुनस्तु शम्याः स्वायुधानि सङ्गृह्य स्मरणमात्रेण संनिहितं कपिलक्षणं स्वं केतनं तद्रथे युयुजे । नियुयुजे वैराटिं सूतकर्मणि । अभियुयुजे स्वयमेकरथ एव षड्रथान् । प्रयुयुजे च मान्येभ्यः प्रतियोद्धृभ्यो नमस्कारबाणान् । उत्तरस्तु पार्थस्य योगेन

हृष्यन्मुहुर्मुहुरापूर्यमाणस्य तच्छङ्खस्य घोषेण विषीदंश्च सन्,
 गङ्गायमुनयोः सम्भेद इव द्विरूपो बभूव । पुनरपि क्षुभितेषु सैनिकेषु,
 प्रतिज्ञाकालज्ञानाय चोदितः पितामहः प्राह-‘ज्योतिषामतिचारादिना
 पञ्चमे पञ्चमे वर्षे द्वौ द्वावतिमासौ भवतः । ततश्च त्रयोदश वर्षाणि,
 अधिकपञ्चमासाश्च व्यतीताः । अन्यथा कथं धर्मपुत्रविनेयोऽप्यनवसरे
 स्वात्मानं प्रकाशयेत् । न चार्जुनो जयेन विना निवर्तेत ।
 अतस्तदंशप्रतिपादनेन सम्भावनमुचितम्’ इति । न्याय्यमपि स्वोक्तं
 लोभेनानभ्युपगच्छन्तं तं दुरात्मानमनुरुध्यमानः स बलैकदेशेन गोभिः
 सह स्वनगराय तं प्रस्थापयामास ।

‘सेनाग्रे योऽयं गजकक्षाकेतुर्दृश्यते एष कर्णस्य रथः, यो मध्ये
 वेदिध्वजः स आचार्यस्य, योऽसौ तं दक्षिणेन धनुर्ध्वजः सोऽश्चत्थाम्नः,
 य उत्तरेण नीलपताकः स कृपस्य, योऽसौ सर्वपश्चात्तालध्वजः,
 सोऽस्मत्पितामहस्य स्यन्दन’ इत्युत्तराय दर्शयन्कपिध्वजः परितो
 व्यापारितदृष्टिः ससंभ्रममाह-‘भूमिजय, भूमिजय! दक्षिणेन हस्तं योऽसौ
 संप्रकेतनो धावन्दृश्यते, सोऽस्माकमरातेः कुलपांसनस्य धार्तराष्ट्रस्य रथः।
 स हि मन्ये भीतोऽस्मान्वञ्चयन्नोभिः सह चोरधर्मापसरति । न हि
 निरामिषं युद्धं भवति । तच्चोदयाश्चान्यत्र सा दुरात्मे’ति तं त्वरयन्नर्धपथ
 एव तं परिपन्थिनं न्यरौत्सीत् । गावस्तु प्रतिरुद्धात्परबलात्प्रयावृत्ताः
 स्वयमुत्पुच्छयमाना महता हुम्भारवेण स्वमेव पदमपद्यन्त ।

अथ कुरुपतेरत्याहितमाशङ्क्य युगपदेव तमावृत्य संनद्धेषु
 बलप्रधानेषु, पाण्डवप्रधानः प्रवर्धमान इव वार्षिको धाराधरोऽविच्छिन्नया
 शरधारया छिन्नभिन्नाङ्गान् शताङ्गान्, ध्वस्तमस्तकान्हस्तिनः,
 दारिताङ्गांस्तुरङ्गान्, कृतक्षिप्तांश्च पत्नींस्तन्वन्, वितन्वंश्च सर्वासु दिक्षु
 कङ्कगोमायुकुलविष्वणनकलकलप्रवर्तितभोगावलीकं स्वं यशः, वातूल

इवेषीकतूलजालं दुःशासनादिकुलं पलाययन्, पश्यत एव कर्णस्य तदभ्रातरं मारयन्, भीष्मादीनौरवेण नतिपीडितानप्यपगमयन् क्षणार्धेन दुर्योधनमभिदुद्राव । तदृश्निनैव स्मृतसभावृत्ते साज्यधारे हव्यवाह इव ज्वलिते श्वेतवाहे, पुङ्खानुपुङ्खप्रवर्तितं तच्छरस्मपातं सोढुमक्षमो धार्तराष्ट्रे विमुखीबभूव । 'रे रे सभिकशौण्डीर! नायमक्षावापः, नाहं पाञ्चली, इमानी दिक्पालोपज्ञानि दिव्यास्त्राणि, तव द्यूतदासो, गन्धर्वराजस्य चित्रसेनस्य जेता गाण्डीवधन्वास्मि । न युक्तं हि तव दुर्योधनस्य युद्धात्पलायनम्' इति परिहसन्नर्जुनो मोहनास्त्रेण सर्वानेव तान्मोहयन्नुत्तरमाबभाषे- 'भद्र! प्रतिधातज्ञं भीष्मं वर्जयित्वन्येषां वासांस्याहर स्वसुः पाञ्चालिकार्थम्' इति । तेन तथा कृते लब्धसंज्ञो दुर्योधनः 'किमिति सर्वैरपि भवद्भिः समरमध्य उदासित'मिति वदन्, 'त्वया कुत्र गत'मिति परिहसता पितामहेनाधिक्षिप्तो नगराय प्रतस्थे । तत्क्षणं तस्य मकुटं विपाठेन पाटयन् किरीटी, यथावच्छम्यां न्यस्तशस्त्रः सन्, पूर्ववद् बृहन्नलावेषो वैराटिना नगरमभिजगाम ।

विराटस्तु पुरं प्रविशन्संग्रामस्थं पुत्रं श्रुत्वा, तत्साहाय्यं वाहिनीं प्रेषयंस्तावदागतैर्दूतैः सविजयमागच्छन्तं तं विदित्वा, प्रमनाः सर्वं पुरमपि महोत्सवयन्, युधिष्ठिरेण सहाक्षैर्दीव्यन्नन्याद्दशमात्मजस्य रणकर्म प्रशंसन् । 'नेदमद्भुतं बृहन्नलागुप्तस्ये'ति तेन प्रत्युक्तः, 'आः कितव, ब्रह्मबन्धो! कथं मम पुत्रमतीत्य षण्डं प्रशंससि' इति क्रुद्धो विराटस्तस्य मुखे पाशकेन ताडयामास । ततस्तस्य नासास्रोतसो निःसृतं रुधिरं द्रौपदी पात्रेऽगृह्णात् । तावत्सारथिमुत्तरं द्वाःस्थं निवेदयन्दौवारिको, मात्स्येन तत्प्रवेशनायादिष्टोऽपि 'शोणितविरामानन्तरं बृहन्नला प्रवेश्यतां अन्यथा महाननर्थः स्यात्' इत्यजातशत्रुणोपांश्चावेदितः सन् क्षणं विलम्ब्य तं प्रवेशयामास । तत्समक्षं 'वत्स! कथमतिरथान्कुरूनेकरथो व्यजेष्ठा' इति

पित्रा पृष्ठ उत्तरोऽर्जुनमतमनुसरंस्तद् गोपनायाह-‘तात! न मया किमपि तत्र वीरोचितमाचरितम् । कश्चिद्देवपुत्रस्तथा चिक्रीड । स च मन्ये श्वः परश्वो वा स्वयमायास्यति’ इत्युक्त्वार्जुनेन सहान्तःपुरं प्रविश्योत्तरायै वासांसि प्रायच्छत् ।

अथ तृतीयेऽहनि सभां प्रविशन्मत्स्यराजः पूर्वमेव वरार्हासनस्थान्पराध्यविषांश्च तान्दृष्ट्वा नातिनिपुणतया किञ्चित् कुपितः प्राह-‘अहो बाल्लभ्यस्मयो हि भवतामुन्मस्तको येनानर्हमपि स्थानं स्वयमारूढा’ इति । तथापवदमानं तमर्जुनः प्रत्याह-‘ननु राजन् विराट्! समीचीनमुक्तं भवता । वासवार्धासनार्हस्यास्यानर्हमेवेदमासनम्’ इति । तावदुत्तरः सानुनयमाह-‘तात! अलमलं कारणेन प्रच्छन्नरूपेषु कल्पपादपेषु गृहपटोलिकोपघ्नत्वबुद्ध्या । अलं च चिन्तामणौ वा द्वारशिलात्वचिन्तया । मर्षयन्तु भवन्तो वाक्कर्मकृतानस्मदपचारान् । न ह्यज्ञानाचरितं साध्वसाधु वा गुणदोषकल्पनामर्हति’ इति ससान्त्वं तान्यथावद्व्याख्याय, पुनरप्यर्जुनं निर्दिशन्पितरमाह-‘तात! अयमेव स यमहं देवपुत्रं व्यपादिक्षम् । तुमुले तत्र संग्रामे निरन्तरया शरधारया युगपदेवास्यतो भीष्मद्रोणादीन्वीरान्वारयतोऽस्य, पदे पदे ज्याघोषादिना मूर्च्छितस्य ममाश्वासनं च कार्यान्तरमभूत् । एतदेव मयास्य समरकृतं साह्यम्’ इति । सोऽप्याह-‘अहो ज्योतिरिङ्गणबुद्ध्या सावज्ञमुपात्ता महामणयः संवृत्ताः । अहमपि नामानेन गन्धर्वव्यपदेशिना कीचकान्तकेन सुशर्मणो मोचितो’स्मि इति तेषामर्घमाजहार ।

व्याजहार च भूयः ‘भो युधिष्ठिर! प्रतीच्छत्वर्जुनो मदुदुहितरमुत्तरां जायार्थम् । अनया वरिवस्यया भवत उपस्थातुमाशंसे’ इति । अर्जुनस्तु ‘यौवनस्थया तव दुहित्रा सह संवत्सरमेकान्ते सहोषिते मयि शङ्का

मा भूत्' इति तां सुषां ग्रहीतुमभ्युपैति स्म । तथेति विवाहोत्सवे प्रवृत्ते, समाहूतेषु च पाञ्चालकेकयवृष्णिप्रमुखेष्वಾಸबन्धुवर्गेषु, सौभद्रोऽभिमन्युर्य-
थाविधि वैराटीमुत्तरामुपयेमे । निर्वृत्ते तु विवाहमङ्गले राजा युधिष्ठिरो
ग्रहनिर्मुक्त इव दिवाकरः सर्वैर्भ्रातृमित्रादिवर्गैः सह विराटनगरस्य नातिदूरे
उपप्लव्याख्ये पुरे सुखमासांचक्रे ।

॥ इति विराटपर्व ॥

ವಿರಾಟಪರ್ವ

ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಕುರಿತು ಧೌಮ್ಯರು ಹೇಳಿದರು- “ನೀವೆಲ್ಲರೂ ನಿಶ್ಚಿತಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರೂ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಸೇವೆ ಗೈದವರೂ ಆಗಿದ್ದೀರಿ. ಆದರೂ ಮುಪ್ಪಿನಲ್ಲಿರುವ ನಾನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಬಲಿ ಕೊಡುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಿದ ಮೃಗಪಕ್ಷಿಗಳ ನಡವಳಿಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕ್ಲಿಷ್ಟಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕಾಡುತ್ತಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ-ಬೇರೆಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದು. ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ, ರಾಜರ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವಮಾನವೇ ಹೆಚ್ಚು, ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾದರೋ ತೇಜಸ್ವಿಗಳು, ಶತ್ರುಗಳು ತಪ್ಪನ್ನೇ ಎಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಜ್ಞಾತವಾಸದ ಅವಧಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು. ಇವೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟಾಗಿ ವಿಷಮತೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುವು. ಹೆಚ್ಚೇನು? ತಾಪ್ತರ್ಯವಿಷ್ಟು. ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಒಂದು ವರ್ಷವಿಡೀ ಗೋವ್ರತವನ್ನು ಪಾಲನೆ ಮಾಡುವವರಂತೆ ಇರಿ. ನಿಮ್ಮ ಮಾರ್ಗ ಮಂಗಳಕರವಾಗಿರಲಿ” ಎಂದು ಹರಸಿ ಅವರ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪಾಂಚಾಲ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಅನಂತರ ಪಾಂಡವರು ಮತ್ಸ್ಯರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ವರ್ಷವನ್ನು ಕಳೆಯಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದವರಾಗಿ ಆ ನಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಸ್ಮಶಾನದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಶಮೀ (ಬನ್ನಿಮರ) ವೃಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಯುಧಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಹೆಣದೊಡನೆ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನಳಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯಿಂದ ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಗುರುತು ಹಿಡಿಯಲಾಗದಂಥ ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಟರು.

ಜನರಾದರೋ ಹೆಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಮರದಿಂದ ದೂರವೇ ಉಳಿಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ವಿರಾಟರಾಜನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ “ರಾಜನೆ, ನಾನು ಗೋತ್ರದಿಂದ ವೈಯಾಘ್ರಪದ್ಯನು. ಕಂಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಪಗಡೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಕುಶಲನು. ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ನಿಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದನು. ರಾಜನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಭಾಸದನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಭೀಮನು ‘ವಲ್ಲವ’ ಎಂದು ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿ ಪಾಕಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಅಡಿಗೆಯವನಾದನು. ಅರ್ಜುನನು “ಬೃಹನ್ನಳೆ ಎಂಬ ನಪುಂಸಕನಾದ ನಾನು ನಾಟ್ಯಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ವಿರಾಟನ ಮಗಳಾದ ಉತ್ತರೇಗೆ ನರ್ತನವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವ ಗುರುವಾದನು. ನಕುಲ ಸಹದೇವರು ಗ್ರಂಥಿಕ ಮತ್ತು ಅರಿಷ್ಟನೇಮಿ ಎಂದು ತಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುದುರೆ ಹಾಗೂ ಗೋವುಗಳ ಪಾಲಕರಾಗಿ ನೇಮಕಗೊಂಡರು. ದ್ರೌಪದಿಯು ರಾಣಿಯಾದ ಸುದೇಷ್ಟೆಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ “ಅಮ್ಮಾ, ನಾನು ಮಾಲಿನೀ ಎಂಬ ಮಹಿಳಾ ಕಲಾವಿದೆ. ಸಂಗೀತವನ್ನು ಬಲ್ಲವಳು. ಕೇಶಾಲಂಕಾರ ಮಾಡುತ್ತ ನಿಮ್ಮ ಸೇವೆ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆಯವರ ಎಂಜಲು ತಿನ್ನಲು ನನ್ನನ್ನು ತೊಡಗಿಸಬಾರದು. ಇದು ನನ್ನ ಮಹಾವ್ರತ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ರಾಣಿಯಿಂದ ಆದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಳು. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟರಾದ ಪಾಂಡವರಿಂದ ದೂರವಾದವರೆಂದು ತಮ್ಮನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡರು. ನಾಲ್ಕನೇ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮೋತ್ಸವ ನಡೆದಾಗ ಜೀಮೂತ ಎಂಬ ದೊಡ್ಡ ಕುಸ್ತಿಪಟು ಬಂದು ರಾಜನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಭೀಮನೊಡನೆ ಜಂಗೀ ಕುಸ್ತಿಮಾಡಿ ಮೃತನಾದನು. ಅನಂತರ ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ನೋಡಲು ಬಯಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಉತ್ತೇಜಿತನಾದ ಭೀಮಸೇನನು ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಿಂಹ-ಹುಲಿ ಮುಂತಾದ ಬಲಿಷ್ಠ-ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಡನೆ ಆಟವಾಡಿದನು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಗರ್ಭಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ, ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾ ಅವರು ಹತ್ತು ತಿಂಗಳುಗಳನ್ನು ಕಳೆದಿರುವಾಗ ರಾಜನ ಸೇನಾಪತಿಯಾದ ಕೀಚಕ ಎಂಬ ನೀಚನು ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ನೋಡಿ

ಕಾಮುಕತೆಯಿಂದ ಅಸಭ್ಯವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದನು- “ಎಲೈ ಸುಂದರಿ, ನೀನು ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಉಪಚರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಶರೀರವುಳ್ಳವಳಾದ ನೀನು ಬೇರೆಯವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಿ. ನನ್ನ ಸೋದರಿ ಸುದೇಷ್ಠೆಯು ನಿನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಹೂಮಾಲೆಯನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯುತ್ತಿರುವಂತೆ ನನಗೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅಥವಾ ಕಳೆದು ಹೋದ ಅವಮಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತೆಯೇಕೆ? ರಾಣಿಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊ. ಕೀಚಕನ ವಿರುದ್ಧ ಇಂದ್ರನೂ ನಿಲ್ಲಲಾರ, ಇನ್ನು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯಂತಿರುವ ಮತ್ಸ್ಯರಾಜನು ಯಾವ ಲೆಕ್ಕ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಜಬೇಡ. ನಿನಗೋಸ್ಕರ ಬದುಕಿನಲ್ಲೂ ನಿರಾಶನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಉಳಿಸು.” ಎಂದನು. ಅವಳಾದರೋ ಕಿವಿಶೂಲೆಯುಂಟು ಮಾಡುವಂತಹ ಆ ಮಾತಿನಿಂದ ಎದೆ ಬಡಿದು ಹೋದಂಥವಳಾಗಿದ್ದರೂ ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳದೆ ಹೀಗೆಂದಳು- “ಎಲೈ ಸೂತಪುತ್ರನೆ, ಕೆಟ್ಟಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಏಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವಿ? ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಮನ ಅತ್ಯಂತ ತುಚ್ಛವಾದುದು. ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಗೂ ಇದೇ ಸ್ಥಿತಿ ಆದೀತು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪರಸ್ತ್ರೀಯಿಂದ ದೂರವಿರು. ನಾನು ಸಾಮಾನ್ಯಳೇನಲ್ಲ. ಮಾನವಾತೀತರ ಪತ್ನಿಯಾದ ನನ್ನಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟತನವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಡ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬೇಗನೆ ಬಹಳ ದೂರ ಸರಿದಳು. ಕೂಡಲೇ ಆ ದುಷ್ಟನು ತನ್ನ ಸೋದರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅವಳಿಂದ ಆಶ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ತನ್ನ ಮನೆಗೆ ಹೋದನು. ಒಮ್ಮೆ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸುದೇಷ್ಠೆಯು “ಸೈರಂಧ್ರಿ, ನನ್ನ ಸೋದರನ ಕೊಠಡಿಯಿಂದ ಹೆಂಡವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ, ಬಾಯಾರಿದ್ದೇನೆ” ಎಂದಳು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ದ್ರೌಪದಿಯು, “ಮಹಾದೇವಿ, ಆ ದುಷ್ಟನ ಮನಸ್ಸು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವದ ಸ್ವಜನರನ್ನು ದುರ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಬಿಡಿಸುವುದೇ ಒಡೆಯರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನೀವೇ ಇಂಥ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೆ? ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಜನ ಪರಿಚಾರಿಕೆಯರಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳನ್ನು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ” ಎಂದು ಬೇಡಿದಳು. ಆಗ ರಾಣಿಯು “ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಾಮುಕತೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆಯೆಂದು ಹೆದರಿದ್ದೀಯೆ. ನೀನು ಅಂಜುಬುರುಕಿಯೆಂದು ನಾನು ಬಲ್ಲೆ, ಮರುಮಾತಾಡದೇ ಹೊರಡು” ಎಂದು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ರೌಪದಿಯು ಸೂರ್ಯದೇವನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿ ಭಯದಿಂದಲೇ ಆ ದುಷ್ಟನ ಮನೆಗೆ ಹೋದಳು. ತತ್ಕ್ಷಣವೇ ‘ಸುದಿನ, ಶುಭೋದಯ’ ಎನ್ನುತ್ತಾ

ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಮೇಲುಹೊದಿಕೆಯ ಅಂಚನ್ನು ಸವರುತ್ತಿದ್ದ ಆ ದುಷ್ಟ ಕೀಚಕನನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ತಳ್ಳಿ ರಾಜನ ಸಭೆಗೆ ಓಡಿದಳು. ಕೆಳಗೆಬಿದ್ದು ಮತ್ತೆ ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳನ್ನೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಓಡಿದ ಕೀಚಕನು ಅವಳ ಜಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ರಾಜನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ನೆಲಕ್ಕುರುಳಿಸಿ ಕಾಲಿನಿಂದ ತುಳಿಯುತ್ತ ಸೂರ್ಯದೇವನಿಂದ ಕಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಅದೃಶ್ಯ ರಾಕ್ಷಸನಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆಸೆಯಲ್ಪಟ್ಟನು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಗಗೊಂಡ ಭೀಮನು ಅವನನ್ನು ವಧೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮರವೊಂದನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ವಧೆಯನ್ನು ತಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಅಂಗುಷ್ಠಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರ ಉಜ್ಜುತ್ತಾ ಮಾಡಿದ “ವಲ್ಲವ, ಉರುವಲಿಗಾಗಿ ನೀನು ಈ ಮರವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಿ ಆದರೆ ಇದು ಈಗ ಹಸಿಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ನಿಧಾನಿಸು. ಅವಸರ ಬೇಡ” ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಭೀಮನು ಅರಿತನು. ಆ ಸೂಚನೆಯಿಂದ ಸಮುದ್ರದ ರಭಸವು ದಡದಿಂದ ಶಾಂತಗೊಳ್ಳುವಂತೆ ಭೀಮನು ಶಾಂತನಾದನು.

ದ್ರೌಪದಿಯು ರಾಜನ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ಗೋಳಾಡಿ, ಕೀಚಕನಿಗೆ ಹೆದರಿದ ರಾಜನಿಂದ ಉಚಿತವಾದ ಉತ್ತರ ಸಿಗದಿದ್ದರೂ, ಸಮಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುವಂತೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಮಾಡಿದ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನೂ ಅರಿತು ಮತ್ತೆ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಹೋದಳು. ಇವಳ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಸುದೇಷ್ಟಗೆ “ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವ ಮಹಾರಾಣಿಯೇ, ಏನಿದು! ನೀನೇ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಜೋರಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿಸಿ ಅದು ಬಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವೆಯಲ್ಲ! ದೇಹಬಲದಿಂದ ಗರ್ವಿತನಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೀರುತ್ತಿರುವವನನ್ನು ಭೂಮಿಯ ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಯಲು ಬಯಸಿರುವ ನಿನ್ನ ಸೋದರನ ನಾಶವನ್ನು ನೀನು ನೋಡುವಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ದ್ರೌಪದಿಯು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲೇ ಭೀಮನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ “ಸ್ವಾಮಿ! ಪದೇ ಪದೇ ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿನಗೆ ನಿದ್ರೆ ಬರುತ್ತಿದೆಯೇ? ರಾಜಕುಮಾರಿಯೂ, ವೀರಪತ್ನಿಯೂ, ವೀರಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದವಳೂ ಆದ ಯಾವ ಹೆಣ್ಣು ತಾನೇ ನನ್ನಂತೆ ಬೇರೆಯವರ ಆಕ್ರಮಣಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾಳೆ? ಒಂದು ವೇಳೆ ನಾನು ಆ ದುಷ್ಟ ಕೀಚಕನು ಬದುಕಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇ ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ಸಮೀಪದಲ್ಲೇ ಇದೇ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ಗೌರವಾರ್ಪಣೆ ಎಂದು

ತಿಳಿಯಿರಿ” ಎಂದು ಭೀಮನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಜೋರಾಗಿ ಅತ್ತಳು. ಭೀಮನು ಅವನ ವಧೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ, ಉಪಾಯವನ್ನೂ ಯೋಚಿಸಿ, ಅವಳಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದನು.

ಮಾರನೇ ದಿನವೂ ಸಹ ಕೀಚಕನು ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಆಗ್ರಹ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೀಡಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಭೀಮನ ಮಾತನ್ನು ನೆನೆದು “ಎಲೈ ಸೂತಪುತ್ರ, ನಿನ್ನ ಈ ಕಾಮ ರೋಗವನ್ನು ಗುಣಪಡಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನಿಂದಲೇ ಇದರ ಉಪಶಮನವನ್ನು ಬಯಸಿರುವಿ. ಈ ರಾತ್ರಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ನೀನು ನರ್ತನಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಗಳಿಹಾಕಿಕೊಳ್ಳದೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರು. ಹಿಂದೆಂದೂ ಅನುಭವಿಸಿಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಬಯಸಿದ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸು. ಅದರಿಂದ ಮುಂದೆ ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿಯರಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರೆ. ಗಂಧರ್ವರಿಂದ ನಾಶವನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪತಿಪರಾಯಣೆಯರು ಎನ್ನುವುದು ಲೋಕರೂಢಿ. ಅಪಾರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಾತನ್ನು ನನ್ನಂಥವರು ಆಡಲಾರರು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಪ್ಪಾಗಿ ಭಾವಿಸಬೇಡ. ಈ ವಿಷಯ ಮೂರನೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿರಲಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆಸೆ ಈಡೇರಿದಂತಾದ ಆ ಮೂರ್ಖನು ತಾನೇ ಅಂತಿಮ ಅಲಂಕಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾತ್ರಿ ಆ ನರ್ತನಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾ “ಮಾಲಿನಿ, ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಒದೆಯಲ್ಪಡಲು ಅರ್ಹನಾದ ನಾನು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಶರೀರ ಬಾಧೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸು” ಎಂದು ಪರಿತಪಿಸಿದನು. ಮೊದಲೇ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ ಭೀಮನು ಅವನನ್ನು ಮುಷ್ಠಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದು ಸಾಯಿಸಿ ಉಂಡೆಯಾಕಾರ ಮಾಡಿ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅನಂತರ ಅವಳು ಸಭೆಯ ಪಾಲಕರನ್ನು ಕರೆದು ತೋರಿಸಿದಳು. ಅವರು ವಿರಾಟನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದರು. ಕೀಚಕನ ಸೋದರರು (ನೀರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ನೆಲದ ಮೇಲಿರುವ ಆಮೆಯಂತೆ ಮುದುಡಿರುವ ತಮ್ಮ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಅಗ್ನಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲು ಹೊರಟವರಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ನೋಡಿ “ಯಕ್ಷನಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಬಲಿ ಇವಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವಳನ್ನು ಕಾಮಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಮೃತನಾದ ನಮ್ಮ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಇವಳೊಡನೆ ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ ದೊರೆಯುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅವನೊಡನೆ ಅವಳನ್ನೂ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ದರು.

“ಹಾ ಜಯ, ಹಾ ಜಯಂತ, ಹಾ ವಿಜಯ, ಹಾ ಜಯಶ್ಲೇನ, ಹಾ ಜಯದ್ವಲ ಬನ್ನಿ, ಶತ್ರುಗಳ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ” ಎಂದು ಸುಳ್ಳು ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ದ್ರೌಪದಿಯು ಗಂಡಂದಿರನ್ನು ಕೂಗುತ್ತಿರಲು ಭೀಮನು ವಿಚಿತ್ರ ವೇಷದಿಂದ ಮರವೊಂದನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಬಂದು ಒಂದು ನೂರ ಐದು ಜನರನ್ನು ಕೊಂದು ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ಮತ್ತೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅನಂತರ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಬರುತ್ತಾ ದ್ರೌಪದಿಯು ಭಯದಿಂದ ತನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಜನರಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಅಂತಃಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಬಹಳವಾಗಿ ನಡುಗುತ್ತಿರುವ ಸುದೇಷ್ಣೆಯು- “ಎಲೈ ಗಂಧರ್ವಸುಂದರಿ, ಈ ರಾಜವಂಶವೇ ನಿನಗೆ ಹೆದರಿ ನಡುಗುತ್ತಿದೆ. ನನ್ನ ಗಂಡ ಮಕ್ಕಳ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಳಿಸು. ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗಿ ವಾಸಮಾಡು” ಎಂದು ಅಂಗಲಾಚಿದಳು. ಆಗ ದ್ರೌಪದಿಯು- “ಮಹಾರಾಣಿ, ಕೇವಲ ಹದಿಮೂರು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಕಾಯುತ್ತಿರು. ಎಲ್ಲವೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುವುದು” ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿದಳು.

ಏತನ್ಮಧ್ಯೆ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದುರ್ಯೋಧನನು ಕಳಿಸಿದ ಗೂಢಚಾರರು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು- “ಕೌರವ ನಿನ್ನ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಅದೃಷ್ಟ! ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶತ್ರುಗಳ ಹೆಸರೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿದೆ, ಇನ್ನು ಶರೀರವೆಲ್ಲಿ? ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ತ್ರಿಗರ್ತರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕೀಚಕನನ್ನು ಗಂಧರ್ವರು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ವಿಷಯ ನಿನಗೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದು” ಎಂದು ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡರು. ಆಗ ತಾವು ಕೇಳಿದ್ದು ನಿಜವೆಂದೇ ಭಾವಿಸಿ ಕರ್ಣ ಮೊದಲಾದವರು ಹರ್ಷಗೊಂಡರು. ಇದು ಆಗಿರಲಾರದು ಎಂದು ದ್ರೋಣನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದನು. ಆಗ ದುರ್ಯೋಧನನ ಕೋರಿಕೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಪಿತಾಮಹನು ಹೇಳಿದನು- “ದುರ್ಯೋಧನ, ಇಂತಹ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಧ್ಯೆ ಮಾತನಾಡಬಾರದು. ಆದರೂ ನೀನು ಕೇಳಿದ್ದರಿಂದ ವಾಸ್ತವಾಂಶವನ್ನು ನುಡಿಯುತ್ತೇನೆ. ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂತಹ ಸತ್ಪುರುಷರು ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ದುರ್ಗತಿಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಹೊಂದಲಾರರು. ಎಲ್ಲಿ ಸುಭಿಕ್ಷವಿರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ಸದಾ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು

ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸು” ಎಂದನು. ಆಗ ತ್ರಿಗರ್ತ ರಾಜನಾದ ಸುಶರ್ಮನು ಹೇಳಿದನು. “ಕೌರವ, ಪಶುಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿರಾಟನು ಕೀಚಕನ ಬಲದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಜೇಯನಾಗಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ನನಗೆ ಕೆಡುಕನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸುವುದು ಸುಲಭ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಕೋಶವು ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಿತನಾದ ನನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಸಿದ್ಧಿ-ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಈ ವಿಷಯವು ನಿನಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಲಿ” ಎಂದನು. ಅವನೂ ಕೂಡ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮೊದಲು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ವಿರಾಟನ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಸುಶರ್ಮನನ್ನು ನೇಮಿಸಿ, ಅನಂತರ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗೆ ತಾನೇ ಆದೇಶಿಸಿದನು. ತ್ರಿಗರ್ತರು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವರನ್ನು ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಹೊರಟ ವಿರಾಟನು “ಕಂಕ ಮುಂತಾದವರೂ ಸಹ ಯುದ್ಧ ಬಲ್ಲವರಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಅವರೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಲಿ” ಎಂದು ಆದೇಶಿಸಿ ಅವರೊಡನೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ನಂತರ ಶತ್ರು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ತಡೆದನು. ಆಗ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ವಿರಾಟನಿಗೆ ಒಳಿತನ್ನು ಮಾಡಲು ಬಯಸಿದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಅರ್ಜುನನೊಬ್ಬನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸೋದರರೊಡನೆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತನಾಗಿದ್ದ ವಿರಾಟನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ ಭೀಮನು ಸುಶರ್ಮನನ್ನು ಸೆರೆ ಹಿಡಿದನು. ಆದರೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ದಯೆತೋರಿ ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಗೌರವದಿಂದ ಕಂಡ ವಿರಾಟನು ಆ ರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಕಳೆದು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು.

ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಗೋವುಗಳನ್ನೂ ಕೌರವರು ಅಪಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿದು ವಿರಾಟನ ಮಗನಾದ ಉತ್ತರನು “ಒಬ್ಬ ಕುಶಲನಾದ ಸಾರಥಿ ನನಗೆ ದೊರೆತರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನೂ ನಪುಂಸಕನಂತೆ ಮಾಡುವ ನನಗೆ ಬೇರೆಯವರು ಯಾವ ಲೆಕ್ಕ” ಎಂದು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಮದಾಂಧನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಮಟ್ಟಹಾಕಲು ಬಯಸಿರುವ ಅರ್ಜುನನಿಂದ ಆದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟವಳೂ, ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ್ದನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದವಳೂ ಆದ ದ್ರೌಪದಿಯು ಆಗ

ಉತ್ತರಕುಮಾರನಿಗೆ ಹೀಗೆಂದಳು- “ರಾಜಕುಮಾರ, ಖಾಂಡವವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಲು ಬಯಸಿದ್ದ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಬೃಹನ್ನಳೆಯು ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ನಾನೇ ಸ್ವತಃ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳನ್ನೇ ಸಾರಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊ” ಎಂದಳು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಉತ್ತರನು- “ಸೈರಂಧ್ರಿ, ಒಬ್ಬ ನಪುಂಸಕನನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸಾರಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿ” ಎಂದು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅವನ ತಂಗಿ ಉತ್ತರ ಅರ್ಜುನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಳು. ಅವನನ್ನು ಸೂತನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿ ಉತ್ತರನು ಅವನಿಗೆ ಕವಚವನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಕವಚವನ್ನು ಧರಿಸಲೂ ಬಾರದವನಂತೆ ನಟಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನು ಉತ್ತರನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿ ಧರಿಸಿದಾಗ ಉತ್ತರೆಯು “ಗೆಳತಿ ಬೃಹನ್ನಳೆ, ನನ್ನ ಗೊಂಬೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ಕೌರವರ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ” ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು “ನಿನ್ನ ಸೋದರನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವಾಗ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು ನನಗೆ ಕಷ್ಟವೇ” ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ತರಗೆ ಹೇಳಿ ರಥವನ್ನು ಸ್ಮಶಾನದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಕೌರವ ಸೈನ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿಸಿದನು.

ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳ ಫೀಳಿಸುವಿಕೆ, ಕುದುರೆಗಳ ಕೆನೆತ, ಯೋಧರ ಕಿರುಚಾಟ, ರಥ ಚಕ್ರಗಳ ಶಬ್ದ, ಧನುಸ್ಸುಗಳ ಠೇಂಕಾರ-ಇವುಗಳಿಂದ ಕಿವಿ ಕೆಪ್ಪಾದಂತೆ ಆಗಿ ಉತ್ತರಕುಮಾರನು ನಡುಕವುಂಟಾಗಿ ರಥದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಿಗಿದು ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಓಡತೊಡಗಿದನು. ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ ಅರ್ಜುನನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಜೋರಾಗಿ ಗೋಳಾಡಿದನು- “ಎಲೈ ಬೃಹನ್ನಳೆ, ಶಸ್ತ್ರಗಳನ್ನುಪಯೋಗಿಸಿ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಸ್ವಭಾವದ ನನ್ನನ್ನು ಮೃತ್ಯುವಿನ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಿ ನೀನು ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗಲು ಬಯಸುತ್ತೀಯಾ? ಬದುಕಿರುವವನು ಮಂಗಳಕರವಾದುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಯಾಸವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಇಂತಹ ಸಾಹಸ ಸಾಕಷ್ಟು. ಹಸುಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಬೇರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಸಂಪತ್ತನ್ನಾಗಲೀ ಇಷ್ಟಬಂದಷ್ಟು ಕೊಂಡೊಯ್ಯಲಿ, ನನ್ನ ಸಂಪತ್ತು ಹೋದರೇನು ಬಿಟ್ಟರೇನು? ನಿನಗೇನು ಲಾಭ ಅದರಿಂದ? ಕೌರವರು ಮಹಾಬಲಶಾಲಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಹೇಳಿ ರಥವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸು. ಇನ್ನೂ

ಕೂಡ ನಿನಗೆ ಯುದ್ಧದ ಆಸೆ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೋಗಿಲ್ಲವಾದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೀನು ಇಷ್ಟಬಂದಂತೆ (ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ) ವಿಹರಿಸು.” ಎಂದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು- “ಹೆಂಗಸರ ಮಧ್ಯೆ ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಹಾರಾಡಿ ಈಗ ಶತ್ರುಗಳ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಅಂಜುತ್ತಿರುವುದೇಕೆ? ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಭಯದಿಂದ ಶತ್ರುವಿಗೆ ಬೆನ್ನು ತೋರಿಸುವವನು ಬದುಕಿದ್ದೂ ಸತ್ತಂತೆಯೇ. ಗೋವುಗಳನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸದೇ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲದೇ ರಥವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ನನ್ನ ತೀರ್ಮಾನ. ನೀನು ಸ್ವತಃ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೀನು ರಥವನ್ನು ನಡೆಸು ನಾನು ಯುದ್ಧಮಾಡುತ್ತೇನೆ.” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನನ್ನು ಹೇಗೋ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಿ ಮತ್ತೆ ರಥದಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿದನು.

ಆ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಸೈನಿಕರು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಊಹಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ದ್ರೋಣಾಚಾರ್ಯರು- “ಗಾಂಗೇಯ (ಭೀಷ್ಮ), ನಪುಂಸಕರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೂ ಉದಾತ್ತವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಮತ್ತು ಸಾರಥಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ತೇಜಃಪುಂಜದಿಂದ ಸುತ್ತವರೆದಿರುವ ಶತ್ರುವೀರನನ್ನು ನೋಡಿ, ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಇವನು ವೇಷ ಮರೆಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅರ್ಜುನನೇ, ಗರುಡನಲ್ಲದೇ ಬೇರೆ ಯಾರು ತಾನೇ ಸರ್ಪರಾಜನನ್ನು ನೋಡಲಾದರೂ ಶಕ್ತನಾದಾನು? ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಒಳಗೇ ಉರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಪಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಸರಪಳಿಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ ಸಿಂಹದಂತೆ, ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇವನನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗಿದೆ? ದುರ್ಯೋಧನನ ದುಷ್ಟ ನೀತಿಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಫಲ ನೀಡಿದೆ” ಎಂದರು. ಹೀಗೆ ನುಡಿದಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಸಹನೆಗೊಂಡ ದುರ್ಯೋಧನನು ಅವರನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ಕರ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು- “ಅಂಗರಾಜ, ಉಚಿತವಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಎದುರಿಗೆ ಅರ್ಜುನನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ನಮ್ಮ ಆಸೆಯನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿರುವಾಗ ಗುರುಗಳು ಏಕೆ ಅನುಚಿತವಾಗಿ ಅಂಜುತ್ತಿದ್ದಾರೆ? ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಿದವರಿಗೆ ಉತ್ಸಾಹ ಭಂಗವಾಗುವುದು. ಕೆಟ್ಟವಾದಿಯಂತೆ ಪ್ರಾರಂಭ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಾಯದಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲಾ. ವಯಸ್ಸಾದವರ ಮಾತು ವಿಮರ್ಶೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ರೋಣರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ನೀನೇ

ಸೇನಾಪತಿಯಾಗು” ಎಂದನು. ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಕರ್ಣನೂ “ಅಯ್ಯೋ, ನೀವೇಕೆ ಹೀಗೆ ನಡುಗುತ್ತಿರುವಿರಿ? ನಿಮ್ಮ ಭಯವೇ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಬಲಶಾಲಿಗಳನ್ನಾಗಿ (ಸಿಂಹವನ್ನಾಗಿ) ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವರ ನಿಜವಾದ ಶೌರ್ಯವಲ್ಲ. ಇದು ಭಯಪಡುವ ಸಂದರ್ಭವಲ್ಲ. ನೀವೆಲ್ಲರೂ ಹಸುಗಳೊಡನೆ ಹಸ್ತಿನಾಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ನಾನು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ,” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅನಂತರ ಗೌತಮರು “ಸೂತಪುತ್ರ, ಮಹೇಶ್ವರನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದವನೂ ಇಂದ್ರನ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಿದವನೂ ಆದ ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ನೀನು ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿ ಹೋರಾಡಲು ಹೇಗೆ ಬಯಸುತ್ತೀ? ಮದಿಸಿದ ಆನೆಯೂ ಸಿಂಹದೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಬಲ್ಲುದೇ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಸಾಹಸ ಬೇಡ, ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದರೆ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿಯೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡೋಣ” ಎಂದರು. ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ದ್ರೋಣರನ್ನು ಅವಮಾನಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕೋಪಗೊಂಡು- “ಕೌರವನ ಪರಿವಾರದ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ ಎಂತಹುದು? ಕೇವಲ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹರಟುವ, ವಿಚಾರ ಮಾಡದೇ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ, ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಗಳಿಂದ ದೂರಸರಿಯುವ, ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ, ಈ ರಾಧೇಯನಿಗೂ ಗೌರವಸ್ಥಾನ! ಹಿತವನ್ನು ನುಡಿಯುವವರೂ, ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರೂ, ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳೂ, ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವವರೂ ಆದ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದವರಾಗಿದ್ದೇವೆ! ದುಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವದನಿಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತದ ಖಾಯಿಲೆಯವನಿಗೆ ಸಿಹಿಯೂ ಕೂಡ ಹುಳಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿಗಳಾದ ಇವರಿಬ್ಬರ ಜೋಡಿಯು ಅನುರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ! ಅಥವಾ ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಬೆಳೆಸುವುದೇಕೆ? ಕೌರವನಿಗೋಸ್ಕರ ಅಂಗರಾಜನು ಯುದ್ಧಮಾಡಲಿ, ನಾವು ಭಯಗೊಂಡವರು” ಎಂದನು. ಹೀಗೆ ಅವರೆಲ್ಲಾ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿರಲು, ಪಿತಾಮಹನು ಹೇಳಿದನು- “ಆಚಾರ್ಯ ದ್ರೋಣರು ತಾಳ್ಮೆವಹಿಸಬೇಕು. ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ಸತ್ಯವೂ ಉಚಿತವೂ ಆಗಿದೆ. ಕರ್ಣನಾದರೋ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉತ್ತೇಜನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂತಹ ಮಾತನ್ನು ಆಡಿದ್ದಾನೆ. ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಇದು ಸಮಯವಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿದನು.

ಇತ್ತ ಅರ್ಜುನನು ಬನ್ನಿ ಮರದಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದ ತನ್ನ ಆಯುಧಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಸ್ಮರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದ ಹನುಮಂತನ ಚಿತ್ರವುಳ್ಳ ತನ್ನ ಬಾವುಟವನ್ನು ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದನು. ಉತ್ತರನನ್ನು ಸಾರಥಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ತಾನು ಒಂದು ರಥದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆರು ರಥಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದನು. ತನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತಿರುವ ಗೌರವಾನ್ವಿತರ ಮೇಲೆ ನಮಸ್ಕಾರ ರೂಪದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಉತ್ತರನಾದರೂ ಅರ್ಜುನನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಹರ್ಷ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಶಂಖದ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ದುಃಖ-ಎರಡನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಗಂಗಾ-ಯಮುನಾ ನದಿಗಳ ಸಂಗಮದಂತೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನಾದನು. ಮತ್ತೆ ಸೈನಿಕರು ಆತಂಕಗೊಂಡಾಗ, ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯ ಕಾಲವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಪ್ರೇರೇಪಿತರಾದ ಭೀಷ್ಮರು-“ಗ್ರಹಗಳ ತೀವ್ರಗತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿ ಐದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಒಮ್ಮೆ ಎರಡೆರಡು ತಿಂಗಳು ಅಧಿಕ ಮಾಸವಾಗಿ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಹದಿಮೂರು ವರ್ಷಗಳೂ ಐದು ಮಾಸಗಳೂ ಕಳೆದು ಹೋಗಿವೆ. ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಹೇಗೆ ತಾನೆ ಸೂಕ್ತವಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು? ಅರ್ಜುನನಾದರೂ ಜಯವಿಲ್ಲದೇ ಹೇಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗೌರವಿಸುವುದು ಉಚಿತ” ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ತಾನು ಹೇಳಿದ್ದು ನ್ಯಾಯೋಚಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ದುರಾಸೆಯಿಂದ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿರುವ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾ ಭೀಷ್ಮರು ಸೈನ್ಯದ ಒಂದು ತುಕಡಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಗೋವುಗಳೊಡನೆ ಹಸ್ತಿನಾಪುರಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದರು.

“ಸೇನೆಯ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆನೆಯ ಧ್ವಜವನ್ನು ಹೊದಿರುವುದೇ ಕರ್ಣನ ರಥ, ಯಜ್ಞದ ವೇದಿಕೆಯನ್ನು ಧ್ವಜದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವುದೇ ದ್ರೋಣರ ರಥ, ಅದರ ಬಲಕ್ಕೆ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನದು, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದ ಧ್ವಜ ಇರುವುದು ಕೃಪಾಚಾರ್ಯರದು. ಎಲ್ಲರ ಹಿಂದೆ ತಾಳೆ ಮರದ ಧ್ವಜ ಇರುವುದೇ ನಮ್ಮ ಪಿತಾಮಹನ ರಥ” ಎಂದು ಉತ್ತರನಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅರ್ಜುನನು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಹೀಗೆಂದನು- “ಉತ್ತರ, ಬಲಗೈ ಕಡೆ ಸರ್ಪಧ್ವಜದ ರಥವು ಓಡುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಶತ್ರುವೂ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳಂಕ ತಂದಿರುವವನೂ ಆದ ದುರ್ಯೋಧನನ ರಥ. ಅವನು ಹೆದರಿಕೆಯಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು

ವಂಚಿಸುತ್ತಾ ಗೋವುಗಳೊಡನೆ ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ನನಗೆ ಅನ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಫಲವಿಲ್ಲದೆ ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲ. ಆ ದುಷ್ಟನಿರುವೆಡೆಗೆ ರಥವನ್ನು ಓಡಿಸು” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನು ಚುರುಕುಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಅವನನ್ನು ತಡೆದನು. ಗೋವುಗಳಾದರೋ ಶತ್ರುಸೈನ್ಯವು ತಡೆಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಬಾಲವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜೋರಾಗಿ ಅಂಬಾ ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ಬಂದವು.

ಅನಂತರ ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಅಪಾಯವುಂಟಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಸಂಶಯಪಟ್ಟು ಕೂಡಲೇ ಅವನನ್ನು ಸುತ್ತವರೆದು ಪ್ರಮುಖ ಸೇನಾನಿಗಳು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾದರು. ಪಾಂಡವ ಪ್ರಮುಖನಾದ ಅರ್ಜುನನು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವ ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಮಳೆಯಂತೆ ಸತತವಾಗಿ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದರಿಂದ ರಥಗಳನ್ನು ಮುರಿಯುತ್ತಾ ಆನೆಗಳ ತಲೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾ, ಕುದುರೆಗಳ ಅಂಗಾಂಗಗಳನ್ನು ಭಿದ್ರ-ವಿಚ್ಛಿದ್ರಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಎಸೆಯುತ್ತಾ ರಣಹದ್ದು, ನರಿ ಮುಂತಾದವು ಮಾಂಸವನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕಲಕಲ ಶಬ್ದದಿಂದ ತನ್ನ ಯಶಸ್ಸಿನ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲೂ ಹರಡುತ್ತಾ ಸುಂಟರಗಳಾಯು ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು ಮತ್ತು ಹತ್ತಿಯ ರಾಶಿಯನ್ನು ದೂರಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುವಂತೆ ದುಃಶಾಸನಾದಿಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾಗಿ ಓಡಿಸುತ್ತಾ ಕರ್ಣನು ನೋಡುತ್ತಿರುವಂತೆಯೇ ಆತನ ಸೋದರ (ಶತ್ರುತಪ) ನನ್ನು ಸಾಯಿಸುತ್ತಾ, ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪೀಡಿಸದೆ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲೇ ದುರ್ಯೋಧನನೆಡೆಗೆ ಓಡಿದನು. ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುದೆಲ್ಲ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು ಅರ್ಜುನನು ತುಪ್ಪ ಸುರಿದದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿಸಿದ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಆದನು. ಪುಂಖಾನುಪುಂಖವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾದ ಅವನ ಬಾಣಗಳ ಮಳೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಓಡಿದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು- “ಎಲೆಲೋ ಜೂಜುಗಾರ, ಇದು ದಾಳವನ್ನು ಎಸೆಯುವ ಆಟವಲ್ಲ. ನಾನು ದ್ರೌಪದಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ದಿಕ್ಪಾಲಕರು ನೀಡಿದ ದಿವ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳು. ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ದಾಸನೂ, ಗಂಧರ್ವರಾಜನಾದ ಚಿತ್ರಸೇನನನ್ನು ಗೆದ್ದವನೂ, ಗಾಂಡೀವ ಧನುಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಅರ್ಜುನನು ನಾನು. ಯುದ್ಧದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗುವುದು ನಿನಗೆ ತರವಲ್ಲ” ಎಂದು ನುಡಿದು ಅರ್ಜುನನು ನಗುತ್ತಾ

ಮೋಹನಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮೂರ್ಛಗೊಳಿಸಿ ಉತ್ತರನನ್ನು ಕುರಿತು “ಭದ್ರ, ತಿರುಗೇಟು ನೀಡಬಲ್ಲ ಭೀಷ್ಮರೊಬ್ಬರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಉಳಿದ ಎಲ್ಲರ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ನಿನ್ನ ತಂಗಿಯ ಗೊಂಬೆಗಳಿಗೋಸ್ಕರ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ” ಎಂದನು. ಅವನು ಹಾಗೇ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ದುರ್ಯೋಧನನು “ಏನಿದು, ಯುದ್ಧದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನರಾಗಿದ್ದೀರಲ್ಲಾ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ “ನೀನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಿ?” ಎಂದು ಪಿತಾಮಹನಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಕೂಡಲೇ ಅವನ ಕಿರೀಟವನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಬಾಣದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಸಿ ಅರ್ಜುನನು ಬನ್ನಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಮತ್ತೆ ಬೃಹನ್ನಳೆಯ ವೇಷವನ್ನೇ ಧರಿಸಿ ಉತ್ತರನೊಡನೆ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋದನು.

ವಿರಾಟನು ನಗರಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಲೇ ತನ್ನ ಮಗನೂ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಗೆ ಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಅವನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾದಾಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ದೂತರು ಬಂದು ರಾಜಕುಮಾರನು ಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರು. ಅದರಿಂದ ಉಲ್ಲಸಿತನಾಗಿ ರಾಜನು ಇಡೀ ನಗರದಲ್ಲಿ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಜತೆಯಲ್ಲಿ ಪಗಡೆಯಾಡುತ್ತಾ ತನ್ನ ಮಗನ ಯುದ್ಧ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದನು. ಆಗ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು “ಬೃಹನ್ನಳೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದವನಿಗೆ ಇದೇನೂ ಅದ್ಭುತವಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಅದರಿಂದ ಕೋಪಗೊಂಡ ವಿರಾಟನು, “ವಂಚಕ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೆ, ನನ್ನ ಮಗನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆ ನಪುಂಸಕನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಿರುವುದೇಕೆ?” ಎಂದು ಹೇಳಿ ದಾಳದಿಂದ ಮುಖಕ್ಕೆ ಹೊಡೆದನು. ಅದರಿಂದ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಮೂಗಿನಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ರಕ್ತವನ್ನು ದೌಪದಿಯು ಒಂದು ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಳು. ಅಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನು ಬಂದು ಉತ್ತರನು ಸಾರಥಿಯೊಡನೆ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅವನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕಳಿಸುವಂತೆ ರಾಜನು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೂ (ತನ್ನ) ರಕ್ತ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವುದು ನಿಂತ ಮೇಲೆ ಬೃಹನ್ನಳೆಯು ಒಳಗೆ ಬರಲಿ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅನಾಹುತವಾದೀತು ಎಂದು ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಬಾಗಿಲು ಕಾಯುವವನಿಗೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಅದರಂತೆಯೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ಉತ್ತರನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕಳಿಸಿದನು. ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಎದುರಿನಲ್ಲೇ ವಿರಾಟನು ಉತ್ತರನನ್ನು ಕುರಿತು, “ಪುತ್ರ, ಅತಿರಥ ಮಹಾರಥಿಗಳಾದ ಕೌರವರನ್ನು

ನೀನೊಬ್ಬನೇ ಹೇಗೆ ಜಯಿಸಿದೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಉತ್ತರನು ಅರ್ಜುನನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಹೇಳಿದನು- “ತಂದೆಯೇ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಾನೇನೂ ವೀರೋಚಿತವಾದುದನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ದೇವಪುತ್ರನು ಹಾಗೆಲ್ಲಾ ಆಟವಾಡಿದನು. ಅವನು ನಾಳೆಯೋ ನಾಡಿದ್ದೋ ತಾನೇ ಬರುವನು ಎಂದು ನನ್ನ ಭಾವನೆ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಉತ್ತರಗೆ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು.

ಇದೆಲ್ಲಾ ನಡೆದ ಮೂರನೆಯ ದಿನ ವಿರಾಟರಾಜನು ಸಭೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದ್ದಂತೆಯೇ ಅವನಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ರಾಜರು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜವೇಷಧಾರಿಗಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಕಂಕ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ನೋಡಿ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೋಪದಿಂದಲೇ “ನಿಮಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಅಧಿಕಾರದ ಆಸೆ? ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಂತಹ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದೀರಿ” ಎಂದನು. ಅನುಚಿತವಾದುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾ- “ವಿರಾಟ ರಾಜನೆ, ನೀನು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ, ಇಂದ್ರನ ಅರ್ಧಾಸನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದವನಿಗೆ ಈ ಆಸನವು ಉಚಿತವಲ್ಲ” ಎಂದನು. ಆಗ ಉತ್ತರನು ಸಂತೈಸುತ್ತಾ ಹೇಳಿದನು- “ಅಪ್ಪ, ಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯದೆ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳನ್ನೇ ಮನೆಯ ನೆರಳಿಗಾಗಿರುವ ಬಟ್ಟೆಯೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುವುದು ಬೇಡ. ಚಿಂತಾಮಣಿಯನ್ನು ಬಾಗಿಲಬಳಿಯಿರುವ ಕಲ್ಲು ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸುವುದು ಬೇಡ. ನಮ್ಮ ಮಾತಿನಿಂದ ಆದ ಅಪಚಾರವನ್ನು ನೀವು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯವು ಗುಣದೋಷ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಪುನಃ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ತಂದೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು- “ಅಪ್ಪ ನಾನು ದೇವಪುತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆನಲ್ಲಾ ಅವನೇ ಇವನು. ಘೋರವಾದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಭೀಷ್ಮದ್ರೋಣ ಮೊದಲಾದ ವೀರರನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಬಿಲ್ಲಿನ ಹದೆಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಮೂರ್ಛಿತನಾಗುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಸಂತೈಸುವುದು ಇವನ ಮತ್ತೊಂದು ಕೆಲಸವಾಗಿತ್ತು. ನಾನು ಇವನಿಗೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರ ಇದೇ” ಎಂದನು. ಆಗ ರಾಜನೂ “ಅಯ್ಯೋ ಬೆಂಕಿಹುಳವೆಂದು (ದೀಪದ ಹುಳು) ಭ್ರಮಿಸಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇವರು ಅಮೂಲ್ಯ

ರತ್ನಗಳೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ನಾನೂ ಕೂಡ ಗಂಧರ್ವನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಕೇಚಕನನ್ನು ಕೊಂದ ಇವನು ನನ್ನನ್ನು ಸುಶರ್ಮನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದನು” ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದನು. ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತಾ-“ಎಲೈ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೆ, ನನ್ನ ಮಗಳಾದ ಉತ್ತರೆಯನ್ನು ಅರ್ಜುನನು ಪತ್ನಿಯನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ. ಈ ಗೌರವದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತೇನೆ” ಎಂದನು. ಆಗ ಅರ್ಜುನನು ಯೌವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಿನ್ನ ಮಗಳೊಡನೆ ಒಂದು ವರ್ಷ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದನ್ನು ಶಂಕಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಉತ್ತರೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಸೊಸೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಒಪ್ಪಿದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ವಿವಾಹವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲಾಯಿತು. ಪಾಂಚಾಲ, ಕೇಕಯ, ವೃಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ಆತ್ಮೀಯ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಆಹ್ವಾನಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಸುಭದ್ರೆಯ ಮಗನಾದ ಅಭಿಮನ್ಯುವು ಉತ್ತರೆಯನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಮದುವೆಯಾದನು. ವಿವಾಹದ ಮಂಗಳ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ನೆರವೇರಿದ ಮೇಲೆ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಗ್ರಹಣದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಸೋದರ-ಸ್ನೇಹಿತರೊಡನೆ ವಿರಾಟನಗರದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಉಪಪ್ಲವ್ಯ ಎಂಬ ನಗರದಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದನು.

॥ ಇಲ್ಲಿಗೆ ವಿರಾಟಪರ್ವವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು ॥

Virataparva

Then Dhaumya spoke to the Pandavas who decided what should be done next. “All of you are of seasoned intellect (wise) and have waited upon the elders. Still considering my old age I say this. Now a difficult change of circumstance has come to you even as the hour of slaughter is to domestic animals. For, existence in another’s house depends upon the whims of that man. During the period of incognito there is only life within. Owing to the acceptance of servitude one is not master of one’s own self. Further, the royal house is the abode of only insults. The kingly order is intolerant. The

enemies seek only the vulnerable points. The time to be spent in secrecy is rather long. Thus there is mutual, incompatibility (in every respect). Why say more? This is (my advice) in brief. With eyes closed (blind to difficulties) live the meek life of a cow for a year. May your way be prosperous.' Thus blessing them, Dhaumya, taking their sacrificial fire went to the Panchala country.

Then, the Pandavas, desirous of living for a year with the king of the Matsyas and reaching his city, bound their weapons with the corpse of a human being and placed them in (the hollow of) a Shami tree in a cremation ground which was not far away from the town. Obtaining from the Goddess Durga who was pleased with their praises, the boon of being undiscovered by enemies, they went away, each taking a different route. People avoided even from a distance the Shami tree owing to its contact with a dead body.

Yudhishtira approached Virata saying: "O king know me as a Vaiyagrapadya by gotra, Kanka by name, a Brahmin by birth, clever in dice and coming to you seeking employment". And by Virata he was appointed with joy a member of the court. Bhima declaring himself a cook, Vallava by name, was appointed by Virata as the chief in the kitchen. And Arjuna telling the king that he was a eunuch name Brihannala, good at music, dance and instruments, was examined by Virata with the help of women and was employed to teach his daughter Uttara, dancing. The sons of Madri, Nakula and Sahadeva, describing themselves as Granthika and Arishtanemi, were made respectively the chiefs of

horses and cattle. Draupadi, who approached Sudeshna the queen of Virata, said boldly: "O queen know me. I am Malini by name, an artist by profession, and protected by the gandharvas, and I come here to serve you as a 'hair-doer'. But I should not be asked to take food left by others. This is my solemn and serious vow." She was received with affection by the queen who acceded (to her request) saying "Yes". All of them stated that they had come from the Pandavas exiled from the kingdom.

Then, on the fourth month, when there was festival for Brahma, a great wrestler, named Jimuta happening to come there, was made by the king Virata to fight a duel with Bhima for sport and was killed by Bhima. Being induced by the women of the harem who wanted to see his valour, Bhima, though unwilling, played with lions, tigers and other mighty animals.

When there elapsed ten months for the Pandavas who lived the life incognito, akin to the life of an embryo, Kitchaka, a mean fellow, the commander of the Virata army, once saw Draupadi, and being blind with lust prattled these indecent words : "O beautiful one, you have accepted an improper life; for, you serve Sudeshna with your frame that deserved extremely kind treatment. I think in your case, even my sister Sudeshna is not having proper perspective (of things); for she fades the wreath by her trampling. But there is no point in condemning what is past. Accept the supremacy over every thing of mine. Indeed, offending Kichaka, even indra cannot survive. Where, then, is this king of Virata resembling (in point of strength) a grass?

Don't hesitate. Please make this man comfortable who, for your sake, cares not even for his life." Despite her heart broken by his prattle that pierced her ears, she, trying to bring him to his senses, spoke boldly thus: "O son of Suta, how can you like to tread on the wrong path? Coveting the wife of another is in every way condemned. Considering the instance of your wife (to whom overtures and solicitations might be made) turn your mind away from another's wife. I am not an ordinary woman. Desist from the immodest act directed towards me, the wife of the divine". Saying this she quickly moved a long distance. The same moment that scurvy Kichaka told this to his sister and taking counsel with her returned home.

Then on one occasion, being told by Sudeshna, "O Sairandhri, bring some wine from my brother's house. I am thirsty", Draupadi submitted to her saying: "O queen, you know the heart of this wicked man. Authority will become purposeful only when one is able to turn by force (even) one's own relation, though wicked by nature, from the wrong path. Such being the case, how do you induce me to do this? There are many other servant maids and one of them may be sent." But Sudeshna forcibly sent her saying: "What unworthy quality has been noticed in him to make you fear him? I know your timidity! Go without replying." Draupadi praying in her mind to the sun-god, entered Kichaka's house in great fear. The same moment Kichaka approached her saying : "Oh ! good day! Good morning!" Pushing with force that sinful Kichaka who touched the fringe of her by the hair and even as the king was witnessing kicked her

with his foot, pushing her down. But Kichaka himself fell down being thrown afar by an invisible demon sent by the sun-god.

When Bhima in anger was eyeing a tree to use it as an instrument for killing Kichaka, he was instructed by means of signs by Yudhishtira who knew his mind and who pressed Bhima's thumb with his own saying : "Vallava, surely you look at this tree for fuel. But this is not dry now. So wait for sometime. Enough of your excitement." When Bhima had his fury subdued by that Daupadi lamented much in the court. But she was answered in an unbecoming manner by Virata who was afraid of Kichaka and she entered the harem, being instructed through suggestive words by Yudhishtira for keeping up their agreement (awaiting the time).

When she was asked by Sudeshna about the cause of her grief, she said to her: "O queen, the insulter of good people, having yourself shaken the branch of a tree, why do you ask the reason for the fall? The earth, which has dharma as its sinews, will not support the man who, being proud of his strength, violates dharma. Therefore you will witness soon the death of your brother who is sure to die". Having said this, she at dead of night, went to Bhima's bed and falling on his person wailed aloud:

"O Lord, how does sleep descend on your eyes though you see your dear wife insulted again and again? Which woman of royal descent who is the wife of a hero and the mother of heroes is insulted so frequently by others as I ? Take this as my last

respect to you if I happen to see again that wretch Kichaka alive.” Bhima vowed his death; deciding a plan for it he sent her consoled. Even on the next day, when Kichaka the villain who, as before addressed her entreatingly and repeatedly in an indecent language, Draupadi remembering the words of Bhima spoke: “O son of Suta, this disease of love is ingrained in you. Therefore, I suppose you earn a cure (an end) from me. So you will be present this night in the dancing hall you know of, where there will be none. Experience the coveted joy (that you have) not enjoyed before; as a result of which you will not have any liking for your wives too. Considering the danger from the gandharvas I say this. That women are compliant to their husbands is the common custom. Women like myself should not use words conveying an untruth. Don’t take this amiss. Let the secret be not known to a third person”. Thinking that he had gained his desire by these words alone, that idiot made his final decoration himself and entering the hall at night, whispered, “Dear Malini, here comes the person that deserves even the kicking of your feet. Remove my (bodily) torment of love.” But Bhima, who had come to the hall earlier, pounded him with the blows of clenched fist and having shown him to Draupadi returned to his own abode.

After the king was informed of this by the guards of the hall to whom the death of Kichaka was pointed out by Draupadi, Kichaka’s brothers, preparing the cremation of their eldest brother who was like a land tortoise with all limbs drawn inside, saw Draupadi there, tied her along with Kichaka saying : “The food must be befitting the

Yaksha. Since he died on account of his love for her, cremating him along with her would be more helpful in the other world,” and then took her to the cremation ground.

When she cried aloud inviting her husbands by their secret names, “O Jaya, Jayanta, Vijaya, Jayatsena, Jayadbala come, and release me from the hands of the enemies.” Bhima taking only a tree as weapon and with his appearance changed and terrific, ran to the palace by a different path. Having killed those who were one hundred and five in number, he released her and returned to his abode, unnoticed by the people.

Then, Draupadi, who walked in slow gait, had her path being abandoned by people who avoided her sight owing to their fear. Entering the harem she was entreated by the much trembling Sudeshna: “O beautiful lady of gandharvas, the entire palace is in dread of you. Give the alms of life to me, to my husband and children. Think of shifting your residence somewhere else.” Draupadi pacified her saying-“O queen, wait only for thirteen days. Everything will come to an good end.”

At the time, spies sent by Duryodhana for getting information of the Pandavas returned and submitted: “O king of Kurus, how great is your fortune! For, within this short time even the names of your foes have disappeared. Should we say about their persons? Further, Kichaka who was hating His Majesty’s friends, the lords of the Trigartas, was murdered along with his relatives by the gandharvas. Our king is the authority in deciding what should be done next.” And when

Karna and other rejoiced believing what they heard and when Drona rebuked them saying “No, it is not so”, Bhishma, being asked by Duryodhana, spoke : “O dear, doubtless, people like us should say only the truth. For this reason I am speaking. Drona’s view must be accepted. All of a sudden, good persons of their nature will never come to a bad state. Know there is the residence of virtuous Yudhishtira where everything is in a happier state.” Just then Susharma the king of the Trigartas spoke : “O Lord of Kurus, the rich Virata, who is endowed with a large kine wealth and unassailable owing to the strength of Kichaka, often had done me wrongs. Now he is easily vanquishable. Therefore, if an attack is made (on him), two objects-the increase of your treasures and the achievement of your friend’s desire can be accomplished. I hope you will like this suggestion.” Duryodhana accepted his suggestion saying ‘yes’, and asked him to capture Virata’s cows from the southern part of the country and ordered his own soldiers to march.

Then, Virata, knowing that his cows were captured by the Trigartas started with a vast army to recover them and said, “Kanka and others are also good at battle; let them also be prepared for the fight.” Accompanied by them he attacked the army of his foe in the afternoon. As the vow had been completed then, Yudhishtira, desiring to do good to Virata, with all his brothers except Arjuna, came to the battle-field. There in the nocturnal fight, Yudhishtira, with compassion, liberated Susharma bound by Bhima who released the Virata king captured by his enemies. Virata honoured

them all and spending the remaining part of the night in their company started for the city at dawn.

Just then, Uttara, son of Virata, got the news that the entire kine wealth in the north had been lifted by the Kurus and proclaimed in the presence of women. "If I could get a clever charioteer, I could see in the battle even Arjuna sinking before me. Should I say about other?" Being induced by Arjuna who wanted to subdue the proud Duryodhana and being intolerant of such insulting words to her husband, Draupadi spoke to Uttara : "O prince, this Brihannala was the charioteer to Arjuna when he wanted to burn the Kandava forest. I have seen her then almost equalling Arjuna. Ask her to hold the reins of the horses." "O Sairandhri, how can I speak to a eunuch directly?" saying these words. Uttara gave the armour to Arjuna who was brought there by his sister and through her asked him to be his charioteer. Arjuna who pretended his inexperience in wearing the armour was helped by Uttara. "Bring the clothes of the defeated Kurus for decorating our dolls," said the princess to Arjuna while Brihannala took the reins of the horses.

"Is it difficult for me to bring the clothes when your brother is the vanquisher of enemies?" Thus answering the princess sarcastically, Arjuna led the chariot to the place where, very near to the cemetery ground, the army of the Kauravas had encamped. There, Uttara, whose ear was deafened by the roar of the elephants, the neighing of the horses, the heroic declarations of foot soldiers, the rattles of the chariots and the twangs of bows, trembled and jumping from the chariot ran in the

direction of his house. When forced to return by Arjuna, he fell down on the ground and wailed aloud : “O Brihannala, unskilled in the art of weapons and no better than a woman as I am, what prospects do you get by placing me in the jaws of death? O good girl, one can meet fortunes only if one is alive. I don’t want this aggressive fight which involves much exertions. Let them carry freely the kine wealth or any other thing. What does it matter to you if mine is taken away or returned? Surely are the Kauravas great. Pay our salutations to them and turn the chariot. If you have still in your heart the ardent desire for fight, then leave me and have the sport as you like.” “Having made much roar in the midst of women, how are you so timid now in the midst of foes? Leads he the wretched life, who fearing his enemies, turns his back to them (enemies) in the battle field. I will not return the chariot without getting back the cows and without conquering the enemies. This is my resolve. If you don’t want to fight yourself, hold the reins of the horses. I shall strike them”. Thus saying, Arjuna, pacified him somehow and put him again in the chariot.

On seeing him in this state and when the soldiers expressed their misgivings (as to his identity), Drona spoke: “O Bhishma, look, look at this man who rushes towards the enemies. In spite of the form of a eunuch he has a majestic appearance. With a charioteer as his second, he appears to be surrounded by a host of valorous persons. Certainly this is Arjuna hidden in this dress, like fire covered by ashes. Barring Garuda the king of birds, which another will have the

courage even to look at the circle of highly poisonous serpents? Like a lion just released from check he will direct against us the fire of anger that had been stored up for a long time. Which amongst us can oppose him in fight? Indeed, by all means, now, the wicked policy that has originated from Duryodhana has come to fruition."

Not brooking the remarks of Drona, Duryodhana spoke insultingly of him: "O Karna, if Arjuna reveals himself in an inopportune moment and fulfils our desires, then, why these unnecessary lamentations of our teacher? The enthusiasm of fighters becomes shattered if one praises the opponents, in the van of fight. As in the creed of a caviler why is this incongruity between the beginning and end? Perhaps the words of seniles will not bear scrutiny. Therefore, relegate them to the background and all of you should be prepared". Then Karna spoke : "Oh! Why is this tremor in you? Really it is your fear alone-not his valour-that lionizes the enemy. This is not the place for the timid. Or, all of you can go to Hastinapura, taking the cows. We shall keep him at bay whether he is Arjuna, or someone else".

Then Kripa addressed : "O son of Suta, how do you hope to fight single-handed, with Arjuna who fought with Maheshvara and who was a help to Indra? Even a superior elephant known as Gandhahastin cannot rival a lion. Enough of your rash act. If fight is inevitable, then, we shall all join together and fight against him".

But Ashvathama who was very wild on account of the contempt shown to the teacher, remarked:

“Oh! Wonderful is the skill of discretion our king Duryodhana possesses; for, his object of honour is this Karna, the braggart, hasty, negligent and ignorant of real merits of men. But we, the discerners of good and bad, devoted to duty, prudent and of trustworthy words are considered to be fault-finders. All things will appear bad to one who is bad by nature, even as sweet is bitter to one who is affected by bile. The kingship and minister ship befit them well. Else, why all these statements and counter statements? Let Karna fight for Duryodhana. We are afraid of enemies.” While they were quarrelling with one another thus, Bhishma, the grandfather said : “May the teacher forgive Duryodhana! Your advice is wholesome and based on facts. But Karna, resting on the virtues of kshatriyas, spoke thus for encouragement. This is not the time for dissensions.” Saying this, he made them forgive Duryodhana.

Arjuna took his weapons from the Shami tree and fixed in the chariot his banner which appeared the moment he thought of it and which bore the figure of a monkey as its emblem. Directing Uttara to drive the chariot, he with a single chariot, attacked the six charioteers. He discharged arrows of salutation to the respectable rivals. Uttara who felt very glad at Arjuna’s skill, and sad at the sound of his conch that was blown repeatedly, remained in two conditions like the confluence of the Ganges and the Yamuna that has two colours. As the armies were again agitated, Bhishma, being asked to calculate the period agreed upon (by the Pandavas) said: “Owing to the accelerated movements of planets every fifth year there accrue

two additional months. Therefore, now, thirteen years and more than five months have gone. Otherwise, how will this Arjuna, obedient to Yudhishtira reveal himself at the improper time? Nor will Arjuna return without victory. It is proper that they should be given their share and honoured." As Duryodhana did not accept his reasonable suggestions on account of greed, Bhishma, still following his wishes, sent the wicked Duryodhana to the city along with a portion of the army and (the captured) cows.

"The chariot that is seen in front of the army with the elephant-banner belongs to Karna; the chariot standing in the centre with altar-banner is Drona's. The chariot to the south of this with bowbanner is of Aswatthama; the chariot with a blue banner on, to the north, belongs to Kripa. The chariot that is behind these all, with the palm-tree-banner, belongs to our grandfather Bhishma." Thus pointing out to Uttara, Arjuna glanced all round and said hurriedly, "O Uttara, Uttara, the snake-bannered one that runs to my right is the chariot of Duryodhana, our enemy, the disgrace of the family. I think, afraid as he is, Duryodhana sneaks away like a thief, taking the cows and trying to deceive us. The war should not be fruitless (or there is not war without the chief man). Drive our steeds where that wicked man is." Thus urging him, he obstructed his foe midway. Cows that turned from the obstructed force of the enemy, followed their usual route, raising their tails and making deep bellows.

When all the chiefs of the army surrounded Duryodhana simultaneously, suspecting serious danger, Arjuna, the foremost among the Pandavas, appeared like the growing cloud of the rainy season, and, by the incessant shower of arrows, he cut and broke the parts of chariots, severed the heads of elephants, rore the ribs of horses, and cut and scattered the foot-soldiers. He spread in all directions his fame, that had its panegyric song produced by the tumultuous eating of flesh by the hosts of vultures and jackals. He drove away Dushaasana and others, even as the wind does a bit of grass. Even as Karna was witnessing, he killed Karna's brother (Satruntapa).

He made Bhishma and others move away from the field though they were not hit hard owing to his regard for them. And in a split second he rushed towards Duryodhana.

Arjuna at the very sight of Duryodhana recollected all that happened in the assessmby and blazed forth like the fire fed on the stream of ghee. Being unable to bear the fall of his shafts that were shot in quick succession, Duryodhana turned away from the field. "O arrogant gambler, this is not the throw of dice. I am not Draupadi. These are the divine missiles originated from the lords of quarters. I, your slave won in the gambling, am the victor of Chitrasena the king of the gandharvas, and the wielder of the bow gandhiva. It is not proper for you, Duryodhana (hard to fight) to flee from the battle field". Thus laughing at him, Arjuna stupefied them all by the sammohanastra and spoke to Uttara: "Dear Uttara, leaving Bhishma

who knows to counteract this astra, take away the dress of all for decorating your sister's doll."

When Uttara did so, Duryodhana who regained consciousness spoke : "How do you all remain indifferent in the thick of the battle?" And being ridiculed and rebuked by Bhishma saying, "Where did you go?" Duryodhana started for the city. Just at that moment Arjuna cleft the crown of Duryodhana by a large arrow, and keeping his weapons as before in the Shami tree, went to the city again in the guise of Brihannala with Uttara.

Virata, entering the city and hearing that his son was in the battle-field, sent an army for his help. Just at the moment he learnt from the messengers that his son was returning with victory. With his mind rejoicing he made the entire city wear a festive appearance. And playing dice with Yudhishtira he praised his son's wonderful fight. Being replied by Yudhishtira, "This is not a surprise as he is protected by Brihannala", Virata got angry, hit Yudhishtira on his face by throwing the dice, and said: "Oh, rogue, ill-bred Brahmin, leaving my son, you praise the eunuch!"

Draupadi (who was present there at the time) collected in a vessel the blood that oozed from his nostril, owing to the hit. Just then the door-keeper, who informed the king that Uttara had arrived at the gate with his charioteer, was asked by the king to allow them in. But being told by Yudhishtira in a low tone, "Brihannala be admitted when the oozing of blood stops : otherwise there may result some great danger", the door-keeper delayed, in

spite of the king's order, a while and allowed Brihannala.

"Dear child, how did you vanquish with a single chariot all the Kurus that were atirathas?" Thus asked by his father in the presence of Brihannala, Uttara, following the desire of Arjuna to conceal Arjuna's identity, said to his father : "Father, I have not done there anything befitting a warrior. But a son of god sported so. I think he will visit us of his own accord either tomorrow or the day after. Then he went to the harem along with Arjuna and gave the clothes to his sister.

Then on the third day, entering the court, Virata saw the Pandavas seated on the best seats and in the best attrie. Not being shrewd and hence being a bit angry, Virata spoke : "Alas! the pride of royal favour (shown to you) has gone so high (to the climax) that you have taken seats not befitting you."

Arjuna answered the reviling king : "O king, Virata, you have spoken correctly. Surely the seat is quite unfit for him (Yudhishtira) who is fit to share the seat with Indra".

Then Uttara spoke appeasingly. "Father, no, don't mistake the celestial trees that had concealed their form for certain reasons, to be the prop of the patoli-creeper in our house. Nor mistake the chintamani as the stone at the entrance. Sirs, pardon all our offences committed in our speech and deed. An act good or bad, done in ignorance, does not deserve to be interpreted either as virtue or vice." So saying in a pacifying manner and

pointing towards Arjuna, Uttara spoke again to his father. "Father, this is the same individual whom I mentioned as the son of god. In the din of fight, by the incessant stream of arrows, he warded off heroes like Bhishma and others who were simultaneously discharging their shafts. And, at the same time, it became an additional task for him to comfort myself who frequently swooned at the twangs and other sound. This is the help I have done to him in the battle-field!"

"Things which were taken for mere fire-flies have turned into precious jewels! I am also liberated from Susharma by this Kichaka's destroyer who professed himself to be a gandharva." Saying these words, Virata made respectful offerings to them. He added further : "O Yudhishtira, let this Arjuna accept my daughter Uttara as his wife. I desire to pay my respects to you by this adoration." "Let there be no suspicion regarding myself as I have lived a year in privacy with your youthful daughter," said Arjuna and agreed to accept her as his daughter-in-law. When the festival of marriage began and when all the dear relatives such as Panchala, Kekaya, chiefs of Vrishnis and others came, Abhimanyu, son of Subhadra, married, according to rites, Uttara, the daughter of Virata. Marriage being over, king YUdhishtira, like the sun emerged from an eclipse, remained happy with his brothers, friends and others in the city of Upa-Plavya which was not far away from the town of Virata.

|| Thus ends Virataparva ||

ವಿರಾಟ ಪರ್ವ ಟಿಪ್ಪಣಿ / Notes

ಧೌಮ್ಯ-ಒಬ್ಬ ಋಷಿ. ಪಾಂಡವರ ಪುರೋಹಿತ. ಪಾಂಡವರು ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಇವನು ಅವರ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ.

ಗರ್ಭವಾಸನಿರ್ವಿಶೇಷಾಂ-ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾತವಾಸದಲ್ಲೂ ಇರಬೇಕು.

ಮಾಸ್ತು ಷಟ್ಕರ್ಣ:-ಮೂರನೇ ವೃಕ್ಷಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿರಲಿ. ಆರು ಕಿವಿಗಳು=ಮೂರು ವೃಕ್ಷಿಗಳು. 'ಷಟ್ಕರ್ಣೋ ಭಿಧ್ಯತೇ ಮನ್ತ್ರ:' ।

ಸಮುಪಾಸಿತವೃದ್ಧಾ:-associating oneself with ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧ: one becomes wise. ವೃದ್ಧಸ್ಯ ಭಾವ: ವಾರ್ಧಕಮ್ ।

ಛೇಕ has got two meanings; (1) clever, (2) domestic animals. Dhaumya says that owing to the ಅಜ್ಞಾತವಾಸ the Pandavas are having a ದಶಾ-ವಿಪಾಕ-a change of circumstance. It is ಕೃಚ್ಛ or difficult because they are to become servants of Virata and they should not be discovered during their stay there, and this change of circumstance comes after twelve years. The ದಶಾವಿಪಾಕ of the Pandavas is compared with the ದಶಾವಿಪಾಕ of animals that are reared in houses. The comparison is based on ಶಬ್ದಶ್ಲೇಷ-the pun on the word ದಶಾವಿಪಾಕ । The word ದಶಾವಿಪಾಕ as applied to the Pandavas means change (ವಿಪಾಕ) of circumstance (ದಶಾ) ದಶಾಯಾ: ವಿಪಾಕ: । As applied to animals it means the time of cooking or slaughter ವಿಪಾಕ (ಪಾಕ), as the

result of their दशा-condition, namely, their full growth-दशया विपाकः । Animals are reared in houses for food and when they are sufficiently grown up they are butchered. 'Even as the sad time of butchering comes to the house-reared animals, as the result of their full growth, a change of circumstance which is difficult owing to their servitude, has come to the Pandavas.'

The sentence छेकानां, etc., may also be interpreted differently. Since the Pandavas, though clever, are to be the servants of Virata, their life will be very difficult like that of domestic animals. Now, the word छेक should be taken as an adjective qualifying भवताम्, not as an adjective to तिरश्चाम्, as in the previous explanting.

चक्षुर्निमील्य.....गोव्रता भवत ।

गोः व्रतमिव व्रतं यस्य सः गोव्रतः-One who leads the meek life of a cow. The following sloka defines the गोव्रत ।

यत्रकुत्रशयो नित्यं येनकेनचिदाशितः ।

येनकेनचिदाच्छन्नः स गोव्रत इहोच्यते ॥

A go-vrata is one who eats whatever he comes by, lives anywhere, covers himself with anything available. नेत्रे निमील्य-This is a common expression current among people. 'Closing the eyes'- i.e. unmindful of difficulties.

सैरन्ध्री-Draupadi, here चतुष्पष्टिकलाभिज्ञा शीलरूपादिसेविनी । प्रसाधनोपचारज्ञा सैरन्ध्री परिकीर्तिता ॥

सभायां साधु-सभ्यम् । न सभ्यं-असभ्यम् ।

सस्थापय-caus. Imperative of स्था with सम्-The root स्था with सम् has two meanings-(1) to make comfortable, (2) to kill. Though Kichaka uses the word in the first sense, the second meaning also is suggested.

अर्थादनपेतम्-अर्थ्यम् ।

केशानाम् कलापः (समूहः) केशपक्षः, तस्मिन् । The word पक्ष coming after केश in a compound means the mass.

न हि अपार्थप्रयुक्तां वाचं मादृशी वक्तुमर्हति.

(1) 'I cannot say such words as are employed to convey and untruth.' This is what Kichaka understands: अपार्थ-असत्य; what Draupadi has in her mind is: 'I cannot address such words to persons other than Arjuna' पार्थ-अर्जुन; अपार्थ-other than Arjuna.

षट् कर्णाः यस्य सः षट्कर्णः-an information that falls into six ears is not a secret; cf. षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रः । It is a secret only when it is known to one or two persons.

यक्षानुरूपो हि बलिः-This is a लोकोक्ति which says the food offered to a yaksha must be proper in quantity and quality : It also suggests that there must be complete and mutual compatibility between two things. Brothers of Kichaka thought that as Kichaka died as the result of his love for Draupadi,

it would be beneficial to him if he was burnt along with her.

आमिष-flesh; enjoyable thing; or essential or the chief element. नास्ति आमिषं यस्मिन् तत् निरामिषम् ।

न हि निरामिषं युद्धं भवति-Arjuna gives the reason why he pursues the running Duryodhana. He says they should not allow Duryodhana to take away the cows and themselves remain in the field fighting with others. For, no purpose will be achieved by such fight after the cows are carried away by Duryodhana. The युद्ध should not be निरामिष-fruitless.

अन्यथा महाननर्थः स्यात्, Arjuna had taken a vow that he would kill anyone who caused injury to Yudhishtira or spilt his blood. Yudhishtira feared if Arjuna saw him in that state he would kill virata who had given them shelter till then. For this reason Yudhishtira asked the door-keeper not to allow Brihannala immediately.

उपयेमे-Perf. Of यम् with उप-It is atmanepadi in the sense of 'espousing a girl'.

चतुर्थः पाठः

नवीनकथा - कृपणतायाः फलम्

पीठिका

संस्कृतसाहित्यं विशिष्टं, विस्तृतं प्राचीनमपि विद्यते । अस्यां भाषायाम् अनेकप्रकारकाः साहित्यग्रन्थाः आबहोः कालात् विरचिताः विराजन्ते । संस्कृते विद्यमानस्य ज्ञाननिधेः अनुवादकार्यं भारतीयभाषासु विदेशीयभाषासु अपि कृतं क्रियमाणं च वर्तते । अनेन इतरभाषाणां समुन्नतिरपि सञ्जाता । यथा संस्कृतभाषासाहित्यम् अन्यभाषासु अनूदितमस्ति एवमेव इतरभाषासाहित्यमपि संस्कृतभाषया अनूदितं उपलभ्यत एव । अनेन ज्ञानसम्पत्तिः सर्वासु अपि भाषासु विस्तृता भवति । भारतीयसंविधानम्, नूतना शिक्षणनीतिः संसत्कार्यकलापादयश्च संस्कृते रूपान्तरिताः सन्ति । भारतस्य प्रादेशिकभाषाभ्यः तथैव विदेशभाषाभ्यः अपि अनल्पप्रमाणेन साहित्यम् अनूद्यमानम् आस्ते । ईदृश्यां परिस्थितौ अनुवादसाहित्यस्य छात्राणां निदर्शनार्थं काचन नूतना कथा अत्र स्वीकृता विद्यते ।

विश्वस्य तन्त्रज्ञानक्षेत्रे मूर्धन्यस्थाने विद्यमानासु संस्थासु 'इन्फोसिस्' नामिका संस्था अन्यतमा । अस्याः संस्थायाः स्थापने प्रेरणादात्री, भारतसर्वकारस्य राज्यसभायाः सदस्या डा. सुधामूर्ति महाभागा कन्नडे आङ्ग्ले च साहित्यग्रन्थान् विरचितवती ।

अनया महाभागया कन्नडभाषया विरचितस्य 'ಎಣ್ಣೆ ಕಡೆಗಲಿ' पुस्तकस्य संस्कृतरूपान्तरं 'रुचिराः बालकथाः' इति नाम्ना कृतं विद्यते ।

डा. नागरत्ना हेगडे महाभागा अस्य कथाग्रन्थस्य संस्कृतरूपान्तर कर्त्री आस्ते । अनया संस्कृतभाषायां 'ज्ञानदीप्तिः', 'उत्तिष्ठत जागृत', 'गोमान्तकम्', 'मनः तत्प्रशमनं च', 'व्यावहारिकसंस्कृते प्रान्तीयभाषाणां प्रभावः', 'रामायणीयम्' इत्यादयः प्रणीताः सन्ति । संस्कृतभारतीद्वारा प्रकाशमाणायां 'सम्भाषणसन्देश' नामकमासपत्रिकायां अस्या बहवो लेखाः प्रकाशिताः सन्ति । संस्कृतसेवाकर्मणि चिरनिरता डा. नागरत्ना हेगडे महाभागा सुराना महाविद्यालये संस्कृतविभागाध्यक्षस्थानं अलङ्कृत्य संस्कृतं सम्यक् पाठयित्वा इदानीं निवृत्ता । केन्द्रीयसाहित्य अकाडम्याः अनुवादसाहित्यपुरस्कारं प्राप्तात् 'रुचिराः बालकथाः' नामकग्रन्थात् इयं कथा स्वीकृता वर्तते।

अध्यापकेभ्यः सूचना-परियोजनकार्यार्थं छात्रैः अनुवादः कारयितव्यः ।

* * *

जीवनसदृशः कृपणः न कोऽपि अन्यः आसीत् तस्मिन् प्रान्ते। जीवनस्य दृष्ट्या खादनं पानम् इत्यादिकं सर्वमपि व्यर्थम् । अकस्मात् किमपि इच्छन् अपि सः व्ययः भविष्यति इति मत्वा इच्छां नियन्त्र्य जीवति स्म ।

कदाचित् जीवनः स्वस्य मित्रस्य गृहं गतः आसीत् । तत्र मित्रेण नारिकेलनिर्मित मिष्टकं दत्तम् । तत् खादन् जीवनः तस्य रुचिम् आस्वादितवान् ।

'नारिकेलमिष्टकम् एतावत् रुचिकरं भवति किम्!' इति चिन्तयन् गृहम् आगत्य सः पत्नीम् अवदत्- 'नारिकेलमिष्टकं कुरु' इति ।

‘तदर्थं नारिकेलम् आवश्यकम् । शर्करा अपि अपेक्षिता’ इति अवदत् पत्नी । पत्युः कृपणतया सा अपि खिन्ना आसीत् ।

‘नारिकेलस्य मूल्यम् अधिकम्’-जीवनः अवदत् ।

‘एवं तर्हि मिष्टकनिर्माणं न शक्यम्’-पत्नी उक्तवती ।

तस्यां रात्रौ जीवनेन निद्रा न प्राप्ता । स्वप्नेऽपि नारिकेलमिष्टकम् एव दृश्यते स्म । प्रातः उत्थाय सः दृढसङ्कल्पेन पत्नीम्-‘अहम् एकं नारिकेलम् आनेष्यामि । तेन मिष्टकं निर्माहि । किन्तु एतं विषयं कमपि न वद’ इति उक्त्वा विपणिं गतः ।

आपणे नारिकेलस्य मूल्यं पञ्चरूप्यकात्मकम् अवदत् आपणिकः । ‘पञ्च रूप्यकाणि !!!’ साश्चर्यम् अवदत् जीवनः । कदापि तेन नारिकेलं न क्रीतम् आसीत् । तथापि मिष्टकस्य आशा मनसि ।

‘महार्घता ननु एषा! रूप्यकत्रयेण दीयताम् नारिकेलम्’ इति अवदत् जीवनः ।

प्रातः कालसमयः । बहवः क्रेतारः आपणे । आपणिकस्य मनसि पीडा जाता । सः अवदत्-‘जीवन! पञ्चमैल्दूरं यदि भवान् चलित्वा गच्छेत्, तर्हि तत्र नारिकेलस्य महान् आपणः एव अस्ति । तत्र भवान् रूप्यकत्रयेण नारिकेलं प्राप्तुं शक्नुयात्’ इति ।

जीवनः सन्तुष्टः । ‘पञ्चमैल्क्रमणं तु नातिदूरम् । घण्टाद्वयाभ्यन्तरे गन्तुं शक्नुयाम्’ इति चिन्तयन् सन्तोषेण गृहमपि अगत्वा जीवनः तस्यां दिशि प्रस्थितः । घण्टाद्वयानन्तरं नारिकेलस्य महापणः प्राप्तः । तत्र विचारिते सति ज्ञातं यत् रूप्यकत्रयेण नारिकेलं प्राप्यते इति ।

‘एकस्य नारिकेलस्य रूप्यकत्रयात्मकं मूल्यम् अधिकम् एव । एकेन रूप्यकेण दीयताम्’ इति अवदत् जीवनः आपणिकम् ।

‘अस्मिन् आपणे एकेन रूप्यकेण नारिकेलं न प्राप्यते । इतः पञ्चमैल्दूरे काचित् वाटिका वर्तते । तत्र नारिकेलानां राशिः एव भवति । तत्र एकेन रूप्यकेण प्राप्तुम् अर्हेत् भवान्’ इति अवदत् आपणिकः ।

‘इतोऽपि पञ्चमैल् खलु! विनायासेन गन्तुं शक्नोमि । यदि एकेन रूप्यकेण नारिकेलम् उपलभ्येत, तर्हि पुनः घण्टाद्वयं यावत् प्रयाणे कः क्लेशः? तत् कृतं चेत् रूप्यकद्वयम् अवशेषयितुं शक्यते’ इति विचिन्त्य तस्यां दिशि प्रस्थितः जीवनः । घण्टाद्वयं यावत् चलित्वा सः तां वाटिकां प्राप्य ज्ञातवान्-नारिकेलमूल्यम् एकरूप्यकात्मकम् एव इत्येतत् सत्यम् इति ।

‘रूप्यकमूल्यम् अधिकम् एव । अर्धरूप्यकेण दीयेत किम्?’ इति अपृच्छत् कृपणः जीवनः ।

‘एकस्य नारिकेलस्य निमित्तं वृथा अर्धरूप्यकं किमर्थं व्ययीकरोति भवान्? विना मूल्यं यथेष्टं प्राप्तुं अपि शक्यानि । इतः पञ्चमैल्दूरे समुद्रतीरं प्राप्यते । तत्र बहवः नारिकेलवृक्षाः सन्ति । ततः भवान् यावदपि प्राप्तुं शक्नोति’ इति उक्तवान् कश्चन ।

विना मूल्यं नारिकेलं प्राप्यते इति चिन्तयन् जीवनः आशया चलन् समुद्रतीरं प्राप्नोत् । तावता सायङ्कालः जातः आसीत् । आहारं विना जीवनः बुभुक्षितः श्रान्तश्च आसीत् ।

समुद्रतीरे उन्नतेषु नारिकेलवृक्षेषु नारिकेलगुच्छानि आसन् । यः कोऽपि यथेच्छं नारिकेलं स्वीकर्तुम् अर्हति । न कोऽपि प्रष्टा तत्र । यथेष्टं मिष्टकं निर्मातुं शक्यते इति अचिन्तयत् जीवनः । महता सन्तोषेण वेगेन वृक्षम् आरुह्य सः नारिकेलगुच्छम् उत्पाटयितुम् उद्युक्तः । तावता महान् वायुः आरब्धः । नारिकेलगुच्छानि दृढानि भारयुतानि च भवन्ति । वृक्षः तु उन्नतः । अतः फलगुच्छैः सह जीवनः लम्बमानः जातः । सः सकृत् उपरिष्ठात् अधः अपश्यत् । समीपे कोऽपि जनः अपि न अदृश्यत । जीवनः भीतः । अधः कथम् अवतरणीयम् इति सः न ज्ञातवान् । पादवेदना आरब्धा । भीत्या सः रोदनावस्थां प्राप्तवान् ।

तावता गजारोही हस्तिपकः कश्चन तेन मार्गेण आगतः । जीवनः तं प्रार्थयत्-‘भोः! गजः उन्नतः अस्ति । तस्य उपरि भवान् स्थित्वा माम् अधः अवतारयतु कृपया’ इति ।

तदा हस्तिपकः अवदत्-‘त्वरायाम् अस्मि । तथापि एतत् कार्यं करोमि । मह्यं शतं रूप्यकाणि दातव्यानि’ इति ।

शतं रूप्यकाणि दातव्यानि इत्यस्य श्रवणात् भीतः अपि जीवनः क्षणं यावत् विचिन्त्य अवतरणाय मार्गान्तरम् अपश्यन् प्राणापायभीत्या हस्तिपकेन उक्तस्य शुल्कस्य दानम् अङ्गीकृतवान् ।

हस्तिपकः गजस्य उपरि स्थित्वा जीवनस्य पादौ गृहीतवान् । तावता अकस्मात् गजः ततः पार्श्वे गतः । लम्बमानः हस्तिपकः जीवनस्य पादौ दृढतया गृहीतवान् । अधुना हस्तिपकस्य शरीरभारः अपि जीवनेन वोढव्यः अभवत् । हस्तिपकः जीवनस्य निन्दनम् आरब्धवान् ।

तावता अश्वारोही कश्चन तत्र आगतः ।

जीवनः तम् उद्दिश्य-‘भोः! अश्वस्य उपरि उपविष्टः सन् एव
आवाम् उभौ अधः अवतारयतु कृपया’ इति अवदत् ।

‘द्वयोः अवतारणं करणीयं ननु! सहस्रं रूप्यकाणि दीयेरन् चेत्
अवतारयिष्यामि’-अवदत् अश्वारोही ।

अनन्यगतिकः जीवनः तत् अङ्गीकृतवान् । त्रयाणां भारं वोढुम्
अशक्नुवन् अश्वः हेषारवं कुर्वन् स्वशरीरम् अकम्पयत् । तस्मात्त्रयः
अपि अधः पतिताः । जीवनस्य हस्ते स्थितानि नारिकेलफलानि एतेषाम्
उपरि अपतन् । ततः सर्वेषाम् अस्थीनि भग्नानि जातानि ।

अन्ते वैद्योपचाराय दशसहस्रं रूप्यकाणि व्ययीकरणीयानि अभवन्।
पञ्चरूप्यकसञ्चयाय कृतः प्रयासः दशसहस्ररूप्यकव्ययस्य कारणम्
अभवत्।

तस्मात् दिनात् आरभ्य जीवनः कृपणतां परित्यज्य
सामान्यजीवनम् आरब्धवान् ।

* * *

ಭಾಗ-2

ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ

ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಭಾಷೆಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವೆಂದರೆ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಗದ್ಯ ಪ್ರಕಾರದ ಕಾವ್ಯವೂ ಇದೆ. ಅಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗದ್ಯ ಬರವಣಿಗೆಯೆಲ್ಲವೂ ಕಾವ್ಯವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. 'ವೃತ್ತಗಂಧೋಜ್ವಿತಂ ಗದ್ಯಂ' ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಗಣ, ಯತಿ ಹಾಗೂ ಪಾದದ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ್ದು ಗದ್ಯ. ಕಾವ್ಯಕೃತಿಯಾಗಲೀ, ಕಾವ್ಯೇತರ-ಕೃತಿಯಾಗಲೀ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆಯೇ. ಪದ್ಯರಾಶಿಯೇ ದೊಡ್ಡದು. ವೇದಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪದ್ಯಶೈಲಿಯು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಬರವಣಿಗೆಯು ಬಳಕೆಗೆ ಬರುವ ಮುನ್ನ ಜ್ಞಾನರಾಶಿಯೆಲ್ಲವೂ ಕಂಠಸ್ಥವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಪಾದಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪದ್ಯ ಶೈಲಿಯು ಕಂಠಪಾಠಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಮಾಡಿಸಿದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಸುಲಭವಾದ ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆದರು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು, ಜನರೂ ಅದನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ರೂಪದ ಗದ್ಯದ ಬಳಕೆಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಗದ್ಯಕೃತಿಗಳ ರಚನೆಯೂ ನಗಣ್ಯವಾಯಿತು.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಾತು ಹೇಳಬೇಕೆ? ಸಾಹಿತ್ಯವು ಜನರಿಗಾಗಿ ರಚನೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಜನರಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಉಳಿಯಲು ಅಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕವಿಗಳು ಪದ್ಯಶೈಲಿಯಲ್ಲೇ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸತೊಡಗಿದರು. ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಯಾರಾದರೂ ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಮಹತ್ವ, ಗೌರವಾದರಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗತೊಡಗಿದವು. ಆಡು ಮಾತಿನ ಗದ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಓದುವ ಗದ್ಯದ ರಚನೆ ಬಿಗಿಯಾಗಿತ್ತು. ಉದ್ಬುದ್ಧನೆಯ ಸಮಾಸ ಪದಗಳು ರಚನೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ಇಂತಹ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಓಚೋಗುಣವೆಂದು ಕರೆದು "ಓಜಃ ಸಮಾಸಭೂಯಸ್ತ್ವಂ ಏತತ್ ಗದ್ಯಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್" ಎಂದು ತೀರ್ಪಿತ್ತರು. ಇಂತಹ ಗದ್ಯದ ರಚನೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ಕಡಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಒಬ್ಬ ಕವಿಯು ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಗದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಯೇ ಎಂದು

ಪರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. “ಗದ್ಯಂ ಕವೀನಾಂ ನಿಕಷಂ ವದಂತಿ” ‘ಗದ್ಯವು ಕವಿಗಳಿಗೆ ಒರೆಗಲ್ಲು’ ಎಂಬ ಮಾತೂ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂತು.

ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಗದ್ಯವನ್ನು ವೇದದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಋಗ್ವೇದದ ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕೃಷ್ಣಯಜುರ್ವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ, ಕೆಲವು ಆರಣ್ಯಕಗಳು ಮತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೂ ಗದ್ಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಾಣಿನಿಯ ವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಗಳು, ವರರುಚಿಯ ವಾರ್ತಿಕ, ಪತಂಜಲಿಯ ಮಹಾಭಾಷ್ಯ, ಧರ್ಮಸೂತ್ರಗಳು, ವೇದಾಂತಸೂತ್ರಗಳು, ವೇದಾಂತ-ಭಾಷ್ಯಗಳು ಮುಂತಾದುವೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಗದ್ಯದ ಪರಿಷ್ಕೃತ ರೂಪವನ್ನು ನಮಗೆ ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತವೆ.

ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯವು ಯಾವಾಗ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿತು ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳು ಇದ್ದವು ಎಂದು ಕಾತ್ಯಾಯನನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ವಾಸವದತ್ತಾ, ಭೈಮರಥೀ, ಸುಮನೋತ್ತರಾ ಇವು ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಗಳೆಂದು ಪತಂಜಲಿಯು ತನ್ನ ಮಹಾಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮಹಾಕವಿ ಬಾಣಭಟ್ಟನು ತನಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಕಾರರನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವು ನಡೆದಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಬಾಣನ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದಿನ ಯಾವ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವೂ ಇಂದು ನಮಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ‘ಕಥಾ’ ಮತ್ತು ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಪ್ರಬಂಧಕಲ್ಪನಾಕಥಾ’ ‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ ಉಪಲಬ್ಧಾರ್ಥಾ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಕಥಾ ಎನ್ನುವುದು ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯ ವಸ್ತುವುಳ್ಳದ್ದು. ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಾದರೋ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕವಿಯು ಕಾವ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿರುವುದು.

अपादः पदसन्तानो गद्यमाख्यायिका कथा । - (काव्यादर्श-दण्डी)

उच्छ्वासान्तेऽप्यखिन्नास्ते येषां वक्त्रे सरस्वती ।

कथामाख्यायिकाकारा न ते वन्द्याः कवीश्वराः ॥ (बाणः)

‘ಕಥಾ’ ಲಕ್ಷಣ

ಪ್ರಾರಂಭ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ ದೇವತೆ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳಿಗೆ ವಂದನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ತನ್ನ ವಂಶದ, ಹಿರಿಯರನ್ನು ಕುರಿತ ಸ್ತುತಿ ಇರಬೇಕು. ಸಜ್ಜನರ ಹೊಗಳಿಕೆ, ದುರ್ಜನರ ಖಂಡನೆ ಇರಬೇಕು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಇವುಗಳ ನಂತರ ಗದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ನಗರ ವರ್ಣನೆ, ರಾಜನ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಧಾನ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧ ಕೊಡುವ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. “ಕಥೆ”ಯ ವಸ್ತು ಕವಿಯ ಊಹೆಯಿಂದ ರಚಿತಗೊಂಡು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಯ ವಿಕಾಸಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರಬೇಕು. ಶೃಂಗಾರವು ಪ್ರಧಾನ ರಸವಾಗಿರಬೇಕು. ಕಥೆಯನ್ನು ನಾಯಕನೇ ಹೇಳಬಹುದು ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಕಥೆಯಲ್ಲಿ “ಆರ್ಯಾ” ವೃತ್ತದ ಕೆಲವೇ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಬಾಣನ “ಕಾದಂಬರಿ”ಯು “ಕಥಾ” ವಿಧದ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಉದಾಹರಣೆ.

‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ’ ಲಕ್ಷಣ

ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆಯಲ್ಲಿಯೂ “ಕಥಾ”ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಕವಿಯು ಪ್ರಾರಂಭಿಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟ ದೇವತೆಯನ್ನೂ, ಗುರುಗಳನ್ನೂ ವಂದಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕವಿಗಳನ್ನೂ ಅವರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸಬೇಕು. ತಾನು ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲು ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಇದರ ಕಥಾವಸ್ತುವು ಸದ್ವಂಶ ಸಂಭೂತನ ಕುರಿತ ವರ್ಣನೆಯಾಗಿರಬೇಕು. ತನ್ನ ವಂಶದವರ ವಿಷಯವನ್ನೂ, ಅವರ ಸಂಸ್ಕಾರಾತಿಶಯವನ್ನೂ ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿ ತನ್ನ ಜೀವಿತವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ವಿಷಯದ ಭಾಗವು ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಇಡೀ ಗ್ರಂಥವನ್ನು “ಉಚ್ಚಾಸ”ಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬೇಕು. “ವಕ್ತೃ” ಅಥವಾ “ಅಪರವಕ್ತೃ” ವೃತ್ತಗಳಲ್ಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿರಬೇಕು. ನಾಯಕನೇ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತಿರಬೇಕು. ಕಥಾ ವಸ್ತುವು ಕವಿ ಕಲ್ಪಿತವಾಗಿರದೆ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿರಬೇಕು. ‘ಕನ್ಯಾಹರಣ’, ‘ಯುದ್ಧ’, ‘ವಿರಹ’ ನಾಯಕನ ಅಭ್ಯುದಯ ಮೊದಲಾದ ವರ್ಣನೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ‘ಹರ್ಷಚರಿತಮ್’ ‘ಆಖ್ಯಾಯಿಕಾ’ ವಿಧದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ.

ಆದರೆ ದಂಡಿಯು ಇಂತಹ ವಿಂಗಡನೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ, ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಕಾರ ಭೇದಗಳಾಗಲಾರವು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಕೆಲವು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯ

ಇಂದು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಗದ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ.

1) ಸುಬಂಧು : ವಾಸವದತ್ತಾ - ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಗದ್ಯಕವಿತೆಯರಲ್ಲಿ ಸುಬಂಧುವು ಒಬ್ಬ. ಇವನು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಏಳನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಇವನು ಬರೆದಿರುವ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಕಥಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ. 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಪತಂಜಲಿಯು ಹೇಳಿರುವ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಭಾಸನ ನಾಟಕದ 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಮತ್ತು ಬಾಣನು ಹೇಳಿದ 'ಕವೀನಾಮಗಲದ್ವರ್ಷೋ ನೂನಂ ವಾಸವದತ್ತಯಾ'. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಕಡೆ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಸುಬಂಧುವಿನ ವಾಸವದತ್ತಾ ಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕಿಯು ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಯ ಪಾತ್ರವೇ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಕಂದರ್ಪಕೇತು ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರನು ಒಮ್ಮೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರಿಯಾದ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತನಾದನು. ಅವನು ಮಿತ್ರನಾದ ಮಕರಂದನೊಡನೆ ಆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಅರಸುತ್ತಾ ಹೊರಟನು. ಒಂದು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮರವೊಂದರ ಕೆಳಗೆ ವಿಶ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮರದ ಮೇಲಿದ್ದ ಗಿಳಿಯೊಂದು 'ವಾಸವದತ್ತಾ' ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರಿಯು ತಾನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡ ರಾಜಕುಮಾರನನ್ನು ವರಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸಿ ತನ್ನೊಡನೆ ಪ್ರೇಮಪತ್ರವನ್ನು ಕಳಿಸಿರುವುದಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ಗಿಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ಆ ಪ್ರೇಮಪತ್ರವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡು ತಾನೇ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಊರಿಗೆ ಹೋದನು. ಆ ದಿನ ಅವಳ ವಿವಾಹವು ಬೇರೊಬ್ಬ ರಾಜಕುಮಾರನೊಡನೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ವಾಸವದತ್ತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳೊಡನೆ ಕಾಡಿಗೆ ಬಂದನು.

ರಾತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಮರದ ಕೆಳಗೆ ಮಲಗಿದರು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದಾಗ ವಾಸವದತ್ತೆಯು ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕಂದರ್ಪಕೇತುವು ಅವಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಹುಡುಕಿ ಅವಳು ಸಿಗದಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಅಶರೀರವಾಣಿಯೊಂದು ‘ನಿನಗೆ ನಿನ್ನ ಪ್ರೇಯಸಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತಾಳೆ, ದುಡುಕಬೇಡ’ ಎಂದು ಹೇಳಿತು. ಆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಅವನು ಕಾಡಿನಲ್ಲೇ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಂದು ದಿನ ವಾಸವದತ್ತೆಯ ಆಹಾರದ ಶಿಲಾವಿಗ್ರಹವೊಂದನ್ನು ಕಂಡನು. ಅದನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದಾಗ ಅದು ನಿಜವಾದ ವಾಸವದತ್ತೆಯಾಯಿತು. ಆಗ ಅವಳು ತಾನು ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು. “ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ನಿನಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಎದ್ದು ಆಹಾರವನ್ನು ಹುಡುಕಲು ನಾನು ಹೊರಟಾಗ ಒಂದು ಕಿರಾತಸೈನ್ಯವು ಎದುರಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಹಾತೊರೆಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕಿರಾತಸೈನ್ಯವೂ ಬಂದು ಮೊದಲೇ ಬಂದಿದ್ದ ಸೈನ್ಯದೊಡನೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ಅದು ಆಶ್ರಮವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಋಷಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ನನ್ನ ನಿಮಿತ್ತ ಎರಡೂ ಸೈನ್ಯಗಳು ಹೋರಾಟ ನಡೆಸಿ ರಕ್ತಪಾತ ಮಾಡಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕಲ್ಲಾಗುವಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಶಪಿಸಿದನು. ನಿನ್ನ ಸ್ವರ್ಪದಿಂದ ನನಗೆ ಮೊದಲಿನ ರೂಪ ಬಂದಿತು” ಎಂದಳು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಣಯಿಗಳು ಪುನಃ ಒಂದಾದರು.

‘ವಾಸವದತ್ತಾ’ ಕಾವ್ಯದ ಕಥೆ ಚಿಕ್ಕದು. ‘ವಾಸವದತ್ತಾ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದೇ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಬರೆದರೆ ಜನ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸುಬಂಧುವು ಕಥೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಲೌಕಿಕ ಮತ್ತು ಅದ್ಭುತಾಂಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ವಿವಿಧ ಶಬ್ದಾರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಅವನೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರ-ಶ್ಲೇಷಮಯ-ಪ್ರಬಂಧ-ವಿನ್ಯಾಸ-ವೈದಗ್ಧ್ಯ-ನಿಧಿವಿಬಂಧಮ್ |

ಸರಸ್ವತೀದತ್ತವರಪ್ರಸಾದಾತ್ ಚಕ್ರೇ ಸುಬಂಧುಃ ಸುಜನೈಕಬಂಧುಃ ||

ಇವನು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಕ್ರೋಕ್ತಿಗೂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ನೀಡಿ ‘ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗ ನಿಪುಣ’ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

2) ಬಾಣಭಟ್ಟ : ಕಾದಂಬರಿ - ಸಂಸ್ಕೃತ ಗದ್ಯಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರ ತಾಂಬೂಲಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾದವನೆಂದರೆ ಮಹಾಕವಿ ಬಾಣಭಟ್ಟ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಗಳ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿಷಯಗಳೂ ಚರ್ಚಾಸ್ಪದವಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿರುವಾಗ ಬಾಣನ ಕಾಲ-ಜೀವಿತ-ಕೃತಿಗಳು ಸಂಶಯಕ್ಕೆಡೆಮಾಡಿಕೊಡದಿರುವುದೇ ಸಮಾಧಾನದ ವಿಷಯ. ಬಾಣನು ಹರ್ಷಚರಿತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಂಶದ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಪ್ರಕಾರ ವಾತ್ಸಾಯನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಚಿತ್ರಭಾನು ಇವನ ತಂದೆ. ಶೋಣಾ ಎಂಬ ನದೀತೀರದ ಪ್ರೀತಿಕೂಟದಲ್ಲಿ ಇವನು ಜನಿಸಿದನು. ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕಥೆಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸಹಪಾಠಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ದೇಶಪರ್ಯಟನ ಮಾಡಿದನು. ಸ್ಥಾನೇಶ್ವರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಹರ್ಷವರ್ಧನನು ಇವನನ್ನು ತನ್ನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಗೌರವಿಸಿ ಆಶ್ರಯ ನೀಡಿದನು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸೂಚಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಣನು 'ಹರ್ಷಚರಿತ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದನು. ಹರ್ಷವರ್ಧನನು ಕ್ರಿ.ಶ. 606 ರಿಂದ 647 ರವರೆಗೆ ರಾಜ್ಯವಾಳಿರುವುದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ದಾಖಲೆಗಳಿಂದ ದೃಢಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಬಾಣನು ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೇ ಶತಮಾನದವನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದವೇ ಇಲ್ಲ. ಇವನು ಕಾದಂಬರಿ ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಪಾರ್ವತೀ ಪರಿಣಯ ಎಂಬ ನಾಟಕ, ಚಂಡೀಶತಕ, ಮುಕುಟತಾಡಿತಕ ಇವೂ ಬಾಣನ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಬಾಣನು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ 'ಕಾದಂಬರಿ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ 'ಕಾದಂಬರಿ'ಯೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ, ಜನಪ್ರಿಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಜನ್ಮಾಂತರದ ಅದ್ಭುತ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಇದು ಓದುಗರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದೆ. ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಮತ್ತು ಪುಂಡರೀಕ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪ್ರಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಎರಡು ಜನ್ಮದ ಕಥೆ ಹಾಗೂ ಅವರಿಗಾಗಿ ಅವರ ಪ್ರೇಯಸಿಯರಾದ ಕಾದಂಬರಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಶ್ವೇತಾ ಕಾದಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾಗಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಕಥೆಯ ಜಾಡನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹೋದರೆ ಒಂದು ಗಹನವಾದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ದಿಕ್ಕು ತಪ್ಪಿದ

ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ತಮ್ಮ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು ಮತ್ತು ಕಥೆಗಿಂತ ವರ್ಣನೆಗೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನಿತ್ತಿರುವುದು ಈ ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಬಾಣನು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧರ್ಮ, ರಾಜನೀತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಕಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಮಗೆ ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡದಿರುವ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲ. 'ಬಾಣೋಚ್ಚಿಷ್ಟಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ' (ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ಬಾಣನ ಎಂಜಲು) ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಬಾಣನ ಪ್ರತಿಭೆ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. "ಕಾದಂಬರೀ ರಸಜ್ಞಾನಾಂ ಆಹಾರೋಽಪಿ ನ ರೋಚತೇ" (ಕಾದಂಬರೀ ಕಾವ್ಯದ ರಸವನ್ನುಂಡವರಿಗೆ ಬೇರೆ ಆಹಾರವೇ ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಮಾತು ಓದುಗರಿಗೆ ಸ್ವಾನುಭವಕ್ಕೆ ಬರದೇ ಇರದು. ಬಾಣನ ಶೈಲಿಯಂತೂ ಮನೋಹರವಾದುದು. ಒಮ್ಮೆ ಪುಟಗಳಷ್ಟು ಉದ್ದವಾದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಓದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಎರಡೇ ಪದಗಳ ವಾಕ್ಯವೂ ಗಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ದೀರ್ಘಸಮಾಸ ಪದಗಳು ಒಂದು ಸಾಲನ್ನೂ ಮೀರುವಂತಿದ್ದರೆ ಕೆಲವು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಸ ಪದಗಳೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

'ಕಾದಂಬರೀ' ಪೂರ್ವಭಾಗ ಮತ್ತು ಉತ್ತರಭಾಗ ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಪೂರ್ವಭಾಗವನ್ನು ಬಾಣನು ಬರೆದಿದ್ದರೆ, ಉತ್ತರ ಭಾಗವನ್ನು ಅವನ ಮಗನಾದ ಪುಲಿಂದ ಅಥವಾ ಭೂಷಣಭಟ್ಟನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಕಾದಂಬರೀ ಕೃತಿಯ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಕಥೆ

ಶೂದ್ರಕ ಮಹಾರಾಜನ ಸಭೆಗೆ ರೂಪವತಿಯಾದ ಚಂಡಾಲ ಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳು ಮಾತನಾಡುವ ಗಿಳಿಯೊಂದನ್ನು ತರುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಗಿಳಿಯು ತನ್ನ ಜನ್ಮ, ಮರಣದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಹಾರೀತನೆಂಬ ಋಷಿಪುತ್ರ ತನ್ನನ್ನು ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕರೆತಂದ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆಗ ತನ್ನನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜನೃದ ಕಥೆಯನ್ನೂ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ರಾಜ ತಾರಾಪೀಡ, ರಾಣಿ ವಿಲಾಸವತಿಯರ ಮಗ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಇವನು ಚಂದ್ರಾಂಶ ಸಂಭೂತ. ಇವನೂ, ಮಂತ್ರಿ ಶುಕನಾಸನ ಮಗ ವೈಶಂಪಾಯನ ಇಬ್ಬರೂ ಪ್ರಾಣಸ್ನೇಹಿತರಾಗಿ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡವರಾದರು. ಯುವರಾಜನಾದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಸ್ನೇಹಿತನೊಡನೆ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ಹಿಮಾಲಯದ ಹತ್ತಿರ ಕಂಡ ಒಂದು ಸುಂದರ ಕಿನ್ನರ ಮಿಥುನವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ

ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಹಳ ದೂರ ಸಾಗಿ ಅಚ್ಚೋದ ಸರೋವರದ ಬಳಿ ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಶಿವಾಲಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಎಂಬ ತಪಸ್ವಿನಿ ಇದ್ದಳು. ಆಕೆ ತನ್ನ ಕಥೆಯನ್ನು ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆ ವಿದ್ಯಾಧರ ರಾಜಪುತ್ರಿ. ಅದೇ ಸರಸ್ವಿನಿ ಬಳಿ ಹಿಂದೆ ಪುಂಡರೀಕನೆಂಬ ಋಷಿಕುಮಾರನಲ್ಲಿ ಅನುರಕ್ತಳಾಗಿ, ಅವನನ್ನು ನೋಡಲು ಮತ್ತೆ ಬರುವುದರೊಳಗಾಗಿ ಅವನು ವಿರಹ ತಾಪದಿಂದ ಮರಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸಹಗಮನ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಆಕಾಶವಾಣಿಯೊಂದು ಮತ್ತೆ ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮವಾಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ತಡೆಯಿತು. ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಿಂದ ಒಬ್ಬ ದಿವ್ಯ ಪುರುಷನು ಬಂದು ಪುಂಡರೀಕನ ದೇಹವನ್ನು ಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆತನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಗೆಳೆಯ ಕಪಿಂಜಲನು ಇನ್ನೂ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ತಪವನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಾ ಅವರ ಆಗಮನದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಆ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಸ್ನೇಹಿತೆ ಗಂಧರ್ವ ರಾಜಪುತ್ರಿಯಾದ ಕಾದಂಬರಿಯು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ತಪಸ್ವಿನಿಯಾಗಿರುವವರೆಗೆ ತಾನೂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ ವ್ರತದಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿದ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರಾಪೀಡನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ ಕಾದಂಬರಿಯ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ ಕಾದಂಬರಿಯರಲ್ಲಿ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಒಡನೆಯೇ ಗಾಢವಾದ ಅನುರಾಗವು ಅಂಕುರಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಕರೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ವಿರಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಬ್ಬರೂ ದೂತರಿಂದ ಸಂದೇಶಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಾಣನ ರಚನೆ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ಅವನ ಮಗ ಭೂಷಣ ಭಟ್ಟನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ) ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೊಡನೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ಪರಿವಾರ, ಸೈನ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಬಂದರೂ ಮಂತ್ರಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ವೈಶಂಪಾಯನನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಮತ್ತೆ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ವೈಶಂಪಾಯನನು ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯನ್ನು ರಾಗಾಂಧನಾಗಿ ಮೋಹಿಸಿ ಅವಳ ಶಾಪದಿಂದ ಗಿಳಿಯಾದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಗೆಳೆಯನ ದುಃಖದಿಂದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನೂ ಸತ್ತಂತೆ ಒರಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕಾದಂಬರಿ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನೂ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಆಕಾಶವಾಣಿ ಅವಳನ್ನು

ತಡೆದು ಪುನಃ ಅವರಿಬ್ಬರ ಸಮಾಗಮವಾಗುವುದೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಿಷ್ಟು ಜಾಬಾಲಿ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಕಥೆ. ಗಿಳಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನಾನೇ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪುಂಡರೀಕ ಮತ್ತು ವೈಶಂಪಾಯನ, ನೀನೇ ಚಂದ್ರಾಪೀಡ. ಈ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಕತೆ ತಿಳಿದೊಡನೆ ನಮ್ಮ ಶಾಪದ ಅವಧಿ ಮುಗಿಯಿತು, ಎಂದು. ಈ ಕಥೆ ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಶೂದ್ರಕ ರಾಜನು ಮೂರ್ಛೆ ತಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಕಾದಂಬರಿಯ ಸ್ವರ್ಪದಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ಜೀವ ಪಡೆದು ಏಳುತ್ತಾನೆ. ಗಿಳಿಯೂ ಪುಂಡರೀಕನ ರೂಪದಿಂದ ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಹತ್ತಿರ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರ ಸಮಾಗಮದೊಡನೆ ಸುಖವಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಕಥೆಯು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

‘ಕಾದಂಬರಿ’ಯು ಕಥಾ ಸಂವಿಧಾನ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮನ್ನು ವಾಸ್ತವ ಲೋಕದಿಂದ ಮಾಯಾಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಥಾ ಜಾಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಎಳೆಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಕಾದಂಬರೀ-ಚಂದ್ರಾಪೀಡರ ಪ್ರಸಂಗ; ಇನ್ನೊಂದು ಮಹಾಶ್ವೇತೆ-ಪುಂಡರೀಕರ ಚರಿತ್ರೆ. ಎರಡೂ ಕಥೆಗಳು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಕಥೆಯ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಜನ್ಮಗಳ ಅದ್ಭುತ ಹಾಗೂ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರೇಮಗಳ ವರ್ಣನೆ ಇದೆ. ದೊಡ್ಡ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಗಳಂತೆ ಕಥೆಯೊಳಗೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಭಾರತೀಯ ಕಥಾಕಾರರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಥಾವಿಸ್ತಾರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕಾವ್ಯರಸವು ಸಹೃದಯರನ್ನು ಮಂತ್ರಮುಗ್ಧರನ್ನಾಗಿಸಿ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ಲೇಖಕರಲ್ಲಿ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ಬಾಣನಿಗೆ ಸಂದಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಅಲಂಕಾರಿಕರು ಇವನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪಾಂಚಾಲೀ ರೀತಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿದರ್ಶನಗಳೆಂದು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳೂ, ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳು ಹಿತವಾಗಿ ಬೆರೆತ ಲಲಿತ ಪದ ವಿನ್ಯಾಸವೇ “ಪಾಂಚಾಲೀ ರೀತಿ”. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಬಾಣನ ಎರಡೂ ಕೃತಿಗಳ ನಡುವೆ ಕಾದಂಬರಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಗಳಿಸಿದೆ. ಇದರ ಕಥೆ ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿರುವಂತೆ, ಹೇಳುವ ವಿಧಾನವು ರೋಮಾಂಚಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವರ್ಣನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಚ್ಚರಿ ಮೂಡಿಸುವಂತಿದೆ. ಇವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಕವಿಗಿರುವ

ಕೌಶಲದಷ್ಟೇ ಆತನ ಅಗಾಧ ಜ್ಞಾನವೂ ನಮಗೆ ಅನುಭವ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಾಣನ ಸಮಾಸ ಪದಗಳು ಸುದೀರ್ಘವಾಗಿರುವುದು, ವಾಕ್ಯಗಳು ನೀಳವಾಗಿರುವುದು, ಇವನ ಗದ್ಯ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಮೆರುಗನ್ನೇ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಇವುಗಳ ಲಾಲಿತ್ಯ, ಮಾಧುರ್ಯಗಳು ಕಿವಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಕಾದಂಬರೀ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ವರ್ಣನೆ, ಶಬ್ದ ಸೌಂದರ್ಯ, ಪಾತ್ರ-ರಸಪೋಷಣೆ ಇವು ಕವಿಯ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಶಿಖರಕ್ಕೇರಿಸಿವೆ. ಇಂತಹ ಬಾಣನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಕಷ್ಟ. ಆದುದರಿಂದಲೇ बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम् ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆತನನ್ನು ಗೌರವಿಸಿರುವುದು.

ಹರ್ಷಚರಿತಮ್ :

ಹರ್ಷನಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿತನಾದ ಬಾಣನು ಅದರ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಗದ್ಯಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಈ ಕೃತಿಯಿಂದ ಹರ್ಷನ ಹೆಸರೂ ಅಜರಾಮರವಾಗುವಂತಾಯಿತು. ಇಡೀ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಹೊರಟ ಮೊದಲ ಗ್ರಂಥ ಹರ್ಷಚರಿತೆ. ಈ ಕೃತಿಯು ಎಂಟು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಹರ್ಷನ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಪೂರ್ಣ ವರ್ಣನೆ ಕೊಡುವ ಮುನ್ನವೇ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಬಾಣನ ಆತ್ಮವೃತ್ತಾಂತವು ಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಹರ್ಷನ ಪೂರ್ವ ವಂಶದವರ ಚರಿತ್ರೆ, ಅವನು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮುನ್ನ ಬಂದ ಆಪತ್ತುಗಳು, ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದ ರೀತಿ ಇವುಗಳು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಶ್ರೀ ಹರ್ಷನ ಪೂರ್ವಜರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಪುಷ್ಪಭೂತಿಯೆಂಬ ರಾಜನಿಗೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಾಧಕನಿಂದ ದೊರೆತ ವರದಾನದ ಸಹಾಯವು ಆತನು ಭೂಮಂಡಲವನ್ನು ಆಳುವ ರಾಜವಂಶದ ಪ್ರವರ್ತಕನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಮಹಾಪ್ರತಾಪನಾದ ರಾಜ ಪ್ರಭಾಕರವರ್ಧನನೇ ಹರ್ಷನ ತಂದೆ. ಆತನ ಪತ್ನಿ ರಾಣಿ ಯಶೋಮತಿಯೇ ಹರ್ಷನ ತಾಯಿ. ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನು ಹರ್ಷನ ಸಹೋದರ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಶ್ರೀ ಸಹೋದರಿ. ಈಕೆಯ ಪತಿ ಗೃಹವರ್ಮ, ತಂದೆ ಪ್ರಭಾಕರವರ್ಧನನಿಗೆ ಮಾರಣಾಂತಿಕ ರೋಗ ಬಂದಾಗ, ರಾಜ್ಯವರ್ಧನ, ಹರ್ಷವರ್ಧನರು ಹೂಣರನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಹರ್ಷನು ಬೇಗ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ತಂದೆಯು

ಮರಣ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಬಂದ ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಹರ್ಷವರ್ಧನನಿಗಾಗಲಿ ರಾಜ್ಯದ, ಪಟ್ಟದ ವ್ಯಾಮೋಹವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯವರ್ಧನನು ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುವಾಗಲು ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಂಗಿ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯ ಪತಿ ಗೃಹವರ್ಮನನ್ನು ಶತ್ರುಗಳು ಕೊಂದಿರುವರೆಂದೂ, ಇದರಿಂದ ನೊಂದ ಆಕೆಯು ಶತ್ರುಗಳ ಕೈಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾಡನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಹರ್ಷನು ತನ್ನ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಬದಿಗೊತ್ತಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ನಿವಾರಿಸಿ, ಆತ್ಮಹತ್ಯೆಗೆ ಸಿದ್ಧಳಾಗಿದ್ದ ರಾಜ್ಯಶ್ರೀಯನ್ನೂ ಪತ್ತೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕರೆತರುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುವಾಗಿದ್ದ ದಿವಾಕರ ಮಿತ್ರನ ಸಹಾಯವೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಬಾಣನಿಗೆ ಹರ್ಷನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಇಂದಿನ ಚರಿತ್ರಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲ. ಪುರಾಣ ಕಥೆಯಂತೆ ಅದನ್ನೂ ಒಂದು ರೋಮಾಂಚಕ ಕಥೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ವೀರ-ಅದ್ಭುತ-ಕರುಣ-ಶಾಂತ ಮೊದಲಾದ ರಸಗಳನ್ನು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಸಂಯೋಜಿಸಿ, ವರ್ಣನಾ ಕೌಶಲದಿಂದ ಓದುಗರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೆಳೆಯುವುದೇ ಆತನ ವಿವಕ್ಷೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವ ಯಶಸ್ಸನ್ನೂ ಗಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಕೆಲವು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಗಳು ಬಂದರೂ ಅವು ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವಸ್ತುವನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ 'ಆಖ್ಯಾಯಿಕೆ' ಎಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಹರ್ಷಚರಿತೆಗೆ ಇದೆ. ಈ ಕೃತಿಯು ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥ, ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ರಸಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ಮನಮೋಹಕವಾಗಿದೆ. ಪಾಂಚಾಲಿ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಕಾವ್ಯವು ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಬಾಣಪ್ರಶಂಸಾ -

೧. ಬಾಣೋच्छಿष्टं जगत्सर्वम् ।
೨. कादम्बरीरसज्ञानामाहारोऽपि न रोचते ।
೩. बाणं तु सर्वेश्वरमानतोऽस्मि । (उदयसुन्दरीकथा-सोड्डलः)
೪. रुचिरस्वरवर्णपदा रसभाववती जगन्मनो हरति ।

तत्किं तरुणी नहि नहि वाणी बाणस्य मधुरशीलस्य ॥
(विदग्धमुखमण्डन-धर्मदासः)

೫. ವಾಣಿ ಬಾಣೋ ಬಭೂವೇತಿ । (ಆರ्यಸಪ್ರಶಸ್ತಿ-ಗೋವರ್ಧನಃ)
 ೬. ಹೃದಯವಸತಿಃ ಪञ್ಚಬಾಣಸ್ತು ಬಾಣಃ । (ಪ್ರಸನ್ನರಾಘವಃ-ಜಯದೇವ)
 ೭. ಸುಬಂಧುರ್ಬಾಣಭಟೃಶ್ಚ ಕವಿರಾಜ ಇತಿ ತ್ರಯಃ ।
 ವಕ್ರೋಕ್ತಿಮಾರ್ಗನಿಪುಣಾಃ ಚತುರ್ಥೋ ವಿद्यತೇ ನ ವಾ ॥
 (ರಾಘವಪಾಂಡವೀಯಮ್-ಕವಿರಾಜಃ)

3) ದಂಡಿ : ದಶಕುಮಾರಚರಿತ - ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃವೆಂದರೆ ದಂಡಿ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಹಾಕವಿಯಾದ ಭಾರವಿಯ ಮರಿಮಗನೇ ದಂಡಿ ಎಂದು 'ಅವಂತೀ ಸುಂದರೀ ಕಥಾಸಾರ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ದಂಡಿ ಕಾಂಚಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ನೆಲೆಸಿ ಅನಂತರ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಚಾಲುಕ್ಯ ದೊರೆ ಒಂದನೆಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ದೇಶಾಂತರ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಪಲ್ಲವ ದೊರೆಯಾದ ನರಸಿಂಹಶರ್ಮನು ಕಾಂಚಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಂಡಾಗ ದಂಡಿ ಪುನಃ ಆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಈ ಘಟನೆಯು ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದರಿಂದ ದಂಡಿಯು ಆ ಕಾಲದವನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದಂಡಿಯು 'ಅವಂತೀ ಸುಂದರೀ ಕಥಾ' ಎಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದು ಅದು ಅಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದೆ. ದಂಡಿಯು ಕಾವ್ಯಾದರ್ಶ ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತವೆಂಬ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಗದ್ಯಶೈಲಿಯು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು 'ದಂಡಿನಃ ಪದಲಾಲಿತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತವು ಇಂದು ನಮಗೆ ದೊರೆತಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕಾ, ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕಾ ಎಂದು ಮೂರು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಪೂರ್ವ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಐದು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳೂ, ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತದಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಉಚ್ಚಾಸ್ವಗಳೂ, ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಚ್ಚಾಸ್ವವೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಪೀಠಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿರುವುದರಿಂದ

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕವಿಗಳು ಈ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಮಗಧದೇಶದ ರಾಜನಾಗಿದ್ದ ರಾಜಹಂಸನ ಮಗ ರಾಜವಾಹನ. ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಮಂತ್ರಿ ಕುಮಾರರೊಡನೆ ಬೆಳೆದು ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪ್ರವೀಣನಾದನು. ಅವರಲ್ಲರೂ ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮೇಲೆ ರಾಜನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ದೇಶ ತಿರುಗಲು ಹೊರಟರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದಾಗ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮಾತಂಗ ಎಂಬುವನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ರಾಜವಾಹನನು ಪಾತಾಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಮಂತ್ರಿಕುಮಾರರು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎದ್ದು ರಾಜವಾಹನನನ್ನು ಕಾಣದೆ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಲು ನಾನಾ ಕಡೆಗೆ ತೆರಳಿದರು. ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಸದಿಂದ ಸುಂದರಿಯರಾದ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದರು. ಮುಂದೆ ವಿಧಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿದಾಗ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ಹತ್ತು ಜನ ಕುಮಾರರು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದೇ ದಶಕುಮಾರ ಚರಿತೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಜನ ಗದ್ಯಕವಿಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ಕೃತಿಗಳು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಧನಂಜಯನ ತಿಲಕಮಂಜರೀ, ಸೊಡ್ಡಲನ ಉದಯಸುಂದರೀ ಕಥಾ, ವಾದೀಭಸಿಂಹನ ಗದ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿ, ವಾಮನನ ವೇಮಭೂಪಾಲಚರಿತ-ಮುಂತಾದವು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ತಿಲಕಮಂಜರೀ :

ಈ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ಕರ್ತೃ ಧನಪಾಲ. ಇವನ ಕಾಲ ಸುಮಾರ ಕ್ರಿ.ಶ. 1000. ಧಾರಾನಗರದ ದೊರೆಗಳಾಗಿದ್ದ ಸೀಯಕ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಪತಿಗಳು ಇವನ ಆಶ್ರಯದಾತರು. ತನ್ನ ದೊರೆಯನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಇವನು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇದರಲ್ಲಿ ತಿಲಕ ಮಂಜರೀ ಮತ್ತು ಸಮರಕೇತು ಇವರ ನಡುವಿನ ಕಥೆಯನ್ನು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕವಿ ಧನಪಾಲನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಾಣನನ್ನು ಅನುಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಪ್ರಾರಂಭದ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಗಳಾದ

ಬಾಣ, ಭವಭೂತಿ, ರಾಜಶೇಖರ, ರುದ್ರ, ಮಹೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಕರ್ದಮಹಾರಾಜರ ಪ್ರಶಂಸೆ ಇದೆ.

ವೇಮ-ಭೂಪಾಲಚರಿತ (ವೀರ ನಾರಾಯಣ ಚರಿತ) :

ಬಾಣಕವಿಯ ವತ್ಸಗೋತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಜನಿಸಿದ ವಾಮನನು, ಬಾಣನ ನಂತರ ಅವನಿಗೆ ಸರಿದೂಗುವಂತೆ ಸರಸಗದ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸುಳ್ಳು ಮಾಡಲು ಬಯಸಿ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಹೀಗೆಂದು ಕವಿ ವಾಮನನೇ ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಕವಿ ತನ್ನನ್ನು 'ಅಭಿನವಬಾಣ' ಎಂದು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಬಾಣನಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿತನಾಗಿ ಕವಿಯು ತನ್ನ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ವೇಮಭೂಪಾಲನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರಾಜನು ಕೊಂಡುವೀಡುವಿನಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದನು. (ಕ್ರಿ.ಶ. 1403-1420) ವತ್ಸಗೋತ್ರದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ವೇಮಭೂಪನು ಈ ಗದ್ಯಕಾವ್ಯದ ನಾಯಕ. ಇವನ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾವ್ಯದ ಶೈಲಿಯು ರಮಣೀಯವಾಗಿದೆ. ಕವಿಯು ಬಾಣಭಟ್ಟನಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅನುಕರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿಗಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಥಾಗ್ರಂಥಗಳು

1) **ಬೃಹತ್ಕಥೆ** - ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರಂಜಿಸುವ ಕಥೆಗಳು ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಥೆಗಳು ರಚಿತವಾಗಿವೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕಥೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಥಾಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ 'ಬೃಹತ್ಕಥೆ', ಗುಣಾಡ್ಯನೆಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಒಂದು ಪಿಶಾಚಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಪೈಶಾಚೀ ಎಂಬ ಪ್ರಾಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿಯ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ರಚಿತವಾಗಿರಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಇದರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದಂತೆ ಇದೂ ಒಂದು ಉಪಜೀವ್ಯ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ದುರದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ಬೃಹತ್ಕಥೆ ಇಂದು ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಇದರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಅನುವಾದವೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಗಂಗರಾಜ ದುರ್ವಿನೀತನ ಕೃತಿಯೂ ದೊರಕಿಲ್ಲ. ಇದರ ತಮಿಳು ಭಾಷಾಂತರವಾದ 'ಪೆರುಂಗತ್ಯೆ'ನ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ಮಾತ್ರ ದೊರಕಿವೆ.

ಬೃಹತ್ಕಥೆಯು ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪಾಂತರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿರುವ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳು ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದು ಅವು ಮಾತ್ರ ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲೇ ಇವೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂಬತ್ತರಿಂದ ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದೊಳಗೆ ರಚನೆಯಾಗಿರುವ ಆ ಕೃತಿಗಳೆಂದರೆ-ಬೃಹತ್ಕಥಾಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ, ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಮಂಜರಿ ಮತ್ತು ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ.

2) **ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ** - ಬುಧಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಇದು ನೇಪಾಳದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಬೃಹತ್ಕಥೆಯು ನೇಪಾಳೀಪಾಠವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇದರ ಪೂರ್ಣಪಾಠ ದೊರೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 25,000 ಶ್ಲೋಕಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಈಗ 28 ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗವಾಗಿರುವ 4539 ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇವೆ. 'ಬೃಹತ್ಕಥಾಶ್ಲೋಕ ಸಂಗ್ರಹ' ಎಂದು ಇದರ ಹೆಸರು ಇರುವುದರಿಂದ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕರೂಪದ ಮೂಲಗ್ರಂಥವೂ ಇದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಬುಧಸ್ವಾಮಿಯು ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾವ್ಯವೂ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮತ್ತು ಪ್ರದ್ಯೋತ ಮಹಾಸೇನನ ಮರಣ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿದೆ. ಪ್ರದ್ಯೋತನ ಮಗನಾದ ಗೋಪಾಲನು ಪಿತೃಘಾತಕನೆಂಬ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಸಹೋದರನಾದ ಪಾಲಕನಿಗೆ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಲಕನೂ ಹೆದರಿ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಗೋಪಾಲನ ಮಗನಾದ ಆವಂತಿವರ್ಧನನು ರಾಜನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಪ್ರಣಯ ಕಥೆ, ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ನರವಾಹನದತ್ತನ ಪ್ರೇಯಸಿಯರ ಕಥೆ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಮಂಗಳ ಪದ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿರುವ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬುಧಸ್ವಾಮಿಯು ಕೇವಲ ಒಂದು ಕಡೆ ಮಾತ್ರ ಗುಣಾಡ್ಯನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆ.

3) ಬೃಹತ್ಕಥಾ ಮಂಜರಿ - ಕಾಶ್ಮೀರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದ ಅನಂತ ಎಂಬ ರಾಜನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದ ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನ. ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು ರಾಮಾಯಣ ಮಂಜರಿ ಮತ್ತು ಭಾರತ ಮಂಜರಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಸಂಗ್ರಹ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ 'ಔಚಿತ್ಯ ವಿಚಾರ ಚರ್ಚಾ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ 18 ಲಂಬಕಗಳೂ 7500 ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಇವೆ. ಗುಣಾಡ್ಯನ ಕಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಕಥಾಪೀಠವು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿದೆ. ಉದಯನ ವಾಸವದತ್ತೇಯರ ಪ್ರಣಯ, ಲಾವಣಕ ವೃತ್ತಾಂತ, ಪದ್ಮಾವತಿಯ ವಿವಾಹ ಮುಂತಾದ ಘಟನೆಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಅದರ ಘಟನೆಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

4) ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ - ಕಾಶ್ಮೀರದ ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಕವಿ ಸೋಮದೇವನು ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನೂ ಕೂಡ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದವನೇ. ಸುಮಾರು 24,000 ಶ್ಲೋಕಗಳ ಈ ಕೃತಿಯು ಬೃಹತ್ಕಥಾಧಾರಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಶೈಲಿಯು ಲಲಿತವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವೂ ಆಗಿದೆ. ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ರಚನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವನು ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದ ಏಳು ವಿದ್ಯಾಧರರ ಕಥೆಯನ್ನು ಕದ್ದು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ಬಹಿರಂಗ ಪಡಿಸಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಪುಷ್ಪವಂತನು ತನ್ನ ಸೋದರನಾದ ಮಾಲ್ಯವಂತನೊಂದಿಗೆ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಂಧ್ಯಾಟವಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಣಭೂತಿಯೆಂಬ ಪಿಶಾಚಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಪುಷ್ಪವಂತನು ಶಾಪಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗುಣಾಡ್ಯನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಾಲ್ಯವಂತನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನದ ಅರಸನಾದ ಶಾತವಾಹನನ ಅಮಾತ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯೋದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತವನ್ನು ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿದ್ದ ಈತನು ವಿಂಧ್ಯಾಟವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಾಣಭೂತಿಯಿಂದ ವಿದ್ಯಾಧರರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಏಳು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಾಜನ ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದಾಗ

ಅವನು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲು ಗುಣಾಡ್ಯನು ತಾನು ಬರೆದಿದ್ದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬೆಂಕಿಗೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಶಿಷ್ಯರ ಒತ್ತಾಯದಿಂದ ಆತನು ಉಳಿಸಿದ ಒಂದು ಕಥೆಯೇ ಈ ಬೃಹತ್ಕಥೆ. ಕೌಶಾಂಬಿಯ ರಾಜನಾದ ಉದಯನನ ಮಗ ನರವಾಹನದತ್ತನ ಸಾಹಸಗಳೇ ಇದರ ಮುಖ್ಯವಸ್ತು.

5) ಅವದಾನ ಮತ್ತು ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳು - ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಥಾ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪುನರ್ಜನ್ಮದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಬೌದ್ಧ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅವದಾನಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಅವದಾನ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ವೀರೋಚಿತ ಕೃತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪುರುಷನೊಬ್ಬನು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅವನು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ವೀರೋಚಿತ ಕರ್ಮಗಳೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮೂರು ಅವದಾನ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಅವದಾನ ಶತಕ ಎಂಬುದು ನೂರು ಅವದಾನ ಕಥೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. 'ದಿವ್ಯಾವದಾನ' ಮತ್ತೊಂದು ಕೃತಿ. ಈ ಎರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸುಮಾರು ಒಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದ ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನು 'ಅವದಾನ ಕಲ್ಪಲತಾ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿ 107 ಕಥೆಗಳಿವೆ.

ಬೌದ್ಧ ಜಾತಕಗಳೂ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿವೆ. ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧನ ಜನ್ಮದ ಕಥೆಗಳು ಈ ಜಾತಕಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಮೂಲವಸ್ತುವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜಾತಕಮಾಲಾ ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಾಲಂಕಾರ ಅಂತಹ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳು.

6) ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ - ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವ ಕೃತಿಯೆಂದರೆ ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ. ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ವೇತಾಳವೊಂದು ಹೇಳಿದ 25 ಕಥೆಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ. ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ವೇತಾಳ ಪಂಚವಿಂಶತಿಯ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ವೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿಯೂ ಸಹ ಪಾಠಾಂತರಗಳ ಹಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳಲಾಡಿದೆ. ಒಂದೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪಾಠವು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಕಥೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹಗಳೇ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿ

ಬಂದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಗದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಹೀಗಿದೆ.

ರಾಜಾ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನು ಸಿದ್ಧಪುರುಷನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲು ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಶವವನ್ನು ಮೌನದಿಂದ ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿರುವಾಗ ಬೇತಾಳವೊಂದು ಆ ಹಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೊಂದನ್ನು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ಸಮಂಜಸವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಿದಾಗ ಮೌನಭಂಗವಾಗಲು ಅದು ಪುನಃ ತಾನಿದ್ದ ಮರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ನೇತಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಸಿದ್ಧಪುರುಷನು ಧೂರ್ತನೆಂಬ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಬೇತಾಳವು ರಾಜನಿಂದ ಆತನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿ ಕಡೆಗೆ ರಾಜನಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯುಂಟಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

7) ಸಿಂಹಾಸನ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಿಕಾ - ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್ ಎಂದರೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಸಿಂಹಾಸನವು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೂತು ಹೋಗಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಭೋಜರಾಜನು ತೆಗೆಸಿದ್ದನು. ಒಂದು ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾಸನಾರೋಹಣ ಮಾಡಲು ಅವನು ಹೊರಟಿದ್ದಾಗ ಆ ಸಿಂಹಾಸನದ ಹದಿನಾರು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಒಟ್ಟು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಗೊಂಬೆಗಳು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಗುಣಗಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಅಂತಹ ಗುಣಗಳು ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಭೋಜರಾಜನೂ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೇರಬಹುದೆಂದು ಅವು ಹೇಳಿದವು. ಹೀಗೆ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಾಸನ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಿಕಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಇದರ ಕರ್ತೃ ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ರಚನೆಯ ಕಾಲವೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ಪಾಠಾಂತರಗಳೂ ದೊರೆತಿವೆ. ಒಂದು ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲೂ ಇರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

8) ಶುಕಸಪ್ತತಿ - ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ಕಥೆಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿದೆ. ದೇವದಾಸ ಎಂಬುವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಮ್ಮೆ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಅವನು ಪರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿ ಬಂದು ತಾನು ಸಾಕಿರುವ ಗಿಳಿಯನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಹೋದನು. ಆದರೆ ಅವಳು ಆ ದೇಶದ ರಾಜನೊಡನೆ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಬಯಸಿ ಹೊರಡಲು ಸಿದ್ಧವಾದಾಗ ಗಿಳಿಯು ಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲಾ ಅವಳು ತನ್ನ

ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ರಾತ್ರಿಗಳು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಆಕೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಎಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ದಿನ ದೇವದಾಸನು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ.

ಶುಕಸಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳಿದ್ದು ಯಾವುದು ಮೂಲವೆಂದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪಾಂತರಗಳೂ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಹೆಂಡತಿಯರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪಂಚತಂತ್ರವು ಎರವಲು ಪಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪದ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಪಾಠಾಂತರವಿದ್ದು ಇದರ ಕರ್ತೃವಿನ ಹಾಗೂ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.

9) ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧ - ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೋಜರಾಜನಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಸ್ವತಃ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದು ಅನೇಕ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇವನ ಬಗ್ಗೆ ದಂತ ಕಥೆಗಳಂತೂ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಸಮಕಾಲೀನರಲ್ಲದ ಕವಿಗಳು ಇವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದರು ಎನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಥೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಹನ್ನೊಂದನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಧಾರಾ ನಗರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಭೋಜರಾಜನು ಒಬ್ಬ ಆದರ್ಶ ರಾಜನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಇಂತಹ ರಾಜನನ್ನು ಹೊಗಳುವುದೇ ಒಂದು ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ ಬಲ್ಲಾಳಸೇನ ಎಂಬ ಕವಿಯು ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧ ಎಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದನು. ಇವನ ಕಾಲ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನಾರನೇ ಶತಮಾನ. ಭೋಜ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿದ್ದು ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯು ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅವನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಕವಿಗೋಷ್ಠಿ ಮತ್ತು ವಿದ್ವತ್ ಗೋಷ್ಠಿಯ ರಸಮಯ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಭಿನ್ನ ಕಾಲದ ಕವಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವಹೀನವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯವಿನೋದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಉನ್ನತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ. ಸಮಸ್ಯಾಪೂರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ವಿದ್ವನ್ನನೋರಂಜಕಗಳು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿವೆ. ಒಂದೆರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕವಾಗಿವೆ.

ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕೇ ಮದವಿಹ್ವಲಾಯಾಃ |
 ಹಸ್ತಚ್ಯುತೋ ಹೇಮಘಟಸ್ತರುಣ್ಯಾಃ |
 ಸೋಪಾನಮಾಸಾದ್ಯ ಚಕಾರ ಶಬ್ದಂ
 ಟಟಂ ಟಟಂಟಂ ಟಟಟಂ ಟಟಂಟಃ ||

ಭೋಜನೂ ಸೇರಿದಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಜನರು ಒಂದೊಂದು ಪಾದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಭೋಜ : ಪರಿಪತತಿ ಪಯೋನಿಧೌ ಪತಂಗಃ
 ಬಾಣ : ಸರಸೀರುಹಾಮುದರೇಷು ಮತ್ತಭೃಂಗಃ |
 ಮಹೇಶ್ವರ : ಉಪವನತರುಕೋಟರೇ ವಿಹಂಗಃ
 ಕಾಳಿದಾಸ : ಯುವತಿಜನೇಷು ಶನೈಃ ಶನೈರನಂಗಃ ||

ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳು

ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾಯಿತು, ಕೇಳಿದ್ದಾಯಿತು, ಕಾಲ ಕಳೆದದ್ದೂ ಆಯಿತು. ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕೆ? ನಮ್ಮ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಇನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ಪ್ರಯೋಜನ ಬೇಡವೇ? ಬೇಕಾದರೆ ಯಾವ ತರಹದ್ದು ಆಗಿರಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ರೂಪವಾಗಿ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳೂ ರಚನೆಯಾಗಿವೆ. ಮನರಂಜನೆ ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಕಥೆಗಳು ನಮಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನೂ ನೀಡುವಂತಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಚೆನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ! ಭೂತಕಾಲವು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಗೆ ಬೆಳಕನ್ನು ನೀಡುವಂತಿರಬೇಕು. ನಾವು ಹಿಂದಿನ ತಪ್ಪುಗಳಿಂದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿತು ಮುಂದೆ ಅಂತಹ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡದಂತಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ನೀತಿಬೋಧನೆ ಮಾಡುವ ಘಟನೆಗಳು ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಅವು ಕಥೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೂ ಒಳ್ಳೆಯದೆ, ಅಂತಹ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬರಲಾಗಿದೆ. ಉಪನಿಷತ್ತು, ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ನಮಗೆ ನೀಡಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಗ್ರಂಥರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ತಲೆತಲಾಂತರಗಳಿಂದ ಕೇಳಿರುವ ಕಥೆಗಳೂ ಇವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದೆಡೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ರೂಪ ಕೊಟ್ಟು

ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಕಥೆಗೆ ಪೋಷಕವಾದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಆಯ್ದು ಒಟ್ಟಾರೆ ನೀತಿಬೋಧಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಪಾತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನೀತಿ ಬೋಧಿಸಿರುವುದು ಈ ಗ್ರಂಥಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಇಂತಹ ಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಇರುವ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಲೋಕಪ್ರಿಯವಾಗಿವೆ. ಪಂಚತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಹಿತೋಪದೇಶ ಆ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳು.

10) ಪಂಚತಂತ್ರ - ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಪಂಚತಂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಶ್ವದೆಲ್ಲೆಡೆ ಓದುಗರ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿವೆ. ಪಂಚತಂತ್ರದ ಅನುವಾದವಿಲ್ಲದ ಭಾಷೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇನೋ! ಕ್ರಿ.ಶ. ಆರನೇ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಪಹ್ಲವಿ ಭಾಷೆಗೆ ಇದು ಅನುವಾದಗೊಂಡಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ ಎಂಬುವನು ರಚಿಸಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಇವನ ಕಾಲದೇಶಾದಿಗಳು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಪಂಚತಂತ್ರದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥದ ರಚನೆಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಮರಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಮೂರು ಜನ ಗಂಡು ಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದರು. ಅವರಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ, ರಾಜ್ಯಾಸಕ್ತಿಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಗೆ ತರಲು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ರಾಜನು ಕೇಳಿದನು. ಆಗ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮ ಎಂಬ ಪಂಡಿತನು ರಾಜಕುಮಾರರನ್ನು ಆರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿಜ್ಞರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಭರವಸೆ ನೀಡಿದನು. ರಾಜನು ಒಪ್ಪಿ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅವನ ವಶಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಆ ಪಂಡಿತನು ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ಅವರು ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುಶರ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಕಥೆಗಳೇ ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿವೆ.

ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಐದು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ತಂತ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ತಂತ್ರವೆಂದರೆ ಉಪಾಯವೆಂದರ್ಥ. ಮಿತ್ರಭೇದ, ಮಿತ್ರಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿ ಕಾಕೋಲೂಕೀಯ, ಲಬ್ಧಪ್ರಣಾಶ ಮತ್ತು ಅಸಮೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿತ್ವ-ಇವು ಐದು ತಂತ್ರಗಳು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಂತ್ರದಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳಿದ್ದು ಒಂದು ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿದೆ. ಕಥೆ ಹೇಳುವ ಶೈಲಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದೆ.

ಸರಳವಾದ ಭಾಷೆ, ನೇರ ನಿರೂಪಣೆ, ವರ್ಣನೆಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಅಂಶಗಳು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಧೀತೇ ಯ ಇದಂ ನಿತ್ಯಂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶೃಣೋತಿ ಚ |

ನ ಪರಾಭವಮಾಪ್ನೋತಿ ಶಕ್ತಾದಪಿ ಕದಾಚನ ||

“ಈ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಓದುವವರು ಇಂದ್ರನಿಂದಲೂ ಸೋಲನ್ನು ಹೊಂದಲಾರರು”

11) ಹಿತೋಪದೇಶ - ಪಂಚತಂತ್ರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ರಚನೆಯಾದ ನೀತಿಬೋಧಕ ಕಥೆಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ ಹಿತೋಪದೇಶ. ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತನೆಂಬುವನು ಇದರ ಕರ್ತೃ. ಇದರ ರಚನೆಯ ಕಾಲ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಧವಳಚಂದ್ರ ಎಂಬ ರಾಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕವಿ ಇದ್ದನು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆ ರಾಜನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಖರವಾಗಿ ಏನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.

ಪಂಚತಂತ್ರದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲೇ ಹಿತೋಪದೇಶವು ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇದರಲ್ಲಿರುವ 45 ಕಥೆಗಳ ಪೈಕಿ ಸುಮಾರು 25 ಕಥೆಗಳು ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿವೆ. ಸ್ವತಃ ಕವಿಯೇ ಇದನ್ನು ಗ್ರಂಥದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಿತ್ರಲಾಭ, ಸುಹೃದ್ಭೇದ, ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ವಿಗ್ರಹ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳು ಇದರಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚು. ಪಂಚತಂತ್ರದಂತೆ ಇದೂ ಕೂಡ ಅನೇಕ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಅನುವಾದಗೊಂಡಿದೆ.

ಮಿತ್ರಲಾಭಃ ಸುಹೃದ್ಭೇದೋ ವಿಗ್ರಹಃ ಸಂಧಿರೇವ ಚ |

ಪञ्ಚತನ್ತ್ರಾತ್ ತಥಾನ್ಯಸ್ಮಾತ್ ಗ್ರಂಥಾದಾಕೃಷ್ಯ ಲಿಖ್ಯತೇ ||

ಇದರ ಭಾಷೆ ಹಾಗೂ ಶೈಲಿ ಪಂಚತಂತ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯಲು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಕೃತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

Sanskrita Gadya Kavya

Sanskrit Prose Romance

‘अपादः पदसन्तानो गद्यम्’-Sanskrit rhetoricians have classified Gadya Kavya as a major branch of literature. But there is a great paucity of prose in Sanskrit in the classical age. However, prose seems to have been more freely handled in the earlier ages. In the Vedic literature, several passages in the Brahmanas and the Upanishads and a vast portion of the Yajurveda are in prose. There are sometimes whole narratives in prose interspersed here and there in the Puranas. In the succeeding ages, prose was used as the medium of commentary on works of philosophy and grammar. The Mahabhashya of Patanjali is written in prose. Shankara, Ramanuja and Madhva have written commentaries on the Vedanta sutras of Badarayana in prose. Even in recent ages, the commentators have written their gloss on the standard works in prose form. The earliest works in prose, written purely with a literary purpose belong to the 6th and the 7th centuries A.D. The highly developed form of the works indicate that Gadya Kavyas ought to have been long before in vogue and must have grown to its present form after many centuries of development.

Patanjali of the 2nd Century B.C. has composed the Mahabhashya which is itself a very brilliant specimen of Sanskrit prose. He mentions Vasavadatta, Sumanottara and Bhaimirathi as example of Akhyayikas although the names of their authors are not mentioned. Bana in his

Harshacharitha, refers to Akhyayikas in general and to Bhattara Harichandra in particular. Dhanapala in his Tilakumanjari refers to Charumathi of Vararuchi and Tarangavati of Sripalitha. Jalhana refers to Ramila and Somila as authors of Sudrakakatha. These references sufficiently amplify the view that Gadya Kavya was a popular form of literature even in very early ages, although the works of the early period have not been preserved. The sixth and the seventh centuries can be called the age of Prose Romances, because the greatest writers of prose-Dandin, Subandhu and Bana belong to this age. Only first rate poets could write prose works of high literary standard and hence the saying गद्यं कवीनां निकषं वदन्ति.

1) Dandin : Dandin has been credited with three works the Dashakumaracharita, a prose romance, the Kavyadarsa, a treatise on Alankara and Avantisundarikatha, another prose work. The probable date of Dandi is later half of 6th century AD. It is not known whether Dandin was the poet's real name or a title acquired later. Some say that it was a title obtained as a result of using the word दण्ड several times in the Mangala sloka of Dasakumara Charita.

The Dasakumaracharita as we have it now is incomplete. As the title suggests it deals with the stories of ten princes. There are three parts-Purva Pitika, the main body and the Uttara Pitika. Prince Rajavahana, the hero of the story is the son of king Rajahamsa of Magadha and is born during his parents' life in the forest after a defeat by Manasara, king of Malva. Two other princes,

Apaharavarma and Upaharavarma are the sons of the king of Videha, an ally of Rajahamsa. These three princes and seven other young lads who are the sons of the three ministers of the over-thrown king of Magadha together constitute the group of 'ten princes'. Born under the same shadow of misfortune in diverse places, they come together by accident and start in quest of their fortune. On the way Rajavahana parts from his friends and follows a Brahmin who seeks his help to Patalaloka. The other nine princes, left behind, wander in different directions in search of their long lost leader. Each one of them, meeting Rajavahana after many years, narrates the romantic experience of his adventures during his wanderings.

Dandin is famous for his simple and graceful style-दण्डिनः पदलालित्यम्-is a popular saying. Dandin is beyond doubt a master of prose style and it is a pity that his model has not been taken up by succeeding authors who chose to imitate the inimitable and complicated style of Bana and Subandhu.

Avantisundarikatha is another romance which tradition attributes to Dandin. The author narrates in prose the story which is almost identical with that of the Purvapitika of Dasakumaracharitam.

2) Subandhu : Subandhu is the author of the prose work Vasavadatta. Bana refers to a prose work by name Vasavadatta-‘कवीनामगलदर्पो नूनं वासवदत्तया.’ If this reference is to the work of that name written by Subandhu, then he must have

lived in the 7th Century as an elder contemporary of Bana.

Vasavadatta is a romance dealing with the story of the heroine of that name. The hero, Kandrapaketu and the heroine Vasavadatta dream of each other's beauty. Meeting with great difficulty they elope together to the Vindhya Mountains, with the help of a magic steed. Soon Vasavadatta is transformed into a stone for her intrusion into the peaceful garden of an ascetic. After a long search the casual touch of the lover's hand recalls her to life and they marry.

As a result of the difficult words and puns, the sentiments described in this work do not appeal to the reader.

3) Bana - Life of Bana

Ancient Sanskrit authors generally give little or no information concerning themselves in their works. Fortunately Bana is an exception to this. Indeed, he has written a prose romance Harshacharita, which is the chief source from which we get details of Bana's life. There he deals elaborately with the origin of his own family and a portion of his life. The first part of it treats of Bana's life.

Bana traces his origin to the gods. The Brahmin sage Kubera was a descendant of the famous Vatsyayana race which had its origin in the union of Sage Dadhicha with Sarasvati while she was on earth owing to the curse of Sage Durvasa. His great grandson, Chitrabanu begot Bana through Rajadevi. Early in childhood, Bana lost his mother

and at fourteen, he lost his father too. His father had tended him carefully. Bana has given expression to his father's affection, in describing the loving care of Vaisampayana's father. He led a wayward life in his early days for which he became an object of reproach. But when he returned home, he had gathered experience. He took to a settled life in a village called Pritikuta, to the west of the river Shona and at a short distance from Sri Harsha's country. Summoned to the court of Harsha, he was at first received coldly. Later on, he became attached to the court of Harsha who became his great patron. Bana has celebrated him, in his famous work Harshacharita.

Data of Bana

The date of Bana can be determined with some amount of precision by a reference to the account of king Harsha given by the Chinese pilgrim-Hiuen Tsang. The details relating to the accession to the throne of Kanyakubja by Harshavardhana recorded by the Chinese pilgrim substantially tally with those set out by Bana in his Harshcharita. It therefore follows that king Harsha, the great patron of Bana is identical with Harshavardhana. referred to as the then ruler of Kanyakubja by the Chinese pilgrim, Hiuen Tsang. He toured India for a period of sixteen years leaving China in 629 AD. This lead us to assign Bana's date to the first half of the 7th Century A.D.

Works of Bana

Bana is the author of two works in prose, the Kadambari based on romantic fiction and the Harshacharita which is built on a historical plot.

The poet has left both the works incomplete. The story of the Kadambari deals with the love of Chandrapida, a prince of Ujjain for Kadambari, the heroine, a princess of the Gandharva land. With this is interwoven the love story of Vaishampayana, the friend of Chandrapida, and Mahashweta the daughter of a Gandharva chieftain. The main episode of the Kadambari is taken from the Brihatkatha of Gunadhya and Bana has remarkably heightened the artistic appeal of the plot. Bhushana Bhatta also known as Pulinda, the son of Bana, completed the work of his father by writing the latter part of the Kadambari. He is decidedly inferior to his father as a literary artist, but we owe to him the completion of a very intricate story which, if unfinished, would have remained quite mystifying.

Harshachrita is a historical romance in which Bana has immortalized his royal patron. It is also considered as the first biography in Sanskrit. He has given a brief summary of the models of poetry whom he admired. Historically the composition is of minimal value. The work is in eight chapters and incomplete.

Bana is believed to have written Chandishataka, Parvati Parinaya and Makutataditaka. But it has been proved that Vamana Bhatta Bana of the 15th century is the author of Parvati Parinaya.

Style of Bana

Bana stands unrivalled in the field of Sanskrit prose literature. He had a wide command of vocabulary, and he seems to have conformed very

strictly to the precept-‘ओजस्समास-भूयस्त्वमेतद्गद्यस्य जीवितम्’. Bana’s merits were acknowledged by all ancient writers so much so that the expression-‘बाणोच्छिष्टं जगत्सर्वम्’ came to be commonly accepted. With regard to the literary merits of Kadambari, though the young and superficial reader finds it uninteresting of tiring his patience, yet men of literary taste and experience will realize the truth of the statement-‘कादम्बरीरसज्ञानामाहारोऽपि न रोचते’. A profusion of lengthy but flowing compounds, an abundance of **Slesha and Virodhabhasa**, the device of weaving story within story, the richest of imagery, a plethora of descriptive detail, a smooth and graceful diction, an interesting development of the Rasas of **Sringara** and **Karuna**, a delineation of characters which at the outset appear to be supernatural, but on closer scrutiny turn out to be true to life, a minute study of human nature, its frailties and short comings, his description of nature as also of court life and the like are some of the characteristics of Bana which have elevated him to a rank far above all other prose writers in Sanskrit. Bana introduces Mahashweta to us, with her long story and past events, before we are introduced to Kadambari. Mahashweta’s story only creates a suitable atmosphere for us to receive Kadambari’s love for Chandrapida which is the ultimate aim of the romance.

Bana’s style has been compared to an Indian jungle and to an unweeded garden due to abundance of mythological allusions. The long descriptions extending over many pages often hinder

the progress of the narrative. All succeeding poets and native critics uphold him as the model of Gadyakavya. However, Bana has been invariably censured for his style by western critics. While estimating the literary merits of any Sanskrit writer, fairness demands that Indian tastes and Indian canons of criticism should be taken into consideration.

4) Dhanapala : Dhanapala is the author of a prose work Tilakamanjari. He is a Jain author belonging to the 10th Century AD. The theme is a love story taken from the Jain legends. The work is named after the heroine Tilakamanjari and the hero is Samaraketu. The author imitates Bana's Kadambari in every respect.

5) Vadibhasimha : Vadibhasimha is the author of Gadyachintamani. He was also known as Odayadeva. The author belonged to the 12th Century A.D. He was a Jain monk and the work deals with the legend of Jivaka or Jivandhara a popular character in Jain mythology. This work is another example of the impossible effort at imitating the Kadambari.

6) Vamana-Bhatta-Bana : Vamana-Bhatta-Bana is the author of Vemabhupala charita. This is the only important work of Sanskrit prose of later ages. He belonged to the 15th Century. The theme is historical and is meant to give account of the exploits of Vemabhupala, a king of the Reddi dynasty of the 15th century. The author himself says that his ambition is to excel Bana but vainly attempts at the impossible.

The absence of originality, artificiality of style and the attempt to follow Bana's model which is easy to admire but hard to imitate must be taken as the chief causes for the decline of Sanskrit prose.

Katha and Akhyayika

Gadya Kavyas are generally classified into two types :

Katha and **Akhyayika**. According to this classification Kadambari is a Katha and Harshacharita is an Akhyayika. A Katha is to be subdivided into chapters called **Lambakas** and must contain verses in **Arya** metre; but in the Akhyayika the chapters are called **Ucchvasas** and the metres employed are Vaktra and Aparavaktra. The artistic prose style is applied to fiction in the Katha while in the Akhyayika it is applied to a historical theme. An Akhyayika must bear some distinctive marks of the authors and must be narrated by the hero himself while the Katha has no such restriction. However Dandin does not accept this classification.

अपादः पदसन्तानो गद्यमाख्यायिका कथा । -(काव्यादर्श-दण्डी)

उच्छ्वासान्तेऽप्यखिन्नास्ते येषां वक्त्रे सरस्वती ।

कथामाख्यायिकाकारा न ते वन्द्याः कवीश्वराः ॥ (बाणः)

The Genealogy of Bana

Vatsa (cousin of Saarasvata-son of Sarasvati and Dadhicha)

Kubera (a descendant)

Achyuta

Ishana

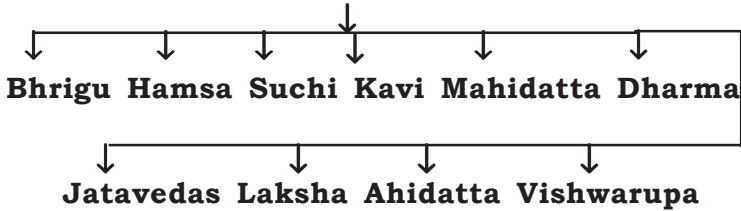
Hara

Paashupata

Arthapati

Citrabhanu-Rajadevi

Banabhatta

Bhushanabhatta

Kathasahitya

Popular Tales and Fables

Introduction

Like the records left behind by the various nations of ancient times, India too has given us from ancient times, a valuable record of literature; India's uniqueness lies in its wealth of poetic literature, the like of which has not been produced by any other ancient nation in the world.

Fables and tales form an important part of the literature in Sanskrit and the type goes back to a very early stage in the history of Sanskrit literature. The Vedic literature is full of tales about men and Gods and also about animals and birds. The Buddhist literature is very rich in this sort of composition. The great Itihasas and Puranas contain most of the tales (katha grantha) and fables (pashupakshi katha). But the tales and fables developed into a separate category of literature at a later stage. We do not know when tales were written as independent works. They must have been prevalent even in the time of the Rigveda, as there are indications of, and allusions to, such tales in the Rigvedic poetry; no one will make such an allusion unless the tales were well-known to the people. It is said, such tales and fables migrated from India to the west.

The origin of Indian fables can be traced back to the ancient times in the life of Vedic Indians. The tales prevailing among the people were later on used for a definite purpose, and the didactic fable became a mode of inculcating knowledge.

The great classic Mahabharata is virtually an encyclopaedia of ancient India which has several legends as episodes. Yayati upakhyana, legend of Chyavana and Sukanya, Nalopakhyana, Savitryupakhyana are some of them. The Mahabharata is a repository of the fables, parables and moral and didactic stories. There are hundreds of fables and moral stories found throughout the Mahabharata. Stories like the deceitful cat, the clever jackal, the gold-spitting birds, the crow entering the flying race with swan etc. have animals and birds as characters in them.

Famous works in Tales and Fables

1. बृहत्कथा : The earliest work of the nature of a collection of tales/fables is Bruhatkatha (the great story book). Gunadhya the royal scholar of the Andhra king Satavahana, composed this text in the 1st century BC. But to us, it is only the name that has survived. It must have been written in the early centuries of the Christian era.

There is a story prevalent that there was a king named Satavahana who was not very proficient in grammar, and that during a water-sport, the queens made fun of him of his ignorance. He decided to learn grammar in a short time and asked his favourite scholar, Gunadhya, to teach him grammar in a very short time. The scholar said that it would be impossible and the king, being displeased, sent him away. Another scholar taught him the whole of grammar in a short time by writing a new work on grammar now available as the Katantra. Gunadhya wandered in the forest and began to narrate the tales in such a beautiful

language that the birds and beasts were so engrossed that they gave up their food. There was no flesh in their bodies when the king's people went and killed them in the jungles and brought them to the royal kitchen. When the king knew of the cause of scarcity for meat, he sent for the poet, who was singing those songs of tales, and it was found to be Gunadhya himself. He was called back. Only a small part of what he had actually composed was preserved even at that time, and now the whole work is lost. That work must have been the storehouse of tales about the heroes, kings, gods, demigods and also about animals and birds.

Originally composed in Paishachi language and presently translated into Sanskrit and Prakruta, Bruhatkathas three versions are available. This work was written in a dialect not commonly spoken by the people. Dandin calls it Bhootabhasha ('भूतभाषामयीं प्राहुः भूतार्था बृहत्कथाम् ।') and some scholars believe that it was the language of some tribal people living in the Vindhyan ranges. It is not possible to fix the exact date of Bruhatkatha. Since Bana and Dandin a famous poet have paid high tributes to the work, it must have been written before the 6th century A.D.

The stories of Bruhatkatha have been handed down to us in three works of later date.

1. The Nepalese version of Bruhatkathashloka-sangraha, composed by Budhaswamin (5th century AD) in 28 sargas, having 4539 verses, is demonstrative of Bruhatkatha's original form.

2 & 3. The two Kashmirian versions include the popular translations of Kshemendra and Somadeva. It is interesting to note that both these scholars translated the same text, at the same time and same place. These versions have huge difference in their style and content.

2. बृहत्कथाश्लोकसंग्रहः : The earliest version of Gunadhya's Bruhatkatha is the Shlokasangraha by Budhaswamin. Budhaswamin was a native of Nepal. His date is not known but he must have been earlier than Kshemendra and Somadeva who both belonged to the 11th century A.D. The work has not been found in full. It is a poem of sargas meant obviously to be an extensive book, but the fragment gets us only 28 cantos of about 4539 verses. Either the work was left incomplete or the manuscript has been lost.

The poem begins with an encomium of Ujjayini and the death of Mahasena (Pradyota). Gopala, his son, succeeded him, but distressed by the talk that he was a patricide Gopala gave away the throne to his brother Palaka. Warned as if by a heavenly sign, Palaka gave up his throne. Avantivardhana son of Gopala ascended the throne. The 28th canto leaves us with Naravahanadatta, the son of Udayana, the king of the Vatsas in the company of Bhagirathayashas.

3. बृहत्कथामञ्जरी : Kshemendra, composer of this work was in the court of king Ananta of Kashmir (1029-1064 A.D). The work has in 18 Lambakas or chapters with 7500 verses. He is considered to belong to the first half of 11th century.

Of the two translations, referred above, the Bruhatkathamajari of Kshemendra is older by some years as compared to the Kathasaritsagara of Somadeva. Kshemendra has presented the narrative in an ornate style that provides the text with unparalleled beauty. The text contains 18 Lambakas or chapters where a large series of popular stories are boxed one within another. These stories have not been composed only to entertain the masses, rather they have grand moral objectives too.

4. कथासरित्सागरः : Somadeva's Kathasaritsagara is the most outstanding among the various collections of stories. As the title itself suggests, it contains the host of stories of every conceivable kind. It encompasses 'the most ancient fables, wild legends of the Rigveda, harrowing tales of blood-sucking vampires, beautiful and poetic love-stories and vivid descriptions of battles between Gods, men or demons'. (N.M.Penzer on the translation of C.H.Tawney, as quoted by M.Krishnamachariar, History of classical Sanskrit literature, pp.419)

Kathasaritsagara has been termed as the store-house of romance. Composed in 11th century A.D. for the recreation of the queen Suryamati of the Kashmirian king Anantha, this work is divided into 18 books, comprising 124 Tarangas and 21688 verses. Somadeva declares that his work is a condensed Sanskrit version of Gunadhya's Paishachi Bruhatkatha. The expansion or contraction whatever, is due to the difference in the language.

यथामूलं तथैवेतद् न मनागप्यतिक्रमः ।

ग्रन्थविस्तरसंक्षेपमात्रं भाषा च भिद्यते ॥

Somadeva's depictions encompass the whole Indian society. Western literature is heavily indebted to the Kathasaritsagara. Penzer's observations in this regard are worthy of attention: 'The Kathasaritsagara is, of course, a much older book than "The Thousand Nights and a Night," and is the origin of many tales in the nights. Through them, it has given ideas not only to Persian and Turkish authors, but, also to the Western world through the pens of Boccacio, Chaucer, La Fontaine and their innumerable imitators'(K. Krishnamachariar, HSL, p.420)

5. वेतालपञ्चविंशतिः : Vetalapanchavimshati is another collection of 25 tales narrated to king Vikramaditya by a Vetala or a goblin. An ascetic used to present the king with a fruit annually and it was found that the fruit contained a gem. To show his gratitude, the king agreed to bring down a dead body that was hanging down from a tree in a burial ground. When the king ascended the tree, it was found that a Vetala, had taken possession of the body. The king was slightly frightened, and yet he persisted in his effort. Then the Vetala narrated a story ending with a question in the form of a verse. The moment the king answered, the Vetala returned to the tree with the corpse. Everyday the incident repeated, a new story is narrated and the question is answered. This continued for 24 days and on the 25th day in the end , the dead body falls off from the tree, returning to its original

condition of a person. There is a small sequel in the form of the revelation that the ascetic who was giving the king a fruit meant to kill him by asking him to do such a mission. In a clever way, the king managed to chop off the head of the ascetic.

The really interesting portion in this work relates to the tales. The tales are all found in the collections of Kshmendra and Somadeva. But the circumstances under which the tales were narrated and the way in which the tales are narrated give an originality to them and also arouse interest. There are a few works of this name, but the Sanskrit version of shivadasa of 12th century A.D. is the most popular.

6. शुक्सप्ततिः : (the seventy tales of a Parrot)

The Shukasaptathihi is another interesting collection of stories in Sanskrit. The author and the date of this work are not known. A merchant named Haradatta had a son named Madanasena, who spent his whole time in the company of his young wife. The merchant was able to secure a crow and a parrot, very wise beings, really gandharvas and gave to his son. Through their association, the young man changed his ways. Madanasena was one day sent out on a mission and then he entrusted his young wife to take care of the two birds. When the absence was becoming unbearably long, the young lady was thinking of finding company of others. The crow objected but was silenced with the threat of death.

The Parrot was wiser and permitted her to go out at night provided that she knew how to get out of a tight corner if she found herself in such a

position in her venture. Such a situation which was quite possible as in the case of a certain lady, which was stated in a verse. Then the young lady desired to hear the whole story and the parrot kept her at home by narrating the story till the day-break. This continued day after day till the husband returned. There are seventy stories like this.

7. सिंहासनद्वात्रिंशिका : This is also another collection of 32 stories . There was a throne of the great emperor named Vikramaditya. It got buried under earth in course of time. Later, when a shepherd boy was following the sheep in the meadows, at a certain point, he began to talk like an elderly person of great wisdom. The matter was reported to king Bhoja who got the mound dug out, and a throne was found which had 32 statues carved out. When the king Bhoja wanted to ascend the throne, one of the statues of young ladies on the edge of the throne started narrating a tale of the great Vikramaditya, and at the end of each story each statue flew off. There were 32 statues and there are the same number of stories narrated. The author and date of work are not known. The work is also called Dwatrimshatputtalika.

8. अवदानशतकम् : This is a collection of one hundred tales of Buddhist origin. Each Avadana (story of illustrious deeds) refers to some story of the past and draws a moral from it. This work was translated into Chinese in the mid 3rd century A.D.

Hence it must have been composed in the first or second century A.D.

9. जातकमाला : Jatakamala of Aryashura contains a collection of several interesting stories of the Buddhists. This work must have been written before 5th Century A.D., since it was translated into Chinese in the middle of the 5th century A.D. This work is mainly written in prose though interspersed with verses. It contains about 500 stories.

There are various collections of such stories, some of them relating to the great emperor Vikramaditya. In each collection there is an originality in the way in which the stories are introduced and also in the way they are narrated.

Besides what are called tales with a hero, there are also many fables in which animals and birds play their part as characters.

Ancient Indians lived close to nature and in their daily life they were always surrounded by birds and animals which gave them opportunities to study their behavior. This close association with nature has given rise to many didactic fables. The most important collection of fables are पञ्चतन्त्र and हितोपदेश.

10. पञ्चतन्त्रम् : The Panchatantra of Vishnusharma is a collection of fables, which has consistently found an avid readership all over the world ever since. It was written in the form of instruction given by a scholar named Vishnusharma

to the princes so that they may become proficient in the art of diplomacy and politics in a very short time. The stories or fables, contained in the Panchatantra, have very ancient roots in India.

Various editions of this text have come out in different regions across India. The oldest of these editions is that of Kashmirian origin, popular as the Tantrakhyayika. Following are the available editions of the Panchatantra.

1. The Pehlavi translation, though unavailable, but an introduction to the stories there, is found in their subsequent translations into Arabic and Syrian languages.
2. The second edition, subsumed in the Bruhatkatha of Gunadhya, is lost in original. But can be found in the works of Bruhatkatha by Kshemendra and Somadeva.
3. The third edition was the Tantrakhyayika and the Jain anthology of narratives related to it. The Panchatantra, prevalent presently, is the modern representation of the Tantrakhyayika.
4. The fourth edition is the Southern original form of the Panchatantra.

So, it is quite clear that Panchatantra is not an ordinary text but represents a colossal literary tradition.

The author of this work Vishnusharma proclaims in the very beginning that, 'this Nitishastra, entitled Panchatantra, has been promulgated on the earth for the enlightenment or instruction of the young'.

‘एतत्पञ्चतन्त्रकं नाम नीतिशास्त्रं बालाऽवबोधनार्थं
भूतले प्रवृत्तम् ।’

He also proclaims in the prologue that whosoever always studies or hears this Nitishastra, never suffers a defeat even at the hands of Indra.

अधीते य इदं नित्यं नीतिशास्त्रं शृणोति च ।

न पराभवमाप्नोति शक्रादपि कदाचन ॥

The narratives tell us how a king by name Amarashakthi, distressed by the stupidity of his sons - Bahushakti, Ugrashakti and Anantashakti, entrusted them to the sage Vishnusharma who reformed them in a short period of six months by telling them a series of fables. The fables tell about the duties of humans in general and of a king in particular.

The Panchatantra comprises of five tantras or sections namely -

मित्रभेदः : The loss of friends - The first tantra/ section called Mitrabheda, deals with the break-up of friendship between the lion - Pingalaka and the bull - Sanjeevaka. This act of breaking the friendship is shrewdly executed and leads to the climax by the two jackals - Karataka and Damanaka.

The framing story has been told with 23 stories intertwined with it.

मित्रलाभः/मित्रसम्प्राप्तिः : The winning of friends - The second section titled Mitrasamprapti, besides the other topics is devoted to examining mainly the

acquisition or winning of friends. This section explains the advantages of having good friends and their indispensability at trying times. This section contains 6 stories with framing section.

काकोलूकीयम् : Crows and owls – The third tantra, entitled the Kakolukeeya, dwells up on the enmity between the crows and the owls. The war between crows and owls is the framing story with 18 substories.

लब्धप्रणाशः : Loss of gains – The fourth section titled the Labdhapranasha meaning the loss of what has been acquired, illustrates through the framing story of a monkey and a crocodile, how fools can be made by flattery to part with their possessions. The initial friendship between the two and subsequent strangement because of the crocodile's betrayal and bad intentions. The implied moral is that one should not trust those who are not trustworthy. There are 11 sub-stories in this section.

अपरीक्षितकारकम् : Ill considered action – The fifth section titled Apareekshitakarakam deals with the consequences of taking actions in haste, without knowing the details or the truth. This section is distinct from the previous ones in the structure of the stories. There is no framing story like in the previous sections. Each story appears independently composed for the teaching of some specific lesson. But, there is an inter-connection between the stories. There are 15 such stories in it.

Each tantra consists of a framing story with various overlapping auxiliary stories, woven around for the endorsement of it.

Plain stories are narrated in prose while didactic maxims have been expressed through verses, mostly quoted from the classics such as the Ramayana, the Mahabharata and the texts of polity.

The construction of the stories is very interesting in Panchatantra. There are narrations of tales within tales, with one tale leading on to another one. There is a complete unity in the way in which the stories are related to one another. Each story appearing in the various sections has its own individuality and each section has its own individuality. The material in itself is beautiful and the workmanship is excellent as high-class art.

The Panchatantra is truly an unparalleled treasure of the world-literature.

11. हितोपदेशः : The Hitopadesha of Narayana is another independent version of the Panchatantra and is as popular as the Panchatantra itself. It is composed in Bengal in the 12th century A.D. Hitopadesha means Beneficial Instruction. As Narayana himself has told that his work is only a reconstructed edition of the original Panchatantra by omitting a few fables and adding some new ones.

मित्रलाभः सुहृद्भेदो विग्रहः सन्धिरेव च ।

पञ्चतन्त्रात् तथान्यस्मात् ग्रन्थादाकृष्य लिख्यते ॥

There are four sections in this work as compared to 5 in Panchatantra. They are 1. मित्रलाभः - Acquisition of friends, 2. सुहृत्भेदः - Separation of friends, 3. विग्रहः - War, 4. सन्धिः - Peace.

There are also many original stories in the Hitopadesha, not found elsewhere. The style is more elegant and polished than in the Panchatantra.

This work is a simpler recast of the Panchatantra. It is one of the most popular among the beginners of Sanskrit language. Originally it was meant both to give instruction in the principles governing a successful life and to aid the study of Sanskrit for a beginner.

* * *

उपपद-विभक्तयः

द्वितीया	तृतीया	चतुर्थी	पञ्चमी	षष्ठी	सप्तमी
विना	सह	नमः	पृथक्	पुरतः	साधुः
परितः	साकम्	स्वस्ति	विना	पृष्ठतः	कुशलः
प्रति	सार्धम्	स्वाहा	बहिः	उपरि	पटुः
धिक्	समम्	रोचते	भयम्	अधः	प्रवीणः
उभयतः	विना	क्रुध्यति	पूर्वम्	अन्तः	दक्षः
सर्वतः	अलम्	कुप्यति	रक्षति	पार्श्वे	

द्वितीया-

१. रामं/रामेण/रामात् **विना** सीता न जीवति ।
२. श्रीकृष्णं **परितः** गोपिकाः नृत्यन्ति ।
३. युधिष्ठिरः आश्रमं **प्रति** गच्छति ।
४. **धिक्** कौरवान् ।
५. मार्गम् **उभयतः** वृक्षाः सन्ति ।
६. वायुः उपवनं **सर्वतः** पुष्पाणां सौरभं प्रसारयति ।

तृतीया-

१. युधिष्ठिरेण **सह/सार्धं/साकं/समं** पाण्डवाः वनं गताः ।
२. जलेन/जलात् **विना** मत्स्यः न जीवति ।
२. कोलाहलेन **अलम्** ।

चतुर्थी-

१. रामाय **नमः** ।
२. जनेभ्यः **स्वस्ति** ।

३. इन्द्राय स्वाहा ।

४. रामाय आम्रफलं रोचते ।

५. भीमः दुर्योधनाय क्रुध्यति/कुप्यति ।

पञ्चमी-

१. पवनं/पवनेन/पवनात् पृथक् पशवः न जीवन्ति ।

२. ग्रामात् बहिः वनम् अस्ति ।

३. बालकस्य सर्पात् भयम् अस्ति ।

४. चैत्रमासः वैशाखमासात् पूर्वः भवति ।

५. रामः विभीषणं रावणात् रक्षति ।

षष्ठी-

१. देवालयस्य पुरतः आपणाः सन्ति ।

२. आश्रमस्य पृष्ठतः नदी वहति ।

३. देवालयस्य उपरि कलशः अस्ति ।

४. फलानि वृक्षस्य अधः पतितानि सन्ति ।

५. गृहस्य अन्तः पाकशाला अस्ति ।

६. विद्यालयस्य पार्श्वे पुस्तकापणः अस्ति ।

सप्तमी-

१. प्राणिषु/प्राणिनां हरिणः साधुः अस्ति ।

२. छात्रेषु/छात्राणां मैत्रेयः कुशलः ।

३. वीणावादने गौरवः पटुः अस्ति ।

४. क्रिकेट्-क्रीडायां चैत्रः प्रवीणः ।

५. चतुरङ्गे आनन्दः दक्षः अस्ति ।

अभ्यासार्थं वाक्यानि

१. शारदायै नमः ।
२. शिष्येभ्यः स्वस्ति ।
३. उत्पीटिकायाः उपरि पुस्तकानि सन्ति ।
४. सैनिकः दुष्टेभ्यः रक्षति ।
५. क्रीडनेन अलम् ।
६. अम्बा पुत्रीं प्रति वदति ।
७. नगरात् बहिः नदी प्रवहति ।
८. सः व्यवहारे साधुः अस्ति ।
९. विष्णुम् उभयतः देवाः तिष्ठन्ति।
१०. यूयं कन्दुकेन विना कथं क्रीडथ?
११. मम मित्रं नाटके निपुणः ।
१२. जन्तुशालायाः पुरतः फलकम् अस्ति किम्?
१३. तरुणः नाट्ये कुशलः ।
१४. कृष्णाय नवनीतं रोचते ।
१५. नगरं सर्वतः मार्गाः सन्ति।
१६. बालकैः समं बालिकाः अपि क्रीडन्तु ।
१७. मन्दिरस्य अन्तः प्रसादं लभ्यते ।
१८. शिशुः मार्जालात् भीतः अस्ति ।
१९. वयं क्रीडायां निपुणाः स्म ।
२०. दुर्जनः सज्जनाय कुप्यति ।

एवमेव इतरशब्दान् उपयुज्य वाक्यानि करणीयानि ।

Scheme of Examination

Unit 1

1. MCQs (To be answered in Samskrutam only)
(10 of 10)	10X1=10
2. Essay type questions (2 of 3)	2X8=16
3. Short Notes (2 of 4)	2X4=8
4. Translation of Prose passage (1 of 2)	1X5=5
5. Annotations (4 of 6)	4X4=16

Unit 2

6. Short Notes (2 of 4)	2X5=10
7. Upapada Vibhakthi-construction
of sentences in Sanskrit (5 of 8)	5X1=5
8. Comprehension passage in Samskrutam
(To be answered in Samskrutam only)	10

80

Internal assessment	20
---------------------	----

Total	100
--------------	------------

* * *